

4. El pensament econòmic
a l'entorn dels debats monetaris
(1611-1615)

4.1 - Les torbacions monetàries a principis del segle XVII

Les dificultats monetàries a tombants dels segles XVI i XVII

El 1596, el Consell de Cent i la Taula de Barcelona van sol·licitar a la Corona poder encunyar menuts amb una llei equivalent a la de quatre rals per ducat. Es tractava d'una devaluació de les petites monedes de plata que ja havia estat concedida per la Monarquia a d'altres ciutats i territoris¹. I, des de feia temps, Barcelona veia desaparèixer les bones monedes que emetia, substituïdes per tota mena de monedes d'inferior qualitat. La ciutat assumia unes despeses molt importants en l'intent permanent de substituir les monedes dolentes per monedes bones.

D'altra banda, és possible que el municipi estigués interessat en una devaluació dels menuts, perquè els usava per pagar algunes obres del moll; i, perquè estava acumulant un fort dèficit pressupostari (finançat per la Taula de Canvi).

El permís va arribar a finals de 1598 i, tal vegada, va contribuir a la bona sintonia entre la Monarquia i Barcelona, durant les Corts de 1599. On la ciutat va adquirir una sèrie de compromisos pel pagament del viatge del rei o del servei votat per les Corts. A més d'altres despeses importants (com les obres del moll, l'adquisició d'armes i municions per defensar-se de possibles enemics exteriors o l'administració d'aliments). I, d'aquesta manera, aquell mateix any, el Consell de Cent i la Taula van pactar l'encunyació de nova moneda per un valor total de 50.000 ducats.

Durant un temps, aquests menuts devaluats permetran a la ciutat injectar en el mercat monedes de plata, relativament immunes a fugar-se a l'estranger o a desaparèixer en mans dels especuladors. Almenys en principi, el Consell va poder expressar la seva confiança de que els molts diners falsos fossin "abatuts"². Fins a tal punt que la ciutat va arribar a prohibir la circulació dels menuts antics cercenats i els va canviar per menuts nous devaluats, instal·lant amb aquest objectiu cinc taules de canvi a la Plaça del Blat, a la Plaça Nova, al Born, a la Llotja i a la Boqueria.

¹ En concret, a Catalunya mateix, ja gaudien d'aquesta possibilitat les ciutats de Girona, Perpinyà i Puigcerdà.

² A.H.B., *Registre de deliberacions*, (1599), foli 218.

En qualsevol cas, els menuts de plata eren una moneda destinada més aviat a petites transaccions. I, per tant, per complementar l'oferta de nous menuts devaluats, el Consell va considerar la possibilitat d'emetre escuts d'or, oferint una moneda adequada per operacions més importants.

¿Per què escuts d'or, en lloc de rals catalans de plata? Perquè, probablement, l'or era un metall que devia presentar un diferencial inferior al de la plata respecte als espais econòmics relacionats amb Catalunya. I, després del permís corresponent del virrei, van emetre'n per un valor total de 60 marcs d'or.

Tot plegat no va impedir que continués circulant molta moneda de baixa qualitat. En efecte, alguns mesos més tard (el febrer de 1600), el virrei va expressar als consellers la preocupació de la Corona per aquesta qüestió i els hi va plantejar dues propostes. La primera era que Barcelona constituís un banc propi per substituir sistemàticament la moneda dolenta per moneda bona. I la segona consistia en obligar els bancs privats a rebre i lliurar les monedes en funció del seu pes real en plata i no en relació al seu nominal.

El Consell de Cent va estudiar la qüestió, mostrant-se favorable a la creació d'un banc públic i a que els bancs particulars haguessin d'lliurar les monedes de dos sous –o més– en funció del seu pes en plata. I, a més, també introduï a una altra opció que el virrei no havia suggerit: poder devaluar la moneda de plata emesa per la ciutat, encunyant-la amb una aleació de coure, que dissuadís la cobdícia dels cercenadors.³

En qualsevol cas, a causa de totes les dificultats relacionades amb les especulacions monetàries, la millor alternativa per la ciutat de Barcelona era l'encunyació de menuts “devaluats”, segons el privilegi de finals de 1598. I així es va posar de manifest el 1602, quan –considerant el gran benefici i profit que a la present ciutat vindrà de fabricar-los– es va acordar fer-ne una nova encunyació per un valor de 16.000 marcs.

Per contra, la resta de les monedes de plata (és a dir, les que no estaven “devaluades”) seguien fugant-se de la Taula de canvi, víctimes de les especulacions llançades pels propis banquers privats de la ciutat.⁴ I, per

³ A.H.B., *Registre de deliberacions*, (1600), foli 46.

⁴ A.H.B., *Registre de deliberacions*, (1602), folis 237-240.

tant, després de consultar amb diverses persones expertes, el gener de 1603, els consellers van presentar un esborrany d'ordenament per un possible banc públic,

Mentrestant, per fer front a la constant escassetat de moneda destinada a les grans transaccions, les institucions municipals continuaven confiant amb l'or. Encara que l'intent de col·locar escuts d'or per un valor de 25 sous va trobar moltes dificultats, perquè el mercat el considerava un canvi excessiu. Aleshores, la ciutat va demanar permís al virrei per a que la Taula pogués lliurar i rebre els escuts per valor dels 25 sous previstos; però aquest va considerar que calia adaptar-se al mercat, que els valorava tant sols en 24 sous. L'escassetat de plata i les necessitats financeres de la ciutat (com l'adquisició de carn de bè a França) va forçar a la Taula a convertir les antigues monedes d'or (ducats i pacífics) en nous escuts, per un valor total de 1.194 marcs.

Dos anys més tard, l'abril de 1605, el Consell de Cent va tornar a demostrar la seva confiança en els menuts "devaluats" segons el privilegi de 1598, amb un acord d'encunyar-ne per valor de 10.000 marcs.⁵ Aquesta vegada, però, els menuts barcelonins van fracassar, desplaçats per menuts de baixa qualitat emesos per altres municipis catalans i menuts falsos. Tot ells amb un contingut de plata inferior a la dels devaluats menuts barcelonins de 1598.

Aleshores, els consellers van consultar a dos experts: Francesc Cosme Fivaller i Julià de Navel. Després de diverses reunions, tots plegats van adoptar dues mesures monetàries molt clàssiques. Possiblement massa clàssiques. D'una banda, prohibir l'ús de menuts falsos i de baixa qualitat; i, de l'altra, tornar a fabricar monedes on el pes de la plata coincidís amb el valor nominal.

Aquest retorn a una política d'estabilitat monetària va trobar el suport del virrei i del Reial Consell. Dos dels seus jutges (Lluís de Peguera i Josep Ferrer) van reunir-se amb els consellers de la ciutat, arribant a la mateixa conclusió. En paraules de l'època, el pes dels menuts havia de coincidir amb el seu valor just.⁶

⁵ A.H.B. *registre de deliberacions*, (1605), foli 129.

⁶ A.H.B. *registre de deliberacions*, (1605), folis 216 i 217.

El problema era que, si el nominal de la moneda no era superior al valor de la plata que contenia, existia un fort estímul a atresorar la moneda com a simple metall. Fins el punt, que es podien fondre les monedes per fer-ne objectes de luxe, que podien ser venuts en aquells països, on el valor de la plata fos superior que a Catalunya. Evidentment, les prohibicions del virrei⁷ –en aquest sentit– van ser sempre perfectament inútils.

D'altra banda, les institucions (virrei, Reial Consell i Consell de Cent) van estudiar algunes mesures complementàries.⁸ Per exemple, per desincentivar la falsificació de menuts, van proposar restringir-ne la circulació; la Taula, els bancs i els particulars no podrien obligar a ningú a acceptar menuts per un valor superior a un sou.⁹ En aquest cas, el problema, que es plantejaria a partir d'aquell moment, seria l'escassetat de monedes de plata amb un signe nominal superior. Doncs, ja hem indicat que a Catalunya circulaven majoritàriament, menuts de plata "devaluats" i escuts d'or de 24 sous; però mancaven monedes de plata intermitges.

A més, encara existia un problema addicional. ¿Què s'hauria fer amb els menuts devaluats que la ciutat havia posat en circulació?. Hi havia dues alternatives fonamentals:

1) Podien ser recollits en funció del seu pes i retornats amb un valor nominal inferior. En aquest cas, els bancs i els particulars haurien d'assumir la corresponent pèrdua de nominal.

2) Podien ser recollits en funció del valor nominal i ser retornats amb el mateix nominal (però amb una quantitat de plata superior). En aquest cas, seria la ciutat de Barcelona qui hauria d'assumir la diferència entre la quantitat de plata recollida i lliurada. (Recollida mitjançant els menuts "devaluats", que ella mateixa havia posat en circulació; i lliurada a través del menuts "bons" que hauria d'encunyar a partir d'aquell moment)¹⁰.

Aquesta alternativa va complicar les negociacions. El virrei i el Reial Consell opinaven que era Barcelona qui havia d'assumir els costos de l'operació, doncs amb l'encunyació de menuts "devaluats" havia obtingut

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

unes 20.000 lliures de benefici.¹¹ En canvi, el Consell de Cent no va expressar massa entusiasme per aquesta idea i va encarregar als consellers que tornessin a estudiar l'afer. El Reial Consell no entenia el dubtes de la ciutat i assegurava que el cost de la reconversió només era de 1.200 lliures; molt inferior a les 20.000 lliures que havia obtingut amb l'operació inversa. En canvi Barcelona considerava que no calia precipitar-se i va consultar a nous experts (Baltassar Morell, Francesc Ximenis, Joan Ponsich i Joan Busquets).¹²

Estudiat l'antecedent històric de 1553, aquests experts van aconsellar que calia fer una mena de preinscripció per a que els particulars diguessin quants menuts tenien i volien canviar. Aleshores, amb aquest càlcul aproximat, la ciutat havia de procedir a recollir a les esglésies la plata necessària per fer el canvi. I, un cop encunyades les noves monedes "bones", es procedís a canviar-les per les "devaluades". D'aquesta manera, els experts esperaven evitar els enormes problemes de liquidesa que s'havien produït en altres ocasions, quan s'havia procedit a una recollida de monedes i s'havia hagut d'esperar un cert temps per fondre-les, encunyar-les de nou i redistribuir-les.¹³

Finalment, després de tantes consultes, el Consell de Cent va decidir aplicar dues mesures poc compromeses. En primer lloc, prometre recompenses per a qui denunciés als falsificadors. En segon terme, marcar amb la lletra "B" els menuts "devaluats" –ja encunyats per la Seca de Barcelona–, per diferenciar-los dels menuts "més devaluats" que circulaven pel país. I, finalment, declarar que ningú no estaria obligat a acceptar menuts per un valor superior a onze diners.¹⁴

Probablement, la decisió de no realitzar una reforma monetària en profunditat –que sol·licitaven els partidaris d'una moneda forta– demostra un notable grau de pragmatisme polític, perquè l'experiència demostrava que hauria estat inútil i només hauria beneficiat als especuladors. Tot i així, també és veritat que el problema era gairebé irresoluble i que la decisió de marcar els menuts barcelonins va ser absolutament inútil. Doncs, al cap de

¹¹ Ibidem.

¹² A.H.B. *registre de deliberacions*, (1606), foli 210.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

pocs dies, tots els menuts del país circulaven amb una “B” tant perfecte –o més– que la de la Seca de Barcelona.

Tot plegat havia quedat tal com estava a principis de 1605. Menuts “devaluats” per a les petites transaccions i escuts d’or de 24 sous per les transaccions grans.

En concret, els escuts barcelonins tenien un valor nominal lleugerament superior al valor del l’or que contenien i això assegurava que es mantinguessin en circulació a dins del país. Fins el punt que alguns particulars demanaven llicència al municipi per convertir or en escuts barcelonins. Així, l’any 1605, es va concedir permís a un particular per encunyar fins a 30.000 escuts barcelonins. I, l’any 1606, es va donar una llicència per una quantitat equivalent a una altre persona.

Tot plegat va coincidir amb una forta variació del valor de l’escut, que durant aquest dos anys va passar de 24 a 27 sous. Pot ser, per aquesta raó, el gener de 1607, Barcelona va decidir revocar les llicències concedides i tornar a encunyar ella mateixa els seus escuts d’or.

A finals d’aquell mateix any, l’escut cotitzava a 25,6 sous i els consellers van replantejar-se la possibilitat de tornar a encunyar monedes de plata¹⁵, que feia molt de temps que pràcticament no circulaven pel país. En qualsevol cas, tots eren conscients que aquesta possible nova moneda havia de tenir un nominal superior al valor de la plata o tornarien a desaparèixer de la circulació. Aquí, però, el problema continuava sent el mateix de sempre. És a dir, calia obtenir el permís de la Corona per rebaixar el pes i/o la llei de les monedes de plata.

Una inversió momentània de les tesis monetàries traddicionals

I, a partir d’aquí, la qüestió va esdevenir especialment complexa. En principi, el virrei i el Reial Consell van negar-s’hi al·legant que era una mesura contrària a les constitucions de Catalunya. Tot i així, el virrei va mostrar-se disposat a estudiar la qüestió amb la Generalitat per intentar trobar una solució conjunta. Aleshores, sembla que van ser els diputats els més reacis a la possible emissió devaluacionista. Però, en qualsevol cas,

¹⁵ A.H.B., *Registre de deliberacions*, (1607), foli 212.

tots aquests dubtes van quedar desbordats per un canvi d'actitud del propi Consell de Cent, a partir del mes de setembre de 1608. Doncs, aquest va anunciar que no calia estudiar cap mesura devaluadora de la moneda de plata, perquè tenia intenció d'encunyar una moneda forta, segons el seu valor, el seu pes i la seva llei tradicionals.¹⁶

Sorprès per la nova situació, el virrei va oferir-se a estudiar amb el Reial Consell la possibilitat de devaluar la moneda de plata tradicional; però els consellers van insistir en la seva posició favorable a una política d'estabilitat monetària. Els consellers van assegurar que posar coure en els rals o a qualsevol altra moneda de plata seria perjudicial per la ciutat i pel comerç. I, a més, opinaven que calia preservar l'autoritat i l'honor d'encunyar la moneda amb la totalitat del seu valor en plata.¹⁷

Els consellers pensaven que podien resoldre definitivament l'etern problema de les monedes falsificades i llimades. Esperaven poder adquirir un molinet com el que ja s'utilitzava a Segovia i, mentrestant, havien encarregat uns motlles molt precisos. Amb tot plegat confiaven poder fabricar monedes que complissin una doble condició. D'una banda, que fossin molt precises; i que, per tant, fossin impossibles de falsificar. I, de l'altra, que mantinguessin una relació sempre idèntica entre el pes i el nominal; i que, per tant, no oferissin cap estímul a l'atresorament de les monedes "bones" i la redistribució de les "dolentes".¹⁸

Els consellers tenien tanta confiança en les mesures que proposaven que descartaven explícitament la possibilitat de demanar al virrei el permís necessari per reduir la llei dels rals catalans per igualar-la a la dels castellans. Gairebé consideraven que tenir una llei més elevada que la castellana era una qüestió de prestigi a la que Barcelona no havia de renunciar.¹⁹ Però, tot i així, aquesta confiança en la fabricació perfeccionada de monedes tenia un punt especialment feble: el diferencial del preu de la plata entre Catalunya i França. Qualsevol moneda catalana que tingués un contingut en plata similar a la del seu nominal, seria exportada sistemàticament. Tant per vendre-les en funció del seu pes; com

¹⁶ A.H.B., *Registre de deliberacions*, (1608), folis 161-165.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

per fondre-les i –amb la mateixa quantitat de plata– fabricar monedes amb un nominal superior.

A més, els consellers proposaven fabricar una quantitat moderada de menuts, aprofitant el privilegi concedit per Felip II l'any 1598. Encara que no serien menuts “devaluats”, perquè el seu nominal havia de ser igual al valor del seu pes, restant-li tant sols el cost de l'encunyació.²⁰

En definitiva, estem davant d'un veritable memorial a favor d'una moneda forta, que va acabar obtenint l'aprovació del Consell de Cent. D'aquesta manera, encara que es descartava l'encunyació de rals de plata i de menuts amb un nominal igual al seu valor intrínsec, la plata dipositada a la Taula es va destinar a fabricar sous i sisens de bona plata.²¹

El Banc de Barcelona

I, com sempre, tot plegat no va servir de res. Perquè els mateixos banquers que operaven a Barcelona es van dedicar a atresorar i exportar les noves monedes. Així s'iniciava el conflicte que enfrontaria a les institucions municipals contra els bancs. En concret, els banquers es negaven a realitzar amb monedes “bones” les transferències que havien de fer a favor de la Taula. Aleshores, acollint-se a unes ordenances aprovades l'any 1602, els consellers van buscar el suport de l'aparell virreinal. I, finalment, el setembre de 1609, els consellers i el Consell de Cent van plantejar-se la possibilitat de crear un “Banc del Ciutat”. El seu objectiu hauria de ser donar suport a la Taula, saquejada pels bancs privats de la ciutat. Un cop més, totes les monedes “bones” de plata havien desaparegut i només quedaven les monedes que tenien un fort diferencial entre el seu pes i el seu nominal (entre les quals –com sempre– hi havia els ja tradicionals escuts d'or).

El mes següent, a l'octubre, els consellers i la setzena nomenada amb aquest objectiu van presentar el reglament del futur “Banc de la Ciutat”.²² I aquest va obrir les portes al públic l'últim dia d'aquell mateix mes (31 d'octubre de 1609).

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² A.H.B., *Registre de deliberacions*, (1609), folis 178-183.

Simultàniament, el conflicte contra els banquers privats mantenia la seva virulència, perquè aquests no lliuraven moneda “bona” cada vegada que els seus clients feien un gir a favor de la Taula. Les institucions municipals els acusaven d’acaparar-la i enviar-la a l’estranger; i ells asseguraven que no en tenien. Dues afirmacions que no eren pas incompatibles. I, en aquest context, el març de 1610, el Consell de Cent va demanar un dictamen a una comissió de doctors en dret.²³ Així s’iniciava el camí cap a la futura supressió dels bancs privats de Barcelona.

Les gestions a Madrid a l’hivern de 1610-1611

Mentrestant, a finals d’aquell any, la ciutat esperava disposar del molinet de fabricar monedes en el qual tenia dipositades les seves esperances des de feia molts mesos. Aleshores, el Consell va decidir encunyar menuts i ardits, per un valor total de 20.000 lliures, repartides a parts iguals per cada una de les dues monedes. I, a més, va ordenar recollir rals castellans de quatre i de vuit fins un valor de 50.000 més, per convertir-los en sous i rals catalans, quan tinguessin el molinet. Aquesta vegada, però, encara que es fessin amb el molinet, els consellers semblaven decidits a no emetre aquestes monedes grans, fins que no obtinguessin el corresponent privilegi de la Corona per reduir-ne el seu valor intrínsec. Esperaven que Felip III els concedís un permís per encunyar sous i rals, similar al que havia atorgat Felip II per fabricar menuts “devaluats” el 1598.

Les gestions es van iniciar a finals de 1610; però, el gener de 1611, els consellers ja sabien que el protonotari i el regent del Consell Suprem d’Aragó s’oposaven a la mesura, excusant-se en el fet que la Generalitat no permetria mai aquesta mena d’acte contra les Constitucions de Catalunya. En canvi, Barcelona recordava que, des de 1598, existia l’antecedent del privilegi pels menuts; i que la Constitució que prohibia la devaluació de les monedes havia estat aprovada a petició de la pròpia ciutat i que, per tant, aquesta esperava obtenir-ne la derogació.

²³ A.H.B., *Registre de deliberacions*, (1610), foli 30.

En qualsevol cas, l'únic suggeriment més o menys factible que arriba des de Madrid era admetre i redistribuir les monedes ja cercenades en funció del seu pes.²⁴ En realitat, però, això no servia de res. Si la Taula i el Banc de Barcelona es negaven a acceptar les monedes en funció del seu nominal, aleshores traspassaven el problema als arrendataris de tots els dret de la ciutat que haurien hagut de cobrar en funció del pes i pagar en funció d'un nominal superior²⁵. I això hauria provocat una disminució automàtica en l'arrendament dels drets de l'any següent. I, si les institucions i els arrendataris es negaven a acceptar les monedes en funció del seu nominal, desapareixeria l'únic mecanisme que les retenia a Catalunya. Doncs, si només valien en funció del seu contingut real en plata, travessarien la frontera perquè aquest metall era més car a França que a Catalunya.

La setzena municipal del febrer de 1611

En aquest context, el febrer de 1611 –poques setmanes després de saber que la Corona no semblava gens predisposada a permetre la devaluació de les monedes de plata catalanes–, el Consell de Cent va decidir nomenar una setzena per estudiar la qüestió. Una comissió que havia d'estar formada per persones de gran intel·ligència, prudència i experiència, incloent-hi teòlegs i doctors en ambdós drets (lleis i canons).²⁶

Tots plegats es trobaven en una situació, en la qual l'única solució factible (la devaluació de les monedes de plata) era l'única que no es podia adoptar. Per tant, malgrat que la majoria dels agents econòmics semblaven conscients de les limitacions de les successives mesures que aniran implementant, no estaran en condicions de no implementar-les. De tal manera, que el país es precipita en un caos monetari previsible, però inevitable (donada la negativa sistemàtica a permetre la devaluació).

El Consell de Cent va decidir intentar recollir rals castellans de quatre i de vuit en funció del seu pes (a 17 sous per unça) i canviar-los per rals

²⁴ A.H.B., *Cartes comunes originals*, (1611), folis 149 i 150.

²⁵ I, precisament, sembla que això és el que va passar –com a mínim– durant algunes setmanes de principis de l'any 1611. A.H.B., *Registre de deliberacions*, (1611), folis 39 i 40.

²⁶ A.H.B., *Registre de deliberacions*, (1611), folis 39 i 40.

“bons” de Barcelona o ingressar-los com a dipòsit a la Taula.²⁷ Aleshores, donat que una de les principals institucions del país semblava decidida a no reconèixer el valor nominal de les monedes llimades, el mercat va començar a exportar-les. Perquè venudes al pes, eren més rendibles a França que a Catalunya. El virrei, la Generalitat i gairebé tothom van quedar impressionats per la velocitat i la intensitat de la fuga. Tothom que podia feia la competència a la ciutat de Barcelona, comprant aquestes monedes al pes per treure-les a l’exterior.²⁸ Tal com molts havien previst, van començar a haver-hi enormes problemes per cobrar els drets arrendats aquell any i per arrendar-los de cara als anys successius. I, mentre els deutors es negaven a pagar els seus deutes, els consellers es desesperaven perquè el famós molinet (en el que havien posat totes les seves esperances) no acabava mai d’estar a punt.²⁹ I, per tant, la ciutat no disposava de prou moneda nova per canviar-la pels rals de quatre i de vuit que s’anaven recollint.

D’altra banda, les persones, que intentaven canviar les seves monedes, només obtenien –com a màxim– l’equivalent de 20 lliures i la resta havia de quedar en dipòsit al Banc o a la Taula. Quelcom que contribuï a a reduir la massa monetària en circulació.

A més, encara hi havia més elements que incrementaven la sensació de caos. Per exemple, no estava clar que passaria amb altres monedes de plata com els testons, el mitjos testons i els rals de dos. No se sabia si seguir-los admeten en funció del nominal o recollir-los en funció del pes.³⁰ Davant aquesta prespectiva, el mercat intentava treure-se’ls de sobre, però ningú els volia.

I, per acabar-ho d’adobar, hi havia el rumor que aquesta mesura acabaria afectant –fins i tot– els rals, els sous i els sisens encunyats per la mateixa ciutat de Barcelona.³¹ Tot plegat tenia un efecte devastador. La gent intentava endossar totes les monedes de plata que podia al Banc de la Ciutat i al Pallol. I aquests estaven desesperats perquè encara estaven

²⁷ A.H.B., *Registre de deliberacions*, (1611), folis 51-65.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

obligats a acceptar-les pel nominal; però la Taula només els hi acceptava en funció de pes.³²

El Consell de Cent i les altres institucions refusaven explícitament la possibilitat de no acceptar les monedes barcelonines pel seu nominal (encara que estiguessin força llimades), perquè això provocaria la fuga massiva de tota la plata del país. Tantmateix, aquesta decisió generava un altre problema, doncs els banquers barcelonins l'aprofitaven per endossar rals, sous i sisens falsos i llimats a la Taula i al Banc de la ciutat. Monedes que aquests banquers compraven a pes als clients i revenien pel nominal a les institucions.³³

Els consellers de Barcelona es plantejaven la possibilitat de demanar al virrei que prohibís a tothom –i especialment als bancs– acceptar qualsevol moneda falsa, encara que tingués un alt contingut en plata. També consideraven l'opció de resoldre tots el dubtes i rumors, notificant públicament que els rals de dos i els testons serien canviats a pes (com havia passat amb els rals de quatre i de vuit); però que, en canvi, es garantia definitivament la circulació de la resta de monedes de plata (especialment, rals, sous i sisens barcelonins). I, per solucionar la manca de liquidesa, proposaven que tothom pogués girar qualsevol quantitat que tingués dipositada al Banc de la ciutat a la Taula, amb les condicions monetàries previament assenyalades.³⁴

Les propostes de la Generalitat, a principis de 1611

Segons sembla, mentre el Consell de Cent i la seva setzena consideraven totes aquestes possibilitats i sentint-se desbordats pels atacs especulatius que patien el Banc i la Taula de Barcelona, van optar per tancar temporalment aquestes dues institucions. Com a mínim, això és el que es pot deduir de la petició d'obertura realitzada per la Generalitat.

Aquesta institució estava d'acord en prohibir l'ús de qualsevol moneda falsa; però, en canvi, demanava que totes les taules de Catalunya i el Banc de Barcelona continuessin acceptant les monedes en funció del

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

nominal, encara que estiguessin “tocades” (lлимades). La Generalitat considerava que les institucions havien de mantenir aquesta política tradicional per evitar la desmonetarització de l’economia catalana. Per tant, l’acceptació de monedes en funció del seu pes real havia de quedar limitada als particulars; però per als girs i pòlisses que es fessin contra les taules i el Banc.

A més, la Generalitat també considerava que les institucions havien de rebre el suport massiu dels bancs privats. Per tant, calia intervenir-los amb el nomenament d’una mena d’interventors, per garantir que aquestes entitats acceptessin les monedes “tocades” en funció del nominal, tal com haurien de fer les institucions.

I, finalment, la Generalitat demanava que Barcelona assegurés la regeneració monetària, mitjançant una emissió massiva i ràpida de rals, sous, sisens, ardots i menuts.³⁵

Tal com podem observar, es tracta de propostes prou diferenciades de les que s’estaven prenent en consideració a les institucions municipals de Barcelona. En aquest ambient s’iniciava la “guerra de papers” sobre la qüestió monetària, que dominarà la vida del país durant alguns anys. Una "guerra de papers" que també es produeix en aquell mateix moment a diversos espais econòmics europeus. Tal com ha expressat Joyce Oldham Appleby pel cas anglès, “Gran part de les batalles entre diferents grups, en el segle de la revolució anglesa, van ser combatudes a cops de paraules impreses”.³⁶

³⁵ A.H.B., *Registre de deliberacions*, (1611), folis 64-65.

³⁶ Joyce Oldham Appleby, *Economy Thought and Ideology in Seventeenth-Century England*, Princeton University Press, Princeton 1978; (existeix una versió italiana, *Pensiero economico e ideologia nell'Inghilterra del XVII secolo*, Il Mulino, Bologna 1983, p. 8).

4.2 - *Respuesta*. El valor nominal i el pes dels testons castellans ³⁷

En aquest apartat correspon a la part central d'un memorial del Consell de Cent dirigit al monarca i titulat *Respuesta*. Aquesta part central és una mena d'història de les torbacions monetàries del període. Més endavant comentarem la primera i la darrera part d'aquest mateix document, on s'exposen algunes propostes monetàries.

Tradicionalment, els testons de plata havien valgut 6 sous. Amb el pas del temps, però, el valor de la plata present en els testons castellans va tendir a reduir-se progressivament fins a 5 sous. En aquestes condicions, durant un temps, es podien adquirir testons a Castella en funció del seu contingut real de plata (5 sous) i gastar-lo a Catalunya, on encara era acceptat pel seu valor nominal tradicional (6 sous). Obtenint-se, d'aquesta manera, un 20% de benefici. I, per tant, fins a la primera dècada del segle XVII, els testons fluï en cap a Catalunya, d'on ja no en tornaven a sortir, perquè a fora només els haurien acceptat pel seu pes en plata (5 sous).³⁸

Lògicament, si acceptaven testons pel seu nominal i només podien gastar-lo pel pes de la plata que contenien, les institucions perdien un sou per cada testó que ingressaven. És a dir, gairebé el 16,7% dels seus ingressos. Quelcom que, probablement, a llarg plaç, resultava força insostenible. Encara que, en bona mesura, aquestes pèrdues "fiscals" havien contribuït a evitar que les tensions inflacionàries castellaness es contagiessin a l'economia catalana, tal com havia succeït a d'altres territoris de la Monarquia.

En qualsevol cas, quan -finalment- les autoritats van ordenar que els testons només es podrien acceptar en funció del seu pes, aquests van deixar de fluir de Castella a Catalunya, perquè havia desaparegut el benefici del 20% que obtenien els particulars de la diferència entre el valor nominal (6 sous) i el pes de la plata (5 sous).³⁹

En el fons, el text ens explica que a Catalunya existia un sistema monetari doble. Un d'intern i un d'internacional. El primer, es basava en la

³⁷ Consell de Cent, *Respuesta*, BUB, B-38/5/1-9.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

circulació de testons amb un valor nominal al seu pes en plata; mentre que la plata constituïa el mecanisme pels pagaments internacionals. I, quan es va optar per retornar a un sistema únic basat en la plata, la resposta del mercat va ser ràpida i contundent. No només va desaparèixer un dels mecanismes que portava els testons castellans a Catalunya (la diferència del 20% entre el valor de la plata i el valor nominal; si no que, a més, la situació es va invertir radicalment. En efecte, una unça de plata valia respectivament 17 sous a Catalunya i 20 a França. I, donat que Catalunya només valia el 85% del que valia a França, era molt rentable comprar plata en un país i vendre-la a l'altre, produint-se una fuga massiva de la plata "catalana" cap a França.

Per què aquesta fuga no s'havia produït abans? Perquè la diferència entre el valor de la plata entre ambdós països era "tant sols" del 15%, mentre que la diferència entre el pes i el nominal a dintre de la mateixa Catalunya era de "fins" el 20%. Per tant, en definitiva, la diferència entre el valor nominal del testó a Catalunya i el valor del pes de la plata del mateix testó a França era favorable al primer. Així, doncs, aquest diferencial d'un 5% retenia la plata dels testons a l'interior de Catalunya, impedit que marxessin a França.

Quan les autoritats van imposar que el testó ja no fos acceptat en funció del seu tradicional valor nominal, la diferència d'un 5% favorable a Catalunya va esdevenir d'un 15% en contra. I tota la plata atreta i retinguda a l'interior de Catalunya gràcies al valor nominal del testó va fugar-se massivament per culpa del valor del seu pes en plata.

Precisament, això és el que succeïa des de feia moltes dècades a Castella. La diferència, però, era substancial. Anualment, Castella podia renovar les seves reserves de plata, gràcies a les remeses d'Índies. Per contra, per adquirir plata, Catalunya depenia exclusivament del seu comerç exterior. I, per tant, després de la ràpida desaparició de tota la plata de Catalunya, les úniques monedes d'aquest metall que circulaven pel país eren les que, procedents de Castella, fugien a tota velocitat cap a França.

El valor nominal i el pes de les monedes cercenades

Quelcom similar al que havia succeït amb els testons va reproduir-se, l'any 1611, amb les monedes cercenades.⁴⁰ Anteriorment, les monedes llimades encara eren acceptades per part de les institucions en funció del seu valor nominal.⁴¹ Però, evidentment, a mesura que les monedes s'anaven llimant, la diferència entre aquest valor i la plata que contenien va tendir a augmentar, fent-se –cada vegada– més insostenible. Cada vegada que les institucions acceptaven una moneda pel seu nominal (20 diners), només la podien gastar pel pes de la plata que contenia (entre 16 i 12 diners), perdent-hi entre un 20% i un 40%.

A llarg plaç, aquesta pèrdua tan significativa en els ingressos reals de les institucions es va anar fent cada cop més insostenible. Hi havia diverses alternatives possibles: reduir les despeses; augmentar els impostos; endeutar-se; o acceptar les monedes segons el seu contingut real de plata. Durant alguns anys, optaren per intentar reduir algunes despeses i per incrementar el seu endeutament. Aquest era el preu de la relativa estabilitat monetària i dels preus a Catalunya.

Les monedes de plata cercenades provinents de Castella es quedaven a Catalunya –en lloc de seguir cap a França–, perquè la diferència entre el pes de la seva plata i el seu nominal superava la diferència entre el valor de la plata a Catalunya i França.⁴²

A Catalunya una unça de plata valia 17 sous i a França 20.⁴³ Precisament per aquesta raó, els rals castellans que entraven a Catalunya amb un nominal de 20 diners eren llimats fins que en pesaven 16. I això era l'únic que els retenia a l'interior del país. Si pesaven més de 16 diners de plata, era més rentable exportar-los. Per tant, 16 diners es va convertir en el nou valor d'equilibri pel contingut de plata de cada ral. Per sobre d'aquest valor servien per adquirir productes a l'estranger. I, si contenien 16 diners, servien pels intercanvis interns. Aquest nou valor d'equilibri,

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem.

però, només es sustentava en el fet que el Consell de Cent els acceptava pel seu valor nominal de 20 diners.

Mentre Barcelona va mantenir aquesta política, la moneda de plata va continuar circulant per Catalunya amb una certa normalitat, encara que amb un valor real d'equilibri inferior al tradicional (16 en lloc de 20). Quan les institucions deixessin d'acceptar aquests rals retallats en funció del seu valor nominal, la moneda de plata estava condemnada a desaparèixer de Catalunya, de manera similar a com ho feia a Castella.

Abans de 1611, un cop cercenats fins a 16 diners, els rals castellans ja no sortien mai més de Catalunya. A l'interior del país podien fer-se servir pel seu valor nominal de 20 diners, mentre que a l'exterior només els haurien acceptat pels 16 diners de plata que contenien.⁴⁴ Per aquesta raó, Catalunya gaudia de la presència d'una important massa monetària en monedes de plata. Una massa monetària que alimentava el consum i la inversió a l'interior del país.

A més, la moneda real de 16 diners seguia la dinàmica de l'economia exterior. Estava prou devaluada per frenar un excés d'importacions i mantenir el dinamisme del sector exportador. I era prou forta per evitar tensions inflacionàries. Potser, aquest era un dels fonaments del creixement econòmic català fins a la primera dècada del segle XVII.

Si els preus interiors eren prou baixos, es llimaven molts rals castellans fins a 16 diners. Així, es podia augmentar el consum de productes interiors fins que els seus preus tendia a igualar-se amb els estrangers. Aleshores, es llimaven menys rals i s'usaven per adquirir productes a l'estranger, reduint-se la demanda sobre els productes catalans fins que aquests tornaven a ser competitius. I, per tant, es reduïa l'exportació de plata i creixia la massa monetària interior i es reiniciava el procés.

L'economia catalana gaudia d'una posició relativament favorable. Prou a prop de Castella per rebre plata amb certa abundància; i amb un mecanisme institucional (la diferència entre el nominal i el pes) que li permetia retenir a l'interior del país una important massa monetària. Sota

⁴⁴ Ibidem.

aquest paraigües institucional, durant els primers anys del segle XVII, l'economia catalana havia perllongat “artificialment” el creixement que havia experimentat a la segona meitat del segle XVI.

Durant vàries dècades, la competència francesa s'havia vist afectada per interminables guerres civils. Les dificultats d'un rival econòmic tan important havia afavorit, sens dubte, l'economia catalana. A tombants de segle, però, la pau va tornar a França i –poc o molt– la seva economia devia veure-se'n afavorida. Les exportacions franceses devien començar a atreure la plata que circulava a Catalunya. El diferencial del preu d'aquest producte entre els dos països resultava insostenible. El mercat tendia a igualar -ne el preu arrossegant cap a França la massa monetària catalana en monedes de plata. Durant alguns anys, el sacrifici pressupostari del Consell de Cent (acceptant rals amb 16 diners de plata com si en tinguessin 20) va retardar allò que resultava inevitable. El reajustament, però, encara seria més dur.

La reforma monetària de 1611

El 1611, hi ha un intent per acabar amb aquesta situació de doble valor real i nominal. Per recolzar aquesta decisió i mantenir un nivell adequat d'oferta monetària, la ciutat de Barcelona va haver de comprar les males monedes pel seu valor nominal, refondre-les i reintroduir-les al mercat en funció del seu pes. Amb aquesta onerosa operació va injectar 140.000 ducats de plata a l'economia catalana.

Simultàniament, es va adoptar la decisió que les monedes cercenades ja no es poguessin acceptar pel seu valor nominal.⁴⁵ A partir d'aquell moment, valdrien exclusivament en funció del pes de la plata que contenien.⁴⁶ I, així, va desaparèixer el mecanisme que retenia les monedes de plata a l'interior de Catalunya.

Quan el valor nominal de les monedes que circulaven per Catalunya es va igualar amb el valor de la plata que contenien, aquestes monedes van esdevenir objecte de les mateixes especulacions que afectaven els rals castellans a Castella. Si les monedes catalanes només valien en funció del seu contingut real de plata, als especuladors els hi era indiferent endur-se

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Ibidem.

ral·ls castellans de 20 diners que rals llimats de 16 diners.⁴⁷ Totes valien, exclusivament, en funció del seu pes. I, en aquestes condicions, la plata va desaparèixer de Catalunya, tal com es fugava de Castella.

Evidentment, els mateixos catalans eren els primers interessats en treure la plata de Catalunya, perquè a França valia -aproximadament- un 16% més. Allí tenia més poder adquisitiu que aquí. Momentàniament, mentre va haver-hi una gran quantitat de plata per exportar, les importacions van inundar el país. Lògicament, la desaparició de la massa monetària catalana atreia productes estrangers i -simultàniament- comportava la recessió del consum i de l'elaboració de productes catalans.

La reducció del valor nominal fins el valor del pes de la plata que contenia cada moneda va reduir significativament la renda real dels catalans respecte als productes elaborats a l'interior del país, perquè abans podia col·locar les mateixes monedes, aproximadament, pel seu valor nominal. Des de la perspectiva dels consumidors, l'efecte va ser similar a un encariment sobtat dels preus de tots els productes catalans. I, probablement, els efectes sobre l'economia productiva degueren ser, momentàniament, força devastadors. Malgrat que, sens dubte, el Consell de Cent exagerava al parlar d'una pèrdua del 50%: *“en toda Catalunya perdieron en un punto todos la mitad de su moneda de plata, pues al peso no les valió la mitad de lo que les valía a número”*.⁴⁸

Sens dubte, suposar una pèrdua del 50% de la renda real és exagerat, perquè el valor nominal de cada ral era de 20 diners i la majoria devien situar-se al voltant d'un pes aproximat de 16 diners. Potser, posats a llimar sempre una mica més, alguns devien pesar una mica menys; però, en cap cas, menys de 12 diners. Doncs aquest era el valor mínim que apareix en el documents i, probablement, era poc freqüent. En definitiva, la pèrdua de renda real va oscil·lar entre el 20 i el 40 per cent. Segurament, una mica menys, perquè es difícil imaginar que -prèviament- els particulars acceptessin els rals com si valgessin 20 diners, per molt que aquest fos el seu valor nominal. De manera que, probablement, abans de la desaparició del valor nominal, els rals ja s'acceptessin per valors compresos entre els

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem.

16 diners reals i els 20 diners nominals, en funció de les circumstàncies i del poder de negociació de cada agent econòmic.

En definitiva, la pèrdua de poder adquisitiu real de cada ral va oscil·lar des dels antics valors compresos entre 16 i 20 diners i els nous valors situats entre 12 i 16. I, per tant, en la majoria dels casos, aquesta pèrdua de poder adquisitiu real va ser del 20% i, en cap cas, superior al 40%.

Tot i així, encara que no arribés al 50% denunciat pel Consell de Cent, l'impacte va resultar extraordinari.

Reforma monetària i crisi econòmica

El fet que les alteracions monetàries coincideixin amb la preocupació causada per les importacions catalanes de productes francesos no sembla pas casual.

Els memorialistes expressen la seva preocupació per l'augment de les importacions de productes francesos, mentre que no es detecta res similar respecte a les relacions comercials amb altres països. La clau està en el desequilibri del valor de la plata entre Catalunya i França. La mateixa quantitat de plata valia un 16% menys a Catalunya que a França. Així, per exemple, els venedors francesos podien vendre els seus productes a un preu relativament baix, perquè el benefici el feien traslladant la plata dels consumidors catalans a l'altra costat de la frontera.

En aquestes circumstàncies, doncs, no és estrany que trobem venedors ambulants francesos, fins i tot, als llocs més petits i remots de Catalunya. Per molt cercenada o falsa que fos, cada moneda de plata present a Catalunya era un negoci força atractiu. Catalunya havia esdevingut “les Índies” dels venedors ambulants francesos, que a cada llogarret del país hi trobaven una mena de “*el Dorado*” particular.

Tot i així, el fet que –en contrapartida de la plata fugitiva– entrés or (i no tant sols mercaderies), potser indica que l'economia productiva catalana resistia relativament la competència francesa. Encara que, en qualsevol cas, la crisi era prou intensa. Entre la plata que marxava, hi havia els 140.000 ducats que Barcelona havia injectat per fer possible la reforma monetària, que havia portat l'economia catalana al llindar del colapse.

En resum, 140.000 ducats de plata exportats a canvi de productes francesos i d'or; la renda real dels catalans reduïda de forma significativa; dèficit comercial fora de control; artesans i menestrals a l'atur: "*hilanderas, texedores, pelayres y otros trabajadores van parando*".⁴⁹ Aquestes eren les conseqüències de la reforma monetària de 1611. Però, ¿qui n'era el responsable?

Fins el 1610, el Consell de Cent havia estat partidari de l'estabilitat monetària. Aquell any, però, va sondejar a Madrid la possibilitat d'una devaluació. En canvi, la Corona va suggerir la refosa de la moneda de plata, que s'implementarà precisament el 1611. La Monarquia i l'oligarquia barcelonina (banquers, creditors, rendistes, importadors...) s'havien impositat. Anys després, el propi Consell de Cent reconeix la seva responsabilitat en aquella decisió i assegura que "*esta cura nos acarreo estos daños*".⁵⁰

El canvi de les tesis monetàries del Consell de Cent (1614)

L'estratègia de l'estabilitat monetària resultava insostenible. Finalment, tres anys després de la refosa de 1611, el 5 de gener de 1614, el Consell de Cent demana una devaluació general, a partir d'una revaluació de la plata des de 17 fins a 19 sous per unça.⁵¹ És a dir, acostar el preu de l'unça de plata als 20 sous que valia a França. En altres paraules reduir la diferència entre el preu de la plata a Catalunya i a França del 15 al 5 per cent. Aquesta era l'única via per estroncar la fuga de la plata a l'altre costat de la frontera; però calia obtenir l'autorització de la Monarquia.

El canvi d'actitud del Consell de Cent és inqüestionable. Fruit de la necessitat? Conseqüència d'un canvi en l'equilibri de poder en les persones i els grups socials que controlen les institucions? En aquest sentit, per exemple, podríem recordar que –el 1611– Francesc Soler i Consell de Cent estaven en el bàndol de l'estabilitat monetària. Per contra, en els anys successius estaran en posicions enfrontades. Primer per la qüestió dels bancs el 1612, potser per la devaluació el 1614 i pel comerç exterior el

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ A.H.B., *Deliberacions*, (5 de gener de 1614).

1620. Tot sembla indicar que Francesc Soler continua defensant els interessos dels banquers i del importadors, però el Consell de Cent ja no.

En aquest mateix àmbit, també resulta força interessant la figura de Francesc Rossell, que sembla defensar tant els interessos dels grans banquers com les noves tesis devaluacionistes defensades pel Consell de Cent.⁵²

En tot cas, però, la Monarquia no va autoritzar la revalorització de la plata i la corresponent devaluació de la moneda de plata. En canvi, va revaloritzar l'or, augmentant el valor nominal del trentí de 60 a 70 sous.⁵³ Aquest increment del 16,7%, deixarà el valor de l'or en una relació de 1 a 16 respecte a la plata. Per tant, mentre la plata continuarà fugint, l'or afluirà des de tot arreu. Catalunya esdevindrà un espai econòmic de circulació or.

⁵² Francesc Amorós, *Correspondència diplomàtica de Joan Francesc Rossell. Una crònica de la Cort de Felip III*, Barcelona 1992.

⁵³ A.H.B., *Deliberacions*, (13 de gener de 1614).

4.3 - La “*Brevis ac analytica explicatio...*” de Francesc Soler⁵⁴

Francesc Soler és un dels grans personatges de la Catalunya de la primera meitat del segle XVII. Segons ens explica ell mateix, el seu pare (Pere Bernat Soler) ja havia presidit el Braç Reial a les Corts de 1599. Així, doncs, es tracta d'una família ben integrada a l'oligarquia barcelonina. El propi Francesc serà autor de diversos textos econòmics en defensa dels interessos dels sectors financers i importadors de la ciutat.

Francesc Soler i la Catalunya de la segona dècada del segle XVII

En el text que ara comentem, Francesc Soler fa un resum dels esdeveniments que determinen la greu crisi monetària catalana de 1611. I, posteriorment, també serà autor d'altres textos. Un en defensa dels bancs privats de la ciutat, acusats d'especular contra les institucions públiques i la societat –aprofitant aquesta mateixa crisi monetària– i suprimits pel Consell de Cent. I l'altre defensant posicions lliurecanvistes contra les taxes imposades pel Consell de Cent l'1 de juny de 1620.

En realitat, Soler exemplifica l'aliança entre la gran oligarquia financera i importadora amb l'aparell virreinal. Una vinculació sustentada en la defensa en comú de l'estabilitat monetària. Per contra, els productors i els exportadors seran els fermes partidaris de la devaluació. En ocasions, els paral·lelismes amb la crisi del segle XV semblen evidents. A la llarga, s'estendrà la consciència de que devaluació és sinònim d'exportació, activitat i ocupació. I, finalment, les pròpies autoritats municipals barcelonines n'esdevindran la principal avaladora.

Això resulta especialment interessant, perquè és indicatiu d'un canvi en l'actitud del Consell de Cent –i potser en la composició del seu nucli hegemònic– que podria contribuir a explicar la creixent tensió entre la Monarquia i la ciutat de Barcelona.

En el seu primer text sobre la reforma monetària, Soler encara representa els interessos conjunts de l'aparell virreinal i del Consell de Cent. Per contra, el fracàs d'aquesta mateixa reforma conduirà a la

⁵⁴ Francesc Soler, “*Brevis ac analytica explicatio... in reformatione monetaru*” (1611).

modificació de la posició del Consell de Cent i a la ruptura d'aquesta aliança. A mesura que les actituds més tradicionals demostraven la seva ineficàcia, es consolidaven les tesis partidàries de la devaluació de la moneda de plata. Els banquers –personificació de l'oligarquia financera de la ciutat– s'hi oposaran; mentre que, simultàniament, bona part de l'opinió pública els identificarà com a responsables de les especulacions monetàries.

Finalment, la percepció majoritària que els banquers especulen contra la moneda i que es neguen a devaluar-la conduirà a la supressió dels bancs privats per part del Consell de Cent. Aquest és el símptoma més evident del canvi que s'ha produït en l'actitud d'aquesta institució. A partir d'aquell moment, Francesc Soler i la seva ciutat militen en bàndols oposats.

A més, els dos enfrontaments públics entre Soler i el Consell de Cent (en motiu de la supressió dels bancs i de les mesures fiscals sobre les importacions adoptades l'1 de juny de 1620) posen de manifest les profundes conseqüències polítiques dels problemes econòmics que es va iniciar a Catalunya amb la crisi monetària de 1611. Així, doncs, l'evolució política i econòmica del país apareixen íntimament entrelaçades.

Un prefaci històric. Una composició de lloc

En el prefaci de la seva *Brevis ac analytica explicatio... in reformatione monetarum*, Soler resumeix la història de la crisi fins aquell moment. A Catalunya hi havia més de 2 milions de monedes falses i el virrei sabia que la moneda és necessària pels negocis i que ha de ser “perfecta en matèria”, de pes just i amb l'efígie del príncep. Per aquesta raó, el primer que va fer és cercar referents històrics per saber com calia actuar, remuntant-se fins els temps d'Aureli i les pertorbacions dels gals.⁵⁵

Finalment, un cop consultats els antecedents, el 28 de gener de 1611, el lloctinent Pedro Manrique publica un primer edicte ordenant que els rals de 8 i de 4 castellans ja no es poden acceptar en funció del seu valor nominal, sinó en funció del seu pes real. Però, a partir d'aquell moment, el mercat va reaccionar inundant el país amb rals de 2, amb testons i mitjos testons.

⁵⁵ Ibidem., pp. 3 i 4.

Aleshores, el 5 de març de 1611, el lloctinent publicava un nou decret establint que aquestes monedes tampoc serien acceptades en funció del nominal i només valdrien allò que pesaven. Però, el mercat va reaccionar novament. En aquesta ocasió, moltes persones es negaven a acceptar qualsevol moneda en funció del seu nominal i només es refiaven del seu pes. Això, perjudicava greument a les institucions perquè no podien col·locar les seves monedes bones en funció del nominal, en perjudici dels seus privilegis econòmics.

Per tant, el 16 de maig de 1611, el lloctinent va fer públic un nou edicte ordenant que les monedes no “estoriscades” –és a dir, aquelles que no estaven llimades– s’havien d’acceptar pel seu nominal. En canvi, les monedes “estoriscades” només valdrien en funció del seu pes. I, finalment, les monedes “boscateres” –o falses– quedaven prohibides i no serien acceptades ni en funció del seu nominal ni del seu pes. I, per evitar el terrible trasbals que aquesta darrera mesura comportaria per a moltíssimes persones, s’establia un plaç de 30 dies per portar-les a les autoritats per tallar-les i recuperar-ne els trossos. Fórmula que permetria que el metall tornés a situar-se en el mercat, però no en forma de moneda (almenys, fins a la propera falsificació).

A més d’aquest seguit de disposicions econòmiques, a petició del Consell de Cent, també es van adoptar mesures penals, en aplicació d’un privilegi de l’any 1285, concedit pel rei Pere II el Gran. En concret, s’establia la confiscació dels bens dels falsificadors i dels “cercenadors” de moneda barcelonina. A més, la ciutat oferia 100 lliures per cada culpable posat en mans de la justícia i el virrei es comprometia a alliberar un o dos condemnats per cada falsificador o “cercenador” lliurat.

Reforma monetària, ideologia i lluita política

Després d’aquest prefaci on narra els esdeveniments que s’havien produït fins aquell moment, Francesc Soler inicia el seu anàlisi dels fets. En el primer capítol, assegura que el lloctinent es va veure obligat a intervenir perquè al país ja no quedava moneda bona. En una descripció de l’anomenada “Llei de Gresham”, afirma que els malfactors guardaven les monedes bones i lliuraven les que eren mig bones. Una actuació que

constituï a una injúria contra el rei i un mal per la República i els habitants de Catalunya.

D'altra banda, per intentar evitar qualsevol impediment legal contra les mesures adoptades pel virrei, planteja un concepte que esdevindrà el nucli de les futures disputes institucionals per l'hegemonia política no només a Catalunya sinó també a d'altres països d'Europa. En efecte, davant l'expectativa alimentada per alguns sectors de que la reforma monetària exigia una reforma constitucional pactada en Corts, Francesc Soler declara que aquestes mesures no són contràries a les constitucions ni a l'obligació de convocar Corts cada tres anys, perquè el rei pot actuar lliurement en cas de necessitat o utilitat pública. I, de la mateixa manera, tampoc comporta cap violació del dret municipal, sinó que s'ajusta perfectament al dret comú, perquè el rei té poder sobre la moneda, tal com es va establir a les Corts de 1599.⁵⁶

Les tesis de Soler posen de manifest un factor transcendental. La definició de dues postures polítiques enfrontades entre l'absolutisme reial i l'estamentisme institucional té –almenys en part– un origen econòmic. De la mateixa manera que a Anglaterra, a Catalunya, els interessos i les ideologies s'entrellacen en el camí cap a la Revolució política.

En efecte, en aquest escrit de 1611, Soler realitza afirmacions que dominaran la vida política catalana i europea durant dècades. Ell reconeix que a Catalunya “*Dominus Rex non possit gabellam imponere*” –tal com s'estableix a la 1^a Constitució “De Vectigals y leudes”– i que el dret comú reconegui la immunitat dels ciutadans de Barcelona a qualsevol contribució; però, tot i així, assegura que el rei pot imposar col·lectes o gabeles per raons de pública utilitat. I afegeix que, vulgarment i de manera general, s'accepta que la necessitat no té llei. I, per tant, encara que sigui il·legal, el príncep pot imposar contribucions en cas de “*necessitatis causa*”.⁵⁷

En aquest sentit, cal prestar una especial atenció a observar com la qüestió de la reforma monetària deriva en un escrit ideològic, perquè això constitueix la millor prova de que en les disputes econòmiques hi havia en

⁵⁶ Ibidem., p. 16.

⁵⁷ Ibidem., pp. 14 i 15.

joc l'equilibri polític del país. Una afirmació perfectament reversible, doncs les lluites polítiques influeixen en l'evolució econòmica catalana. Economia, ideologia, política i identitats formen un conjunt difícil de destriar.

En contra d'aquells que asseguruen que Barcelona està exempta de pagar impostos al seu sobirà, Francesc Soler interpreta que es tracta d'una concessió i en cap cas d'un dret. I, a més, assegura que –en realitat– cap príncep pot eximir als seus súbdits del pagament d'impostos. I, en tot cas, qualsevol privilegi d'aquesta mena resulta invàlid, quan apareix una necessitat pública de la “pàtria” (és a dir, del “regne”).⁵⁸

D'altra banda, la possible cessió d'aquest privilegi (reivindicada per la “República”) comportaria una traïció a la raó i seria contrària al “dret de gent” que “obliga a lluitar amb valor per la pàtria”. I, sens dubte, per Soler, la crisi monetària és una necessitat tan urgent i vehement com la que acaba d'explicar.⁵⁹

Des del nostre punt de vista, al marge de la qüestió estrictament monetària, pensem que cal assenyalar la identificació que fa Francesc Soler entre “pàtria”, “regne” i “corona”. I la contraposició de tot plegat amb el concepte “República”. I, potser, encara resulta més significatiu que necessiti explicitar la identitat entre “pàtria” i “regne”, perquè – probablement – que no devia ser massa evident pels seus lectors.

Lleis perpètuas i temporals. Francesc Soler contra Jaume Càncer

Francesc Soler es veu obligat a fer referència a les tesis d'un dels principals representants del bàndol constitucionalista, Jaume Càncer. Aquest afirmava que, sense el consentiment de les Corts Generals, el monarca no podia actuar contra les lleis perpètuas (com les Constitucions i Actes de Cort), ni tan sols en cas de necessitat imminent ni per exigències de l'administració de justícia.

En aquest punt, Francesc Soler sembla preferir evitar la confrontació frontal i alega que els edictes monetaris del virrei són temporals i no poden ser considerats perpetus. Tot i així, aprofitar per recordar que hi ha altres

⁵⁸ Ibidem., p. 16.

⁵⁹ Ibidem.

autors que no comparteixen les tesis de Jaume Càncer i reitera que el lloctinent ha actuat per “*publicae utilitatis causa*”.

Pel que fa a aquells que apunten que la intervenció per “*publicae utilitatis causa*” és una potestat exclusiva del monarca i en cap cas dels seus subalterns, Soler insisteix en el fet que –entre els catalans– el lloctinent és l’“*alter nos*” del rei i ostenta les seves preeminències; de tal manera que, en absència del monarca, pot fer tot allò que podria fer el mateix sobirà.

I, si algú insisteix en interpretar els edictes del lloctinent com a disposicions de caràcter perpetu, cal que recordin que la Constitució número 9 de l’any 1599 reconeix el dret del rei de fer decrets perpetus (sempre que no estiguin obertament en contra de les Constitucions i Capítols de Cort).

Aquesta era una qüestió extremadament polèmica. Tant és així que, el mateix any 1599, ja s’havia publicat un text de Pere Agustí Morlà (“*Emporium utriusque iuris questionum...*”) assegurant que, fins i tot en els casos més urgents, cal esperar la reunió triennial de les Cort i obtenir-hi el consens necessari. Una actitud fonamentada en la 3^a Constitució del Capítol “De celebrar Corts”. A partir d’aquesta interpretació jurídica, els opositors de les reformes monetàries del lloctinent en derivaven la conclusió que el rei no pot alterar en cap cas el valor de la moneda sense el consentiment del poble, “*Principe non posse alterare valorem monetae absque populi consensu*”. Especialment, si la majoria de la població hi està en contra, “*Unde cum maior pars istius Principatus non consentit in edictis factis, nec ad populi populationem sint edicta...*”.

Malauradament no hem trobat cap testimoni directe d’aquests primers opositors a les mesures adoptades pel virrei amb el suport de l’oligarquia financera barcelonina (partidària de l’estabilitat monetària). Per exemple, no sabem si s’hi oposen per una qüestió jurídica i institucional o si es tracta del nucli d’una facció devaluacionista. De moment, només en tenim coneixement a través de les transcripcions en llatí que en fa el mateix Francesc Soler.

En canvi, aquest autor opinava que el rei pot alterar el valor de la moneda, si ho fa sense ànim de lucre. I, per respondre a aquells que aleguen

que el monarca ha jurat no alterar la moneda, afirma que el jurament deixa de ser vàlid quan la moneda perd les seves característiques originals (quan ha estat deteriorada o –en qualsevol cas– quan val molt menys que al sortir de la seca).

4.4 - “Acerca de la supressió y extinció dels Banchs...”⁶⁰

Francesc Soler actua com a portaveu dels interessos de la gran oligarquia financera barcelonina i, per tant, s’oposa al projecte de tancar els bancs privats, que hi ha a Barcelona.

Els arguments jurídics de l’oligarquia financera

El nucli de la seva argumentació jurídica es pot sintetitzar amb una afirmació del mateix autor: “Que los Banchs nos poden llevar, sinó és en Corts Generals”⁶¹. Doncs, tal com ha reconegut reiteradament la tradició jurídica del país, a Catalunya, existeix llibertat de comerç. I les activitats d’un banc consisteixen en actes comercials, donat que els banquers permuten i canvien diners per altres diners, com si es tractés d’una mercaderia qualsevol.

Els partidaris de la supressió dels bancs privats argumentaven que cap constitució regulava explícitament la creació i el funcionament dels bancs. De manera que aquests no gaudien de cap garantia constitucional i, per tant, podien ser suprimits sense necessitar la convocatòria i reunió de les Corts. Per contra, Francesc Soler respon que existeixen moltes disposicions jurídiques que fan referència a les activitats dels bancs i que cap activitat regulada per llei pot considerar-se que està al marge de les pròpies lleis que la regulen. I, en aquest sentit, es qüestiona sobre ¿com pot ser il·legal allò que està regulat de forma àmplia i repetida per les Constitucions i els Capítols de Cort del país? Responent-se ell mateix en els termes següents: “Y axí colligesch per cert y ver que dites constitucions lo que presuposen, disposen”.

Així, doncs, conclou que la supressió dels bancs suposaria contradir l’esperit d’allò que ha estat regulat per les Corts. I cap dels acords d’aquesta institució no pot ser revocat si no és per les pròpies Corts.

En qualsevol cas, tots aquests arguments fan referència a suposades violacions contra l’esperit de les lleis, donat que es tracta d’una activitat

⁶⁰ Francesc Soler, *Acerca de la supressió y extinció dels Banchs de la present Ciutat de Barcelona*, BUB, B-38/5/1-7.

⁶¹ *Ibidem*.

regulada tant sols de forma implícita per les Constitucions del país. Soler és conscient que l'absència de la violació d'una normativa explícita afebleix molt la seva posició i, per tant, cerca una alternativa. Busca la violació d'una Constitució, encara que tingui una relació marginal amb els bancs.

En aquesta nova línia, assegura que la proposta de supressió dels bancs privats contradiu explícitament la 4^a Constitució del Títol de Comerç. Doncs, aquesta estableix que, a Catalunya, no pot existir-hi cap “distret”⁶² (és a dir, monopoli). I, precisament, el desig de Barcelona de tenir l'únic banc del país -suprimint totes les entitats privades- constitueix un atac directe a la llibertat de comerç. A més, adopta un estil força abarrocat, per assegurar que –amb aquest monopoli bancari– Barcelona deixarà de ser la mare de Catalunya, per esdevenir-ne la madrastra. I, immediatament a continuació, afegeix que la ciutat no pot voler per a ella, allò que nega a “sos fills i ciutadans”, que són els que “la fan y il·lustren”.⁶³

Els partidaris de la supressió dels bancs privats culpaven als banquers de ser els màxims responsables de les especulacions monetàries que feien desaparèixer les bones monedes i generalitzaven la circulació de les de pitjor qualitat. Francesc Soler també intenta desactivar aquesta acusació. En aquest cas, incideix en el fet que aquest procés també s'ha esdevingut en territoris on no hi ha –ni hi ha hagut– banquers privats, com Aragó, Sicília, Nàpols i València. Així, doncs, al tractar-se d'una “calamitat y plaga”⁶⁴ tant generalitzada, és evident que no es pot responsabilitzar exclusivament als banquers barcelonins de la massiva presència de moneda desvaloritzada i falsificada.

Encara més, Soler intenta canviar la percepció social sobre els banquers. En lloc de com a responsables de tota mena de falsificacions i especulacions, intenta presentar-los com a víctimes d'una campanya de difamacions injustificades, promogudes per “quatre envejosos y cobdiciosos”⁶⁵. En aquest sentit, Soler no dubte en presentar els banquers com “cavallers y persones de qualitat” i que, fins a aquest moment, no s'ha provat que cap d'ells hagi comès cap delictes. Quelcom, d'altra banda gens

⁶² Ibidem.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Ibidem.

sorprenent, donat que –en realitat– són víctimes d’una “persecució y un avalot confús sens principi ni causa”⁶⁶.

El Consell de Cent s’ha deixat portar per les protestes populars, acusant als banquers d’importar moneda estrangera de baixa qualitat, exportant a canvi la bona moneda del país. Però, també en aquest cas, Soler torna a intentar invertir la situació. Es pregunta ¿donada l’escassetat de moneda que pateix Catalunya, com es pot considerar delictes el fet d’importar moneda estrangera? En altres paraules, la moneda de mala qualitat no està expulsant la bona; si no que ve per omplir el buit que aquesta deixa al fugir. Aparentment, pot semblar el mateix; però Soler pretén alliberar als banquers de la responsabilitat d’importar mala moneda estrangera. La moneda catalana fugiria encara que no n’arribés d’estrangera; i, per tant, aquesta ha de ser benvinguda. L’alternativa no s’estableix entre bona i mala moneda; si no entre absència de moneda i moneda de baixa qualitat.

En definitiva, Francesc Soler ve a dir que -en lloc de ser l’objectiu de totes les crítiques- els banquers haurien de rebre l’agraïment de ls ciutadans, pel fet de portar l’única moneda que Catalunya pot tenir en aquests moments.

La supressió dels bancs dificultarà les inversions

La proposta de Barcelona de suprimir els bancs privats comportarà l’empobriment de tot Catalunya, perquè dispersarà els capitals impedit que hi hagi cap capital considerable per realitzar una inversió privada significativa. Els bancs recullen els petits estalvis de moltes persones i els posen a disposició dels agents econòmics més capacitats. Això, a Catalunya, resulta especialment important. Doncs, al no existir grans fortunes, cal reunir moltes petites participacions; i, per reduir el risc, la gent tendeix a distribuir les seves inversions en diferents iniciatives. Tot plegat provoca una gran dispersió dels capitals, que només els bancs poden compensar.

⁶⁶ Ibidem.

Així, doncs, segons Soler, “lo llevar los banchs no és enriquir Cathalunya ans empobrir-la, que dins un any noy haurà suma de consideració de diners, que particulars la tinguin perquè las haciendas són curtas”.⁶⁷

Per reforçar el seu argument econòmic, Soler recorre a un exemple històric. Segons ell, els arxius demostren que l’any 1493 “Cathalunya estava molt més pitjor que lo dia de vuy” perquè existia una escassetat de moneda molt superior a l’actual. I, malgrat que la situació era molt pitjor, ningú va plantejar la conveniència de suprimir els bancs i és evident que, des d’aleshores, el país ha prosperat. Quelcom que, segons l’autor, és “senyal que és útil en Cathalunya quey haje banchs”.⁶⁸

Encara més. Segons Soler, no és cap casualitat que els estats més rics del moment (Venècia i Roma) siguin els que tenen més bancs. I no és que aquestes ciutats tinguin bancs perquè són riques; si no, exactament al contrari. Són riques perquè tenen centenars de bancs. De manera que, precisament, és aquesta proliferació d’entitats financeres allò que ha impulsat l’enriquiment d’ambdues ciutats.

Les conseqüències d’una reducció de la massa monetària

Francesc Soler apunta un conjunt d’idees i de relacions, que no acaba d’exposar de manera del tot explícita, però que resulten extremadament interessants, perquè denoten una profunda comprensió del funcionament de mecanismes força complexos de l’economia. En efecte, estableix un vincle entre la massa monetària, el tipus d’interès i els ingressos de les institucions públiques a través de l’arrendament dels seus drets fiscals.

D’entrada, la desaparició dels bancs privats comportarà la disminució de l’oferta monetària i, per tant, un augment del tipus d’interès, que encarirà la càrrega del deute públic de les institucions catalanes: “manco diners tindrà la ciutat y més gastarà”.

A més, no tant sols s’incrementarà la dificultat de fer front als interessos del deute, si no que el volum global del deute públic tendirà a créixer, a causa de la disminució del ingressos de les institucions.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Ibidem.

El raonament que justifica aquesta caiguda dels ingressos públics és, realment, força elaborat. Soler assegura que la disminució de la massa monetària i el conseqüent augment dels interessos comportaran una recessió de l'activitat econòmica (menys inversió i menys consum). De tal manera, que l'arrendament dels drets (que les institucions públiques imposen sobre la circulació i el consum) serà menys rentable: “los drets de la ciutat, la generalitat y demás manco valdran per ferse manco negoci”. En altres paraules, aquests arrendaments s'hauran de fer a la baixa, comportant una disminució dels ingressos de les institucions del país.

En definitiva, en el seu memorial, Francesc Soler exposa un seguit d'arguments que constitueixen el nucli de racionalitat de tot el pensament mercantilista europeu. Una racionalitat que ja va ser destaca per John Maynard Keynes en la seva *Teoria general del diner, l'interès i l'ocupació*.⁶⁹ Sens dubte, moltes de les idees mercantilistes es van demostrar inadequades i injustificades. Però, com a mínim, existia un element que donava un cert grau de racionalitat al conjunt del pensament mercantilista: la relació inversa entre oferta monetària i tipus d'interès. És a dir, l'augment de la massa de metalls preciosos permetia un increment de l'oferta monetària que comportava una tendència a la disminució del tipus d'interès i, per tant, un estímul al conjunt de l'activitat econòmica (consum i inversió).

Doncs bé, aquesta “racionalitat mercantilista” (que Keynes va detectar i exposar als anys '30 del segle XX) apareix en un text de Francesc Soler de principis del segle XVII.

⁶⁹ John M. Keynes, *Teoria general del diner, l'interès i l'ocupació*,

4.5 - “*contra el remedio que piden* (...) *los Consejeros de Barcelona...*”⁷⁰

La situació de caos monetari que –amb alts i baixos– va viure Catalunya durant les dues primeres dècades del segle XVII va generar un intens debat polític i econòmic que –com en tants d’altres temes de l’època– es va traduir en una veritable “guerra de papers”.

A mesura que la crisi monetària es feia més intensa i es perllongava en el temps (afectant cada vegada més a diferents sectors socials), l’opinió dels membres del Consell de Cent va anar evolucionant des de la seva tradicional defensa de l’estabilitat monetària fins a postures obertament devaluacionistes.

Aquesta evolució va desembocar en un llarg i dur enfrontament amb la Monarquia i amb els representants de l’oligarquia financera i importadora barcelonina. La primera volia preservar la seva recaptació fiscal i impedir una nova via de fuga de la plata castellana cap a la resta d’Europa. Mentre que els financers volien conservar la seva riquesa monetària i els interessos que percebien a canvi dels crèdits que havien concedit. I, finalment, els importadors volien una moneda apreciada per evitar un encariment dels productes que adquirien a l’estranger i que revenien a Catalunya.

En qualsevol cas, és evident que las fronteres entre creditors i deutors o entre importadors i exportadors no són sempre massa nítides. La pluralitat de situacions que poden coincidir en una mateixa persona o família complica inevitablement l’intent d’analitzar la seva opinió. Una opinió que, a més, pot canviar amb el pas del temps, tal com va succeir en el cas del mateix Consell de Cent.

⁷⁰ La signatura de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (BUB, B-38/5/1-9) agrupa tres documents diferents. El primer contrari a la devaluació de la moneda de plata i els altres dos favorables. Tots tres foren enviats conjuntament a Madrid (dirigits personalment al rei), pel Consell de Cent. Aquests tres documents són:

- 1) Anònim, *Las dificultades propuestas contra el remedio que piden a Su Majestad, los Consejeros de Barcelona por la falta que tiene Catalunya de moneda de plata*, (posterior a l’any 1611).
- 2) Anònim, *2º papel. En quatro puntos se resumen las pretensiones de los consejeros de Barcelona*.
- 3) Consell de Cent, *Respuesta*.

El valor d'una moneda

Els partidaris de l'estabilitat monetària asseguraven que una moneda val en funció del seu contingut real en metall preciós; és a dir, del seu pes i de la seva llei. Precisament, això és el que determina les relacions d'intercanvi entre les monedes dels diferents països. I, de la mateixa manera, el contingut real de metall preciós regula el preu (que és la mesura del valor) de totes les altres mercaderies.

Per tot plegat, qualsevol devaluació monetària resulta completament inútil, perquè es produeix un ajustament automàtic en el intercanvi de monedes i en el preu de tots els productes. La gent compra i ven en funció del contingut real de plata de cada moneda (i, en cap cas, en funció del seu valor nominal). Per tant, si es devalua la moneda de plata catalana (reduint el contingut real de plata de cada moneda), els venedors exigiran més monedes pel mateix producte, fins obtenir la mateixa quantitat real de plata que obtenien anteriorment pel mateix producte.

Per reforçar la seva posició favorable a l'estabilitat monetària, no tant sols asseguruen que la devaluació no comportaria cap efecte positiu; si no que, a més, resultaria extremadament perjudicial per a molts sectors econòmics del país. I, probablement, en aquest punt, la insistència en els danys que rebrien els acreedors ens permet intuir l'extracció social de l'autor (o autors) d'aquest anònim memorial antidevaluacionista.

Curiosament, aquesta insistència en els efectes negatius que la devaluació pot tenir sobre els acreedors, pot implicar un cert reconeixement implícit de que hi haurà altres sectors (com a mínim els deutors) que en sortiran beneficiats. Quelcom que semblaria desmentir l'anterior argument sobre l'absoluta inutilitat de qualsevol devaluació. Fins i tot en el cas que acceptéssim que una devaluació és un joc de suma zero, és evident que no és en absolut neutral, doncs implica canvis significatius en la distribució de la renda. Traspasa una part de la renda dels acreedors als deutors.

Els sectors perjudicats per qualsevol devaluació són, fonamentalment, els financers, els importadors i els propietaris.

Els financers (o, en general, les persones que tenien grans capitals) havien concedit préstecs i havien comprat censals, amb l'esperança de cobrar-ne els interessos i els censos amb la mateixa moneda que ells havien entregat. Però, en canvi, una devaluació implica que rebran una quantitat de plata inferior a la prevista pel contracte original del préstec o del cens.

En aquest sentit, és especialment interessant el fet que -a diferència del que succeïa a Catalunya - el text exposa que, a Castella, els contractes dels censals ja preveuen -des de fa molt de temps- que la redempció s'haurà de fer "*conforme la ley y peso de la moneda con que se fundaron y se fundan los dichos censales*".⁷¹ Evidentment, aquestes diferències entre les clàusules contractuals catalanes i castellanes són un excel·lent indicador de que, fins aquell moment, Catalunya no havia patit els trasbalsos monetaris -i, per tant, inflacionaris- que Castella patia des de feia moltes dècades.

Els importadors veuran com s'encareixen els productes que ells compren a l'estranger, perquè hauran de pagar-los amb una major quantitat de moneda local, provocant un augment dels preus a dins de Catalunya.

En aquest àmbit, el memorial recorre a un argument ja clàssic en la història del país: l'encariment de les importacions bladeres. En concret, la devaluació monetària del 12% sol·licitada pel Consell de Cent comportarà un augment del 12% del preu dels cereals que els catalans adquireixen a l'estranger.

Evidentment, el memorial vol "jugar" amb "l'economia moral" de les classes populars. Precisament, per aquesta raó, no cita els interessos dels grans importadors en cap moment; només fa referència al preu d'un producte de primera necessitat i de consum massiu com el blat.

En contrapartida, cal tenir present la possibilitat que aquest mateix argument podia acostar als grans propietaris agrícoles catalans a les posicions devaluacionistes. Els productors de cereals es beneficiarien de la pèrdua de competitivitat del blat estranger i els productors/exportadors de fruita seca veurien estimulades les seves vendes a l'exterior. I, en aquest sentit, és possible que no sigui casualitat el fet que Francesc Gilabert

⁷¹ Anònim, (...) *contra el remedio que piden a Su Majestad, los Consejeros de Barcelona...*, (posterior a 1611), BUB, B-38/5/1-9.

escriguí els seus *Discursos* –exaltant la capacitat agrícola catalana–, precisament en mig dels debats monetaris de la segona dècada del segle XVII.

També és cert que –en teoria– la possible devaluació perjudicaria els propietaris (eclesiàstics, nobles, burgesos urbans i pagesos rics) que cobraven arrendaments i censos emfitèutics, perquè veurien disminuir la quantitat real de plata dels seus ingressos monetaris. Simultàniament, però, podien veure's compensats per un augment de les vendes i/o del preu d'un producte tan bàsic com el blat. Doncs, és evident que –amb una devaluació– els productes catalans ampliarien les seves quotes de mercat, a causa de l'encariment relatiu dels productes estrangers; mentre que el valor real de les rendes emfitèutiques no havia deixat de baixar durant tot el segle XVI.

Òbviament, no resulta gens sorprenent que tota aquesta argumentació no aparegui en un memorial antidevaluacionista. Però, probablement, condicionava el conjunt del debat, tal com es posarà de manifest en els textos proteccionistes de dues dècades després. Quan, per exemple, Jaume Damians afirmarà explícitament que qualsevol mesura que restringeixi o dificulti les importacions pot servir per estimular la producció interna.⁷²

D'altra banda, si els propietaris tenien deutes contrets amb alguns grans financers, també podien estar a favor de la devaluació, perquè veurien disminuir el contingut real de plata que havien de pagar en forma de interessos.

Per tant, la pèrdua de competitivitat de les importacions bladeres procedents de l'estranger i la disminució dels interessos dels deutes poden ser els dos arguments econòmics bàsics que expliquin el suport de molts representants dels estaments eclesiàstic i nobiliari a les propostes devaluacionistes del Consell de Cent. Probablement, això explicaria que la política d'estabilitat monetària només fos defensada explícitament per l'oligarquia financera i la Corona, interessades –respectivament– a salvaguardar els seus crèdits i els seus ingressos fiscals.

⁷² Jaume Damians, *A set de Iuliol del present any 1630*, B.U.B., C-240/1/9-24

Especulació monetària i “dèficit comercial”

Tal com hem comentat anteriorment, l'objectiu fonamental del memorial que comentem és demostrar la inutilitat de qualsevol mesura devaluadora. Per reforçar aquesta línia argumental, el text exposa un seguit de recomanacions típicament mercantilistes.

Catalunya pateix una important fuga de moneda de plata, a causa d'un intens dèficit comercial. En aquest sentit, la hemorràgia de plata tant sols és el símptoma d'un problema subjacent. En altres paraules, la devaluació només seria una mesura paliativa. Allò que cal fer, realment, és corregir el dèficit comercial, treballant més i millor, per reduir les importacions i poder incrementar les exportacions.

Un bon exemple del pensament mercantilista el podem trobar en el paràgraf següent: “(...) *siempre que lo que entrare de fuera valiera más que lo que saliere, lo que fuera de más, (lo) sacarán en Plata, y la Provincia ha de estar pobre, y si lo que saliere valiere más que lo que vale lo que entrare para consumirse en ella, estará rica de moneda y otras cosas, como la experiencia lo muestra en cualquier particular, que gastando más que lo que tiene de renta està pobre y gastando menos està rico*”.⁷³

Per contra, els devaluacionistes afirmaven que la fuga monetària no tenia el seu origen en un suposat dèficit comercial; si no en un brutal procés especulatiu. L'arrel del problema era que la moneda de plata catalana estava clarament sobrevalorada respecte a les monedes –reiteradament devaluades– del seu entorn (especialment, França). Per intentar demostrar els seus arguments, recordaven que les monedes de mala qualitat (que en els darrers anys inundaven el país) no fugien pas. I, segons ells, si estiguéssim davant el problema d'un intens i continuat dèficit comercial, haurien desaparegut tots els mitjans de canvi, incloent-hi les monedes de mala qualitat. D'aquesta manera, el fet, que les protagonistes de la fuga fossin exclusivament les bones monedes catalanes, demostraria que aquestes estaven sobrevalorades i que, per tant, calia devaluar-les.

En el fons, al marge de moltes altres consideracions, sembla inqüestionable que les tesis devaluacionistes tenien –com a mínim– una

⁷³ Anònim, (...) *contra el remedio que piden a Su Majestad, los Consejeros de Barcelona...*, (posterior a 1611), BUB, B-38/5/1-9.

bona part de raó, quan responsabilitzaven als processos especulatius de les torbacions monetàries de Catalunya. Potser, la millor prova de la versemblança d'aquesta tesi és que els mateixos partidaris de l'estabilitat monetària reconeixien l'existència de fenòmens especulatius respecte a les monedes d'or.

El cas de les monedes de plata era diferent, perquè la seva devaluació hauria erosionat els ingressos fiscals de la Monarquia i hauria suposat una nova via de fuga per la plata castellana. En canvi, una possible devaluació de les monedes d'or tenia molta menys transcendència i, per tant, era molt més fàcil d'assumir. Possiblement, per aquesta raó, podien permetre's el luxe de reconèixer que estava sotmès a un intens procés especulatiu. Tant és així que els partidaris més intransigents de l'estabilitat monetària de la plata estaven disposats a assumir una devaluació de les monedes d'or "*como se hiziese en Francia*".⁷⁴ És a dir, calia aplicar una mesura similar a la francesa, per evitar la fuga de l'or més enllà de les Corberes.

Significativament, les tesis exposades en aquest memorial anònim (a favor de l'estabilitat de la plata i de la devaluació de les monedes d'or) seran les que, finalment, la Monarquia acabarà imposant, després de diversos anys de duríssimes disputes amb les institucions catalanes.

En darrer terme, l'adopció d'aquestes mesures diferencials respecte a l'or i a la plata –anunciades amb algun any d'anticipació en el text que estem comentant– comportaran la total substitució de la plata per or a l'interior de Catalunya, amb la consegüent consolidació d'un sistema monetari bimetal·lic del tot original, caracteritzat per l'absència de monedes de plata i la presència de monedes d'or i monedes de coure.

Un nou sistema or/coure sobreviurà, com a mínim, fins la nova devaluació francesa de les monedes d'or de l'any 1630. Però, tot això, ja ho analitzarem més endavant.

La moneda i els preus

Tornant als debats del tercer lustre del segle XVII (1611-1615), ja hem apuntat anteriorment que els partidaris de l'estabilitat monetària

⁷⁴ Anònim, (...) *contra el remedio que piden a Su Majestad, los Consejeros de Barcelona...*, (posterior a 1611), BUB, B-38/5/1-9.

vaticinaven un ajust automàtic entre la quantitat real de plata i els preus, fent estèril qualsevol mesura devaluadora. En altres paraules, si es produeix una devaluació, els venedors exigiria per cada producte la mateixa quantitat real de plata que obtenien anteriorment i, per tant, els compradors hauran de desemborsar una quantitat superior de monedes. D'aquesta manera, una devaluació no tindria cap efecte positiu a l'hora de modificar les relacions reals d'intercanvi entre qualsevol producte i la plata; i, ben al contrari, comportaria el resultat indesitjat d'una inflació dels preus nominals de tots els productes, afegint un ulterior element d'instabilitat a l'economia.⁷⁵

Sens dubte, els efectes inflacionistes era un dels punts més febles dels devaluacionistes. Aquests podien haver intentat relativitzar-los; però, sovint, van optar per la via força més radical de negar-los. I, com en tantes altres ocasions van recórrer a l'exemple històric. Si la tesi de l'ajustament automàtic –defensat pels partidaris de l'estabilitat monetària– fos certa, l'allau de mala moneda (que s'havia produït en els darrers anys) hauria d'haver provocat una inflació de preus generalitzada. En teoria, els venedors haurien d'haver exigint més monedes dolentes per obtenir la mateixa quantitat real de plata; però, segons els devaluacionistes, això no havia succeït pas.

Aquesta observació de la realitat històrica recent de l'economia catalana tenia diverses implicacions força interessants. En l'àmbit teòric, semblava posar en dubte el model d'ajustament automàtic de la relació real d'intercanvi entre la plata i la resta dels bens i serveis. I, a nivell pràctic, si la presència massiva de mala moneda no havia suposat cap efecte inflacionista significatiu ni generalitzat, era raonable esperar que tampoc es produiria amb una devaluació legal de la moneda de plata. Al cap i a la fi, la devaluació sol·licitada només implicava ajustar les noves emissions legals de moneda de plata a la realitat monetària del mercat.

En definitiva, segons els devaluacionistes, les seves propostes no provocarien una inflació dels preus.

⁷⁵ Ibidem.

Per la seva banda, els partidaris de l'estabilitat monetària també es recolzaven en exemples històrics. I la veritat és que en tenien per triar i remenar. En aquest sentit, el text fa referència als efectes inflacionaris que ha tingut la progressiva substitució de la plata pel coure a Castella, València i Perpinyà. Una relació causal entre devaluació monetària i inflació dels preus que resultava aclaparadora. A més, el text contraposa aquests exemples amb l'estabilitat monetària –i, en conseqüència, dels preus– de Barcelona.⁷⁶

⁷⁶ Ibidem.

4.6 - “*las pretensiones de los consejeros de Barcelona*”⁷⁷

Tal com hem assenyalat, la controvèrsia entre els devaluacionistes i els partidaris de l'estabilitat monetària es va traduir en una “guerra de papers”. En concret, en resposta a l'anterior document contrari a la devaluació que acabem d'analitzar, va aparèixer una rèplica amb un títol força revelador del seu objectiu dialèctic: *2º papel. En cuatro puntos se resumen las pretensiones de los consejeros de Barcelona.*

Expressats de forma molt sintètica, aquests quatre punts són els següents:

- 1) Disminuir la llei de la moneda de plata catalana per igualar-la amb Castella.
- 2) Reduir en un diner el pes de cada ral que es fabriqui de nou.
- 3) Introduir una nova moneda d'or que pesi la meitat que les actuals.
- 4) Crear una nova moneda de billó (anomenada “cuern”), equivalent a 1/4 de ral.

El projecte de reforma de la moneda de plata catalana

Els dos primers punts pretenen evitar la desaparició de les monedes de plata que circulaven a Catalunya. Si tenim en compte que la llei de la moneda catalana era superior a la castellana, no cal estranyar-se que Catalunya estigués sotmesa a un procés especulatiu brutal. Tant és així que la primera mesura era gairebé de sentit comú, però hauria resultat clarament insuficient. Evidentment, reduir la llei de la moneda catalana fins igualar-la amb la castellana no hauria impedit que els especuladors haguessin continuat intervenint contra la nova moneda catalana, tal com feien en aquell moment amb la castellana.

Per tant, aquesta primera mesura (obligada pel sentit comú) havia de complementar-se necessàriament amb alguna mesura addicional. Si volien garantir la circulació de plata a Catalunya, no n'hi havia prou a rebaixar la

⁷⁷ El segon document agrupat sota la signatura de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (BUB, B-38/5/1-9) és favorable a la devaluació de la moneda de plata sol·licitada pel Consell de Cent:
Anònim, *2º papel. En cuatro puntos se resumen las pretensiones de los consejeros de Barcelona...*, BUB, B-38/5/1-9.

moneda catalana al nivell de la castellana. Calia igualar-la amb les altres monedes de plata europea, rebaixant ulteriorment el contingut real de plata respecte al nominal de cada moneda. I, precisament, aquest és el sentit de la segona mesura proposada pel Consell de Cent: reduir en un dinar el pes de cada nova moneda.

Només l'aplicació conjunta d'aquestes dues propostes hauria permès –almenys temporalment– normalitzar la circulació de monedes de plata a Catalunya, segons els nivells establerts pels altres àmbits econòmics europeus: “*al respeto de lo que vale en Francia*”.⁷⁸

Finalment, cap de les dues mesures va ser autoritzada per la Monarquia i, lògicament, les monedes catalanes de plata van desaparèixer de la circulació i van deixar d'encunyar-se, perquè hauria estat una ruïna per la institució emissora.

Dissenyant un sistema monetari alternatiu

¿Quines esperances tenia el Consell de Cent d'obtenir allò que demanava a la Corona? ¿Fins a quin punt intuïa que la Monarquia no acceptaria la devaluació catalana, per protegir els seus ingressos fiscals i evitar una nova via de fuga de la plata castellana?

Evidentment, es tracta de preguntes sense resposta. Però sembla probable que Barcelona intentava curar-se en salut. I, possiblement, aquest és el sentit de les dues propostes restants. En efecte, crear una nova moneda d'or més petita i una de billó més gran serviria per substituir les monedes de plata que jugaven un paper intermig entre les d'or i les de coure.

La tercera proposta no implicava la devaluació de la moneda d'or, tant sols dividir-la per la meitat. Probablement, per fer-la més manejable i substituir amb “petites” monedes d'or les tradicionals monedes de plata que es fugaven de Catalunya i que la Corona potser no permetria devaluar. D'aquesta manera, l'or esdevindria un mitjà de pagament més adequat per realitzar transaccions comercials “més petites”, que –fins aquell moment– havien quedat exclusivament reservades a la plata.

⁷⁸ Ibidem.

La divisió a la meitat de la moneda d'or era una mesura que havia de convergir amb l'aparició d'una nova moneda de billó relativament gran, equivalent a 1/4 de ral de plata. En aquest darrer cas, es tractava de disposar d'una nova moneda de billó capaç de fer front a transaccions relativament “grans”, que fins aleshores s'havien fet amb plata.

En definitiva, semblaria que la tercera i la quarta mesures sol·licitades pel Consell de Cent estiguessin destinades a crear un sistema monetari alternatiu a la plata (amb petites monedes d'or i grans monedes de billó), que fos capaç de substituir a les tradicionals monedes de plata, en el cas que -finalment- la seva devaluació no fos autoritzada per la Corona.

I, precisament, això és el que va acabar succeint, amb la consolidació, a Catalunya, d'un sistema monetari bimetàl·lic força original, basat en l'or i el coure.

“quando la necesidad aprieta y obliga”

Respecte a les dues primeres peticions (reduir la llei i el pes de les monedes de plata catalanes), els consellers de Barcelona reconeixen que – en general– les devaluacions no són aconsellables; però també afirmen que cal tenir present que *“quando la necesidad aprieta y obliga, no ay ley ni conseqüència que no se quebrante”*.⁷⁹

En aquest sentit, és interessant veure com el Consell de Cent usa el mateix argument que la Monarquia feia servir sempre que es trobava obstaculitzada per l'entramat jurídic i legal català: “la necessitat està per sobre de les lleis”.

I la necessitat de la devaluació monetària resultava imperativa. Tal com hem explicat anteriorment, els partidaris de l'estabilitat monetària asseguraven que la devaluació de la moneda de plata resultaria inútil, perquè es produiria un reequilibri automàtic de les relacions d'intercanvi, tant respecte a les monedes estrangeres com al preu de qualsevol producte. Per contra, el text devaluacionista que comentem afirma que, en tot cas, aquest argument de l'equilibri automàtic només seria vàlid a Castella, perquè aquesta fixa el preu internacional de la plata. De manera que el

⁷⁹ Ibidem.

mateix argument no era extrapolable a cap altre país. I no els faltaven exemples per intentar demostrar-ho.

En els darrers 20 anys, França havia devaluat successivament la seva moneda en tres ocasions i quelcom similar havien fet Gènova i altres estats. I, en cap d'aquests casos, no s'havia produït cap "*escándalo ni inconveniente*". Més aviat el contrari, doncs, "*antes se ha hallado provecho y beneficio que daño: y lo mismo será si se baxa en Barcelona*".⁸⁰

Des del punt de vista dels devaluacionistes, la importància dels fluxos especulatiu i comercials amb França i Itàlia feia inviable que Catalunya mantingués una moneda tant sobrevalorada respecte a les del seu entorn.

Un devaluacionisme alternatiu

Probablement, el Consell de Cent era el màxim impulsor de la devaluació de la moneda de plata catalana; però també existien altres propostes devaluadores. En concret, el memorial que comentem expressa una opinió favorable a la devaluació; però defensa un model alternatiu al del municipi barceloní.

Tal com ja hem indicat anteriorment, el Consell de Cent proposava un doble mecanisme devaluador: disminuir la llei (des dels 11 diners i 12 grans tradicionals fins els 11 diners i 4 grans "castellans") i reduir el pes en un diner per cada ral. Per contra, el text que comentem defensa una altra alternativa, consistent en una major disminució de la llei, però deixant inalterat el pes de la moneda. El resultat final podia ser el mateix, però a través d'un mecanisme diferent.

Segons el text, la doble via devaluadora proposada pel municipi barceloní "*parece sobre abundancia de errores*", doncs la disminució del pes "*seria enfermedad incurable*".⁸¹ A l'igual que el Consell de Cent, l'objectiu final de l'autor d'aquest text és igualar el contingut real de plata de la moneda catalana al de les monedes del seu entorn. I, per tant, per compensar la continuïtat del pes, proposa reduir la llei per sota de la llei de la moneda castellana, fins igualar-la amb la llei francesa. És a dir, en lloc de reduir la llei catalana des dels 11 diners i 12 grans als 11 diners i 4 grans

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Ibidem.

castellans, rebaixar-la fins els 11 diners de la majoria de les monedes europees “*como se hace en Francia, Génova, Florencia, Flandes y Alemania*”.⁸²

En el fons, aquest model de devaluació és més senzill i es limita a seguir el que han fet les altres economies europees. El mateix text declara que l'objectiu és que el sistema monetari català imiti al de la resta d'Europa, per posar fi a la fuga de moneda de plata catalana i per atreure plata castellana a Catalunya. A nivell pràctic, el model proposat implica guanyar 3 rals i 3 diners per cada marc de plata.

Aquesta disposició asseguraria que la plata circulés a Catalunya de manera similar a com ho fa a la resta d'Europa. Però, justament, això és el que no volia la Corona. I, probablement, per aquesta raó, el Consell de Cent havia evitat presentar una proposta tan senzilla –i al mateix temps tan “evident–, optant per un doble mecanisme devaluador (més complex, però més “dissimulat”).

El problema és que l'autor del model devaluador alternatiu és excessivament ingenu i pensa que, gràcies a la seva proposta, “*Se conseguirá lo que pretenden los Consejeros, con aprobación de todos los demás ministros*”.⁸³ Ignorant que allò que “*pretenden los Consejeros*” és, precisament, allò que mai aprovaran “*los demás ministros*”.

“la abundancia y penuria (...) da ley y regla a los cambios”

En el text devaluacionista –però alternatiu al del Consell de Cent–, s'insistia reiteradament en que la devaluació de la moneda de plata no té perquè comportar una inflació de preus, “*porqué no ha salido así en las Provincias y Reynos, donde en nuestros tiempos se ha hecho alteración y baxa en el valor de la plata de la moneda*”.⁸⁴ L'argument usat per justificar aquesta afirmació és extremadament interessant perquè denota la intuïció d'alguns dels mecanismes fonamentals de l'economia. En efecte, el text ve a dir que la moneda de plata actua simplement com un mitjà de canvi i que –en realitat– els preus dels productes estan determinats per la seva

⁸² Ibidem.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ Ibidem.

abundància o escassetat relativa: “*la abundancia o falta de las cosas es la causa de la alteración de los precios*”.⁸⁵

Com a mitjà de canvi, la moneda té un caràcter fiduciari. No val en funció del seu contingut real en metall preciós, si no de la confiança que genera el seu valor nominal. Això serveix per desactivar un dels principals arguments dels partidaris de l'estabilitat monetària. Aquests darrers asseguraven que la devaluació perjudicaria als acreedors i a les persones que cobren rendes i censals. Però, en canvi, segons el text devaluacionista que comentem, això no és cert. La devaluació només reduirà el contingut real de plata de cada moneda, però no el seu valor nominal. El valor pel qual es dona i s'accepta una moneda. En definitiva, els acreedors continuarien percebent el mateix valor que rebien abans, “*porque en lo demás, siendo el valor corriente como antes, no se recibirá daño, por ser igual el recibo con el empleo*”.⁸⁶

A banda d'aquest raonament teòric, existeix un argument molt més pràctic. Els acreedors no poden afirmar que la devaluació perjudicarà els seus interessos per la reducció del contingut real de plata de cada moneda, perquè aquesta reducció ja l'ha aplicada al mercat. A Catalunya, ja no en queden de bones monedes. Les úniques que circulen pel país són les que tenen un contingut de plata disminuït. I, si els acreedors volen cobrar, es veuen obligats a acceptar-les perquè són les úniques que hi ha. Per tant, la devaluació es limitarà a ajustar la legalitat amb la realitat imposada pel mercat. En definitiva, donat que totes les monedes bones fugen sistemàticament del país, la devaluació no comportarà cap perjudici addicional a cap català; si no que es limitarà a estroncar l'hemorràgia cap a l'exterior de cada nova encunyació monetària.

Sens dubte, tota la concepció sobre el valor de la moneda i sobre l'abundància i l'escassetat relativa de les coses (com a element regulador dels preus) és una manera prou suggerent de referir-se a la llei de l'oferta i la demanda. En qualsevol cas, encara resulta més interessant que el mateix text consideri que aquest mecanisme també determina el valor de la pròpia moneda de plata “*porque donde ay abundancia della es barata y donde ay*

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ Ibidem.

penuria y falta es cara”.⁸⁷ I, immediatament a continuació, afegeix l'exemple de Gènova, on –donat que hi ha abundància de moneda– el tipus d'interès no arriba al 3% anual. De manera que, en el fons, el text exposa una idea fonamental: el preu de la moneda no depèn del seu valor intrínsec en metall preciós, sinó de la seva oferta y demanda.

En tota aquesta exposició existeix un raonament subjacent que vincula devaluació monetària, increment de l'oferta de moneda, descens del tipus d'interès, augment de la inversió i el consum, creixement econòmic, expansió de la oferta i estabilitat de preus. Un raonament que demostra una extraordinària capacitat d'anàlisi sobre el funcionament d'una economia.

Veiem algun exemple addicional del nivell d'anàlisi del text.

Un dels arguments més potents i tradicionals usats pels partidaris d'una moneda forta fa referència a l'impacte de les devaluacions sobre l'encariment de les importacions i, per tant, sobre el nivell general de preus. En aquest cas, la rèplica del text torna a ser força original i brillant. En síntesi, el seu raonament seria el següent: els comerciants que venen productes estrangers a Catalunya, també compren productes catalans per vendre'ls a l'estranger. D'aquesta manera, allò que perden al cobrar en moneda catalana relativament afeblida, ho guanyen comprant productes catalans relativament abaratits. Així, doncs, els comerciants tindran un major interès en comprar productes catalans per vendre'ls a l'estranger i és evident que els viatges cap a Catalunya no els interessa pas fer-los en buit. Per tant, continuaran portant productes estrangers a Catalunya, malgrat que el seu marge de benefici -a l'hora de cobrar en moneda catalana- hagi disminuït.

Encara més, el text vincula aquest raonament sobre el comerç exterior amb el paper de la moneda en funció del seu valor intrínsec o nominal. En efecte, assegura que la devaluació farà que la moneda catalana deixi d'interessar pel seu contingut en plata. Es posarà fi al procés especulatiu, consistent a comprar la plata present a les monedes catalanes, a canvi de monedes estrangeres. D'aquesta manera, doncs, Catalunya deixarà

⁸⁷ Ibidem.

d'exportar la seva moneda, en benefici d'un increment de les seves exportacions de productes agraris i artesanals:

“es muy posible que la dicha baxa (devaluació) cause en esta materia, antes provecho que daño a los vendedores extranjeros emplear su dinero en las mercadurias de la tierra (Catalunya) y no de llevar de contado (la moneda), que es lo que se procura”.⁸⁸

Per tot plegat, el text procura desmentir que la devaluació comporti una disminució en el volum de les importacions que arriben a Catalunya. I, simultàniament, també desmenteix que la devaluació provoqui de forma inevitable un augment del preu d'aquestes importacions. En efecte, la devaluació provocarà un increment de les exportacions catalanes i, per tant, del número de viatges dels vaixells que surten de Catalunya. Vaixells que el viatge de retorn no el faran pas de buit. De tal manera que els productes estrangers que entren a Catalunya no disminuiran encara que la devaluació comporti una reducció en els marges de benefici dels comerciants.

En efecte, si el volum de les importacions no cau, tampoc pujaran els seus preus; encara que la moneda s'hagi devaluat. En altres paraules, el preu dels productes depèn més de la seva oferta que del valor intrínsec de la moneda. La *“abundancia o penuria”* relativa és més determinant que el contingut de plata de cada moneda, doncs *“lo de la moneda no es tan considerable como se pinta”*.⁸⁹

En realitat, el text explica amb múltiples exemples el funcionament dels mercats, a partir de la llei de l'oferta i de la demanda, malgrat que -en cap moment- usi explícitament aquests conceptes. En tenim una descripció addicional en el següent exemple: *“ser las plaças de mucho o de poco comercio, de grande o poca contratación, da ley y regla a los cambios y no el quilate de las monedas”*.⁹⁰

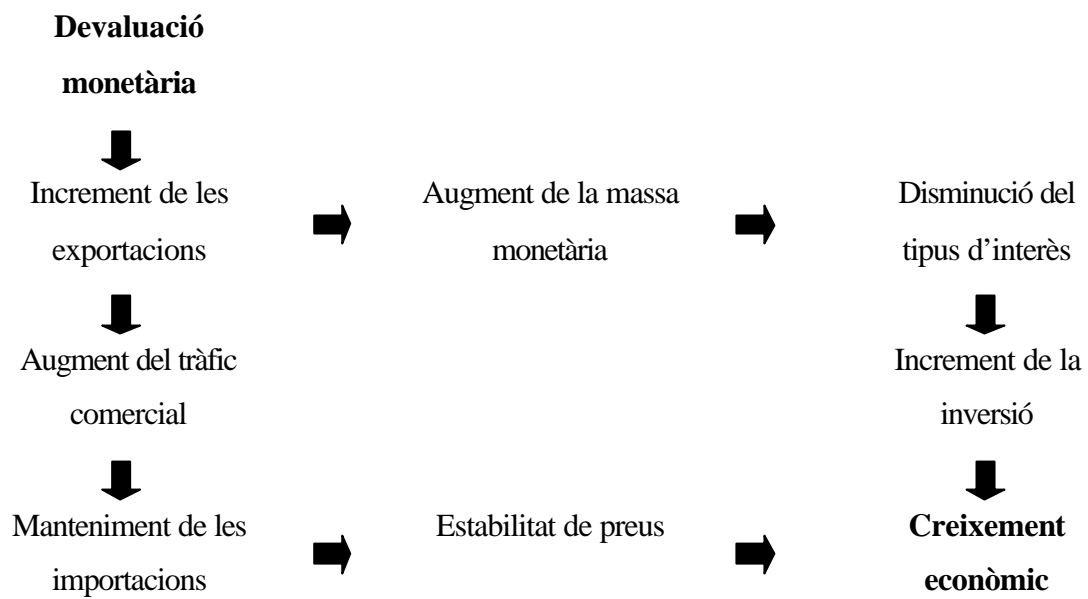
En el fons, el text intenta donar una recepta per assolir el creixement econòmic de Catalunya en un context de preus estables. Sens dubte, es tracta d'una concepció teòrica molt elaborada dels efectes globals d'una devaluació en el context de l'economia catalana de la segona dècada del

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ Ibidem.

segle XVII. Un model que mai apareix del tot explícit, però que resulta subjacent a totes les idees i exemples exposats en el text.



4.7 - *Respuesta*.

La proposta devaluadora del Consell de Cent ⁹¹

El text que comentem és un memorial del Consell de Cent dirigit al monarca i titulat *Respuesta*. La part central d'aquest document constitueix una mena d'història de les torbacions monetàries i ja l'hem comentada en un apartat anterior d'aquest mateix capítol. En canvi, ara, ens proposem comentar la primera i la darrera part d'aquest mateix document. Dues parts caracteritzades més per l'anàlisi econòmica i les propostes de futur que no pas per la seva vessant més històrica.

El Consell de Cent sol·licitava que el monarca concedís a la ciutat de Barcelona el monopoli a perpetuïtat de la fabricació de moneda de plata a Catalunya amb una llei equivalent a l'obtenció de 80 rals (en lloc dels 72 vigents) de cada marc de plata. Es tractava, doncs, d'obtenir de cada marc de plata un 11,1% més de rals.

D'aquesta manera, segons el Consell de Cent, després de la reforma, cada ral tindrà un pes equivalent a 20 diners de plata (2 sous de 10 diners cada un). Això implica una devaluació legal de la moneda de plata que –en teoria– contenia una quantitat de plata equivalent a 24 diners. A la pràctica, però, es tractaria d'una revaluació, perquè –fins abans de la refosa monetària– els rals que circulaven a Catalunya només contenien entre 12 i 16 diners de plata (en lloc dels 20 que ara es proposaven).

Segons aquesta proposta, la devaluació legal resultava imprescindible perquè, si els rals s'encunyaven amb el seu contingut tradicional de 24 diners de plata, aleshores els estrangers els comprarien a pes i se'ls emportarien de Catalunya. En altres paraules, valdrien més pel seu pes en plata que pel seu nominal.

Amb la refosa, per mantenir l'estabilitat monetària del país, Barcelona només havia pogut emetre 7 rals nous per cada 12 de vells que havia hagut de comprar. I, un cop encunyats, els rals nous havien tornat a desaparèixer del mercat. La ciutat havia gastat una enorme quantitat de recursos, amb un resultat totalment inútil.

⁹¹ El tercer document agrupat sota la signatura de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (BUB, B-38/5/1-9) és: Consell de Cent, *Respuesta*, BUB, B-38/5/1-9.

Segons el Consell de Cent, Barcelona no reclama cap privilegi exclusiu: “*Lo que pedimos, señor, es lo mismo que hace Zaragoza, Valencia, Sicilia, Nápoles, Roma, Francia, Génova y Florencia y otros Reynos y Provincias*”.⁹²

Barcelona reclama per l'espai econòmic català el mateix nivell d'autonomia en la seva política monetària que qualsevol dels altres territoris de la Mediterrània occidental, inclosos els regnes que componen la Monarquia Hispànica. Catalunya no disposa dels instruments monetaris necessaris per poder situar la seva economia en igualtat de condicions que els seus veïns i potencials competidors. La constant negativa de la Corona a acceptar les peticions devaluadores del Consell de Cent converteix l'economia en un element identitari. Els catalans pensen que pateixen greus dificultats econòmiques a causa d'una política monetària inadequada imposada per la Corona. Si fossin valencians, sicilians, genovesos o francesos, potser tindrien menys dificultats monetàries. La realitat monetària catalana és diferent a la del seu entorn. L'economia fa que els catalans estiguin en unes condicions diferents. I aquesta diferència – percebuda, a més, com una injustícia – contribueix a atorgar-los-hi una identitat econòmica i, per tant, política. Una identitat col·lectiva perquè l'estabilitat monetària a ultrança perjudica conjuntament a artesans, menestrals, productors agrícoles i institucions del país. I prou que els textos devaluacionistes s'encarreguen de subratllar-ho. La defensa obstinada d'una moneda forta només afavoreix a la Corona i a la –numèricament molt escassa– gran burgesia financera.

A més, el Consell de Cent no es limita a subratllar que no demana cap privilegi especial per l'economia catalana; si no que, fins i tot, es conforma amb molt menys del que els altres ja gaudeixen. De manera que la negativa de la Monarquia a acceptar la devaluació de la moneda de plata catalana encara resultaria més incomprensible i injusta.

En efecte, Catalunya es conformaria amb reduir a 20 diners el contingut en plata de cada ral, malgrat que tots els espais econòmics que l'envolten disposen de monedes del mateix valor nominal amb una

⁹² Ibidem.

quantitat inferior de plata. Per tant, el Consell de Cent insisteix en la idea de que no demana cap situació de privilegi i que, encara que se li concedeixi la devaluació que sol·licita, continuarà estant en desavantatge respecte als seus rivals econòmics.

Evidentment, tota aquesta exposició planteja implícitament algunes preguntes decisives. Com podria la Corona negar-se a una petició tant justa i moderada dels seus súbdits catalans? Com podria deixar-los en una situació tant lamentable com la que pateixen actualment? Com podria condemnar-los a patir una competència tan desigual per part de florentins, genovesos i francesos?

Doncs bé, la Monarquia mai va acceptar la devaluació de la moneda de plata catalana. Finalment, l'economia real del país va superar les dificultats monetàries (que la Cort no ajudava a resoldre), amb la creació d'un sistema monetari alternatiu. Però, en tot cas, les relacions entre les institucions catalanes i la Monarquia no en van sortir pas reforçades i l'interminable conflicte del "quint" s'encarregaria de mantenir oberta la ferida.

I, malgrat tot, estabilitat de preus

El fet de conformar-se amb una devaluació inferior a la de totes les monedes de l'entorn té una doble lectura especialment interessant.

Per un banda, es tractava de reduir la prevenció de la Monarquia davant la possibilitat que la futurible moneda de plata catalana devaluada es convertís en una nova via de fuga de la plata castellana. Potser seria una nova ferida per l'economia castellana, però –en tot cas– seria la més recent i la menys profunda. En certa mesura, no és estrany que aquesta perspectiva no resultés especialment tranquil·litzant per la Corona. Encara que l'aigua fos tèbia, resultava inacceptable per un gat tan escaldat.

D'altra banda, implicava que –malgrat totes les dificultats monetàries– el Consell de Cent semblava tenir molta confiança en l'economia del país. En efecte, acceptar tenir una moneda lleugerament sobrevalorada respecte a França, Gènova o Florència indica que l'economia productiva/exportadora catalana gaudia de bona salut; tal com ho demostraven els vaixells carregats de teixits i ferro que anaven a Sicília. La

relativa sobrevaloració de la moneda catalana respecte a les altres monedes del seu entorn només s'hauria pogut mantenir en un context de permanent superàvit exterior. És a dir, si l'economia catalana exportava més del que importava. I això implicava necessàriament que era força competitiva.

Es tractava d'una confiança injustificada? Potser no. En realitat, podem citar diversos elements que invitaven a l'optimisme.

Malgrat tot el caos monetari que sacsejava el país des de feia uns quants anys, l'economia catalana havia evitat la inflació fatal que destruï a l'economia castellana i valenciana. Això resulta molt significatiu perquè la inflació semblava acompanyar inevitablement a l'especulació monetària. Així havia succeït primer a Castella i després a València. En canvi, a Catalunya, havia estat radicalment diferent i el Consell de Cent tenia molt interès en recalcar-ho.

En teoria, l'absència de bona moneda hauria d'haver comportat una reducció de les importacions i un encariment dels seus preus; però, a Catalunya, el flux d'importacions no havia disminuït i el seu preu no havia augmentat. Els productes estrangers havien seguit venint a bon preu, perquè s'intercanviaven per altres productes catalans o per bones monedes castellanes. I, per tant, si els preus de les importacions no havien augmentat quan els rals tant sols contenien entre 12 i 16 diners de plata, no hi ha cap raó per a que augmentin després de la devaluació sol·licitada, quan cada ral tindria 20 diners.⁹³ Això era especialment important per obtenir un alt nivell de consens social, perquè invalidava un dels principals arguments dels partidaris de l'estabilitat monetària, que asseguraven que la devaluació comportaria un encariment de les importacions i, especialment del blat.

I, en aquest sentit, el Consell de Cent realitza una aportació teòrica fonamental per entendre l'economia de mercat, integrant dos arguments que en el memorial anterior apareixien separats: *“la abundància o penúria de las mercancías y de las monedas (...) causa la baxa o alteración en los precios y da regla y ley a los cambios y no el quilate de las monedas”*.⁹⁴

En definitiva, malgrat el caos monetari, Catalunya havia evitat el contagi de la inflació perquè la seva economia continuava sent prou

⁹³ Ibidem.

⁹⁴ Ibidem.

productiva com per competir en els mercats exteriors. De tal manera, que els comerciants estrangers continuaven interessats en adquirir productes catalans, portant en els seus viatges cap a Catalunya prou productes estrangers, com per evitar l'augment dels seus preus. L'economia real mantenia la seva vitalitat i els productes s'intercanviaven girant lletres de canvi, que finalment es compensaven en alguna plaça castellana amb un saldo prou favorable per enviar algunes monedes de bona plata castellana a Barcelona.

L'economia catalana: “paños, hierros y otras cosas”

Però, ¿com funcionava el sistema comercial internacional en el qual Catalunya s'integrava?

Els espais econòmics del Mediterrani occidental tenen un doble sistema d'intercanvis comercials. Un intern, basat en monedes fortament devaluades respecte a la llei castellana. I un extern que s'exerceix per tres vies diferents: 1) l'intercanvi directe de mercaderies sense la intervenció de cap moneda; 2) el pagament en bones monedes de plata castellaness; i 3) girar lletres de canvi amb la incorporació dels interessos necessaris per compensar el desequilibri entre la corresponent moneda “nacional” i la divisa de referència internacional que és el “*real*” de plata castellà.⁹⁵

Tot el Mediterrani occidental usa aquest sistema complex d'intercanvis i, tot plegat, no ha comportat cap alteració significativa dels seus fluxos de comerç exterior ni dels preus de les seves importacions.⁹⁶ I, precisament, els catalans ho coneixen prou bé perquè “*Lo mismo hazen y experimentan los Cathalanes con los paños, hierros y otras cosas, de que embian a Cicilia, cada año, naves cargadas. Desto se sigue que lo mismo harán, como lo hemos visto y vemos cada dia, en Cathaluña*”.⁹⁷

A partir d'aquestes consideracions, el Consell de Cent insisteix en el fet que allò que demana és molt inferior al que ja practiquen els altres, inclosos territoris de la pròpia Monarquia Hispànica. Excepte Catalunya, tots ells han introduït forts continguts de coure en les seves respectives

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Ibidem.

⁹⁷ Ibidem.

monedes de plata, desvirtuant la confiança en la moneda i facilitant la feina dels falsificadors. Per contra, Barcelona vol respectar la llei pròpia de les bones monedes de plata castellanes,⁹⁸ amb –tant sols– una petita reducció del pes de la plata present a cada peça.

Catalunya no vol pas imitar el model devaluador i inflacionari seguit per tants altres territoris, amb la progressiva intensificació de la presència de coure en les seves monedes: “*por eso conviene que la plata sea buena como la de Castilla, que es la recibida por todo el mundo, y que tengan el lustre de ella los reales y que este daño se remedie con sólo quitar del peso*”.⁹⁹

Segons el Consell de Cent, aquest model de devaluació permetria mantenir la plata com a valor de referència, doncs –igualant la llei catalana a la castellana– es podrà saber el contingut real de plata de cada moneda, simplement pesant-la. I, a més, aquest compromís de mantenir una llei tant apreciada generarà confiança en la nova moneda. Amb aquesta aposta tan ferma, la gent tindrà el convenciment que Barcelona no caurà en la temptació de procedir a progressives reduccions en els percentatges de plata present en les successives emissions monetàries, evitant les tensions inflacionàries que sacsegen altres espais econòmics.¹⁰⁰

D'aquesta manera, esperaven poder gaudir de tots els beneficis derivats d'un increment de la massa monetària, sense els perjudicis causats per un increment sostingut i incontrolat dels preus.

Un intent per superar l'oposició de financers i rendistes

Per obtenir la tan desitjada devaluació, el Consell de Cent –i els grups productors i exportadors que li donaven suport– havia de vèncer les reticències de la Monarquia i els interessos de l'oligarquia financera i dels grans perceptors de rendes. La Corona estava preocupada per garantir els seus ingressos fiscals en bona moneda i evitar una nova via de fuga de la plata castellana; mentre que els financers i els rendistes catalans estaven

⁹⁸ Quelcom que implica una lleugera disminució de la tradicional llei catalana.

⁹⁹ Consell de Cent, *Respuesta*, BUB, B-38/5/1-9.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

obsessionats en la defensa dels interessos generats pels crèdits que havien concedit amb bona moneda.

En efecte, un dels grans arguments contra la devaluació era el perjudici que causaria als creditors i rendistes que, en lloc de percebre rals de 24 diners de plata, cobrarien rals de tant sols 20 diners; amb una pèrdua del 16%.¹⁰¹

Necessitat del màxim consens social possible, el Consell de Cent intentava tranquil·litzar-los assegurant que els nous rals que cobrarien no se'ls gastarien en funció del pes de la plata que contindrien, si no del seu valor nominal: “no se gastaran a peso sinó a número, y les valdrán lo mismo que si pesasen veyntiquatro dineros”.¹⁰² I, si l'esperança no resulta prou convincent, sempre queda l'argument de la resignació. I, en aquest sentit, afirmen que sempre serà millor cobrar rals de 20 diners, que no pas rals llimats i falsos amb un contingut real d'entre 12 i 16 diners.¹⁰³

D'altra banda, el memorial del Consell aporta un altre argument que resulta molt interessant per conèixer el peculiar sistema monetari que es va imposar a Catalunya durant la segona dècada del segle XVII. En efecte, el text exposa que els creditors tampoc s'han de preocupar tant per la devaluació del ral de plata, perquè aquest ja ha estat tant substituït pel tern d'or que tots els contractes de crèdit ja fa temps que no s'estableixen pas en rals, si no en terns “que es la (moneda) corriente en Cataluña”.¹⁰⁴ De manera que els nous contractes no es veuran afectats per cap modificació de la moneda de plata.¹⁰⁵

La devaluació efectiva de la moneda de plata a Catalunya havia estat imposada pel mercat, mitjançant el mecanisme explicat per la “Llei de Gresham”. Els rals de 24 diners havien estat substituïts per monedes amb un contingut de plata progressivament menor, fins arribar a la circulació de rals amb un contingut real de plata d'entre 12 i 16 diners. En aquestes circumstàncies, la negativa de la Corona a permetre un ajust del valor legal i de mercat del ral de plata, mentre s'autoritzava la devaluació de la

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ Ibidem.

¹⁰⁵ Ibidem.

moneda d'or va provocar la substitució de la plata per l'or com a metall base dels sistema monetari català. Un sistema del tot original a l'Europa de l'època.

Els partidaris de la devaluació del ral de plata s'esforçaven en trobar tots els arguments possibles per tranquil·litzar als possibles opositors. Les persones que tenien grans quantitats de monedes de plata podien sentir-se perjudicades per la devaluació dels seus rals. Per tant el text del Consell de Cent intenta invertir radicalment aquest temor, assegurant que aquestes persones es veurien molt beneficiades per la devaluació. En efecte, amb la refosa de les seves monedes actuals de 24 diners, obtindran una quantitat molt superior de monedes de 20 rals. No perdran gens de plata i, a més, disposaran d'un valor nominal força superior.

Per tant, en contra del que s'afirma generalment, gràcies a la devaluació, els rics encara es faran més rics: *“les ha de resultar ganancia, pues les darán por la plata labrada más reales y aquellos no los gastarán a peso, sino a número como si fuesen de veyntiquatro dineros”*.¹⁰⁶

Evidentment, el text procurà no esmentar tots els possibles arguments contraris, encara que siguin força evidents. Així, per exemple, no fa referència al fet que –en el millor dels casos– les monedes es gasten en funció del seu valor nominal només a l'interior del país. I que, per contra, si es volen comprar mercaderies estrangeres caldrà pagar-les amb una quantitat de plata determinada i, en cap cas, del valor nominal de les monedes. En realitat, pel que fa al pagament de les importacions, la devaluació tindria un efecte neutre, doncs caldrà lliurar el mateix pes real de plata, amb independència de quin sigui el contingut de plata de cada moneda.

Devaluació i augment de la massa monetària

El text exposa amb claredat el mecanisme a través del qual la devaluació comportarà un augment de la massa monetària circulant del país.

¹⁰⁶ Ibidem.

Segons Consell de Cent, en aquell moment, a Catalunya, una unça de plata val 17 sous, mentre que a França en val 20. Això explica perquè era tant rentable exportar plata des de Catalunya cap a França. Per contra, la devaluació del contingut real de plata de la moneda catalana (respecte al seu valor nominal) encarirà el preu de la plata a Catalunya. El preu d'una unça de plata augmentarà des dels 17 sous actuals a gairebé 20 sous, igualant-se amb el preu francès. I, per tant, ja no resultarà rendible exportar plata de Catalunya a França.

En altres paraules, reduir el pes de la plata present en un ral català de 24 a 20 diners comporta una devaluació monetària d'una mica més del 16%. És a dir, una revalorització de la plata en un percentatge equivalent, al passar el preu de l'unça de 17 a 20 sous.

L'encariment del preu de la plata a Catalunya farà que l'exportació d'aquest metall a França deixi de ser rendible i, per tant, els nous rals de 20 diners no fugiran, tal com ho fan els de 24. D'aquesta manera, la devaluació permetrà que a Catalunya torni a circular moneda de plata d'una certa qualitat. En canvi, l'estabilitat monetària a ultrança només servirà per alimentar la fugida dels rals de 24 cap a França i la seva substitució per rals falsos i llimats d'entre 12 i 16 diners.

Per tot plegat, l'alternativa real no està entre les velles monedes de 24 i les futuribles rals devaluats de 20 diners; si no entre aquests darrers i les monedes d'entre 12 i 16 que, actualment, circulen pel país. Si no es redueix el contingut de plata de cada ral de 24 a 20 diners, ens haurem de conformar amb ral de menys de 16 diners. Així, doncs, paradoxalment, la devaluació és l'única garantia per assolir una relativa estabilitat monetària.

Un dels principals arguments dels partidaris de l'estabilitat monetària és que la devaluació del ral català causarà una alteració general dels preus i del sistema de canvis. El Consell de Cent, però, replica que aquest argument parteix d'una constatació incorrecta de la realitat, doncs pressuposa que preus i canvis estan estretament lligats a la circulació de la plata. Quelcom que, a Catalunya, no té cap mena de validesa, doncs només hi circulen doblons d'or de 35 rals i monedes de billó, mentre que els rals de plata catalans ja fa molt temps que van desaparèixer de la circulació.

En tot cas, les úniques monedes de plata que circulen per Catalunya són els rals llimats o falsificats d'entre 12 i 16 diners i les bones monedes castellanes: “*piezas de ocho y de quatro, que nunca faltan*”.¹⁰⁷

Tal com hem explicat anteriorment, aquestes peces castellanes servien per saldar les compensacions de les lletres de canvi que giraven per l'ampli circuit mediterrani, on Catalunya estava integrada. Per saldar els possibles dèficits catalans respecte a l'exterior, els comerciants estrangers sempre preferirien les bones monedes castellanes que els futuribles rals catalans (amb la mateixa llei però amb un pes un 16% inferior al seu valor nominal). Mentre hi hagués bona moneda castellana a Catalunya, els futurs rals catalans devaluats circularien tranquil·lament per l'interior del país.

En altres paraules, el Consell de Cent esperava que, a Catalunya, succeís el mateix que estava passant a tota Europa, on les monedes “nacionals” només servien per la circulació interna de cada país, mentre que las peces de plata castellanes actuaven com a divisa de referència pels intercanvis internacionals. D'aquesta manera, la presència de moneda castellana “protegiria” a la futura moneda catalana contra els especuladors, tal com estava “protegit” a la resta de les altres monedes europees.

Aquest concepte de “protecció” és especialment interessant, perquè implica que el Consell de Cent confia en l'entrada de plata castellana per saldar les lletres de canvi que es giren des de diversos punts del Mediterrani occidental, per compensar les exportacions catalanes que adquireixen. I, tot plegat, implica una certa confiança en la vitalitat econòmica catalana.

Evidentment, el Consell de Cent no podia mantenir la mateixa política monetària que la Monarquia. Doncs, mentre aquesta darrera gestionava de forma directa o indirecta bona part de la producció de la plata mundial, Barcelona es veia obligada a comprar la plata a preu de mercat per refondre-la i veure, tot seguit, com tornava a desaparèixer. Per la ciutat, aquesta política d'estabilitat monetària havia comportat uns costos financers absolutament insostenibles. I, novament, els consellers insistien en el fet que no estaven demanant cap privilegi exclusivista. Només sol·licitaven allò que ja fan “*Cicilia, Nápoles, Roma, Florencia (...) y*

¹⁰⁷ Ibidem.

Zaragoça”.¹⁰⁸ Espais econòmics que, tots ells, han optat per una doble circulació monetària. Moneda local devaluada d’ús intern i moneda castellana pels moviments internacionals de capitals.¹⁰⁹

El Consell de Cent torna a contraposar els principis teòrics desitjables i la necessitat pràctica. En general, no és convenient alterar les monedes; però “*quando la necessidad aprieta, no ay ley ni conseqüencia que obligue y no se quebrante, que es fuerça remediar el daño*”.¹¹⁰

“... el remedio que toda la tierra aprueva...”

Al llarg del text i en un llenguatge propi de l’època, s’insisteix en diverses ocasions en el fet que Barcelona no està demanant cap innovació, Ben al contrari, es desitja un retorn a la situació tradicional –alterada per la Corona–, on les monedes tornin a valer en funció del seu nominal i no del seu contingut en plata. En concret, s’afirma que “*(...) de lo dicho resulta no ser novedad lo que se pide sinó renedio que pedimos para curar los daños y pobreza que aquellas mudanças y alteraciones en las monedas de plata nos han causado (...) y pués el daño ha venido por el peso, quitándose el peso y volviendo al número, cessará*”. Un retorn a la normalitat que “*se podrá hazer, si se quita el peso del real y queda el valor*”. I, precisament, aquest és “*el remedio que toda la tierra [Catalunya] aprueva y da por bueno, y no hallarán otro mejor*”.¹¹¹

Un cop identificat l’origen i la solució dels problemes econòmics del país, les autoritats barcelonines intenten analitzar la intensitat de la devaluació que cal aplicar. Des de la perspectiva de la història del pensament econòmic, això resulta especialment significatiu. En lloc de conformar-se amb la descripció dels fets –pròpia de la tradició medieval–, hi trobem un intent de mesurar les dimensions del problema i del ventall de solucions que es poden aplicar. És a dir, no n’hi ha prou en devaluar, sinó que cal decidir amb quina intensitat s’ha de fer i quines conseqüències pot tenir.

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ Ibidem.

I, precisament, l'esforç per "quantificar" i per entendre l'economia com una realitat complexa plena d'elements interdependents són els dos factors decisius en l'aparició d'un veritable pensament econòmic.

La intensitat de la devaluació

En aquest sentit, el text fa una mica d'història, resseguint l'evolució de la postura del Consell de Cent.

En un primer moment, es va sol·licitar una devaluació d'un diner (de 24 a 23 diners) per ral i igualar la llei de les monedes catalanes a la de Castella. Posteriorment, es va demanar una devaluació addicional fins als 22 diners de plata per ral. Però, malauradament, aquestes mesures s'ha vist sobrepassades per la realitat econòmica i resultarien francament insuficients, perquè marxen cap a França tots els rals que contenen més de 21 diners de plata. I, per tant, resulta imprescindible reduir el pes dels rals fins als 20 diners.

La necessitat d'adoptar justament aquesta mesura i amb aquesta intensitat també es posa de manifest per un altre fet. Doncs, en efecte, els sous de plata –que Barcelona està fabricant amb el nou molinet– marxen quan pesen 11 diners i només es queden a l'interior del país quan pesen 10 diners o menys.

En definitiva, la realitat del mercat ens obliga a obtenir 80 rals (o 160 sous) de cada marc de plata, per tal que cada ral pesi 20 diners de plata castellana (i que cada sou en pesi 10). Aquesta és l'única manera per evitar que les monedes de plata catalanes continuïn fugint a França, perquè comportaria una pèrdua del 16%. L'equivalent a la diferència entre un valor nominal de 24 diners i un valor real de 20 diners per ral (o de 12 diners i 10 diners per sou).

Aquesta forma d'anàlisi –on les lleis del mercat tendeixen a substituir la culpa moral– constitueix una prova addicional de la transició des del moralisme medieval cap al pensament modern.

En aquells moments, la realitat del mercat demostrava que una diferència del 16% resultava suficient. I, sempre que la plata no continués revaloritzant-se a França i superés aquesta diferència del 16%, els especuladors sempre preferirien exportar rals castellans de 24 diners que

rals catalans de 20. Un argument econòmic sustentat per l'experiència històrica, perquè –justament– això és el que succeï a a Catalunya abans que s'eliminessin les monedes falses i cercenades amb la reforma monetària impulsada pel virrei l'any 1611. Doncs, aquestes monedes no marxaven perquè el seu contingut en plata era entre un 25 i un 30% inferior al seu nominal.

Devaluació monetària i inflació de preus

La teoria quantitativa de la moneda gaudia d'una acceptació prou generalitzada com per a que el Consell de Cent sentís la necessitat de desmentir els mecanismes que vinculen una devaluació amb l'augment de la massa monetària i amb un augment dels preus. En aquest punt, els autors del text tornen a cercar el suport de la experiència històrica. En concret, insisteixen que la circulació massiva de monedes falses i cercenades (anterior a 1611) equivalia a una devaluació de facto i que –en canvi– no havia comportat cap augment de preus. I, a partir d'això, dedueixen que la devaluació del 16%, que sol·liciten en aquest moment, tampoc tindria que comportar un procés inflacionari.

Encara més, segons el Consell de Cent, l'increment de la massa monetària pot traduir-se en una disminució dels preus, doncs “*con la abundancia de ella, más barato*”.¹¹² Sens dubte, es tracta d'una afirmació molt interessant, perquè sembla contradir la tradicional visió quantitativista de la moneda. Durant el segle XVI –i especialment a Castella–, l'abundància de moneda havia contribuït a alimentar l'augment dels preus. Per contra, els autors del memorial insinuen que a la Catalunya de la primera dècada del segle XVII havia succeït el contrari.

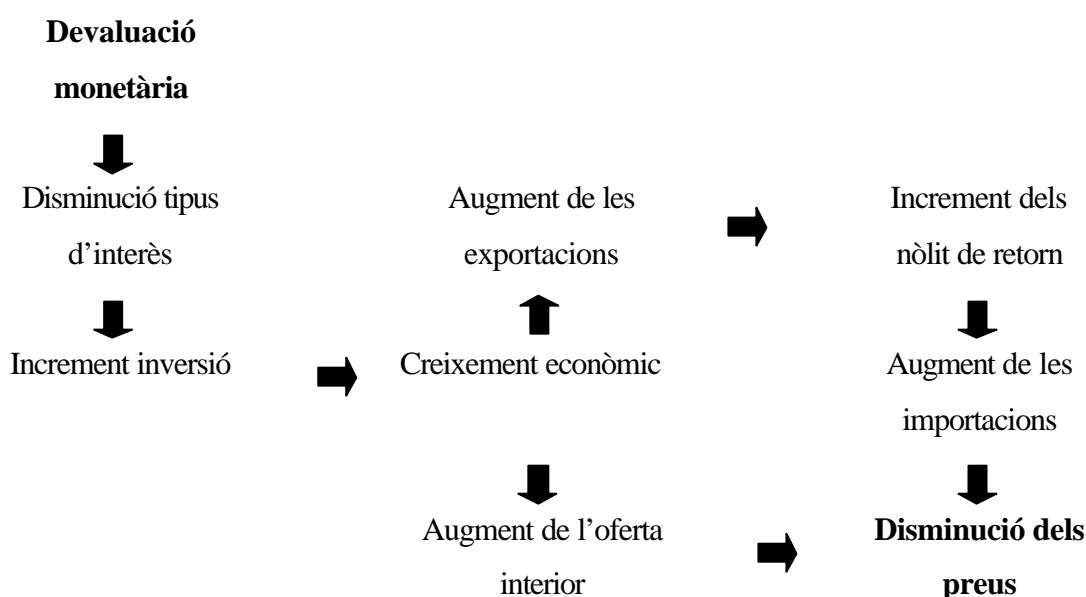
Evidentment, nosaltres podem pensar que estem davant d'un argument falaç o exagerat, tendent a vèncer les prevencions de la Monarquia i de tots els possibles partidaris de l'estabilitat monetària.

Tot i així, també és possible que aquesta argumentació tingui un fonament ben real, assenyalat posteriorment per Keynes al reflexionar sobre la racionalitat del pensament mercantilista. La qüestió plantejada per

¹¹² Ibidem.

Keynes –i que potser sustenta el memorial que estem comentant– és la següent: ¿existeix algun mecanisme econòmic que pugui relacionar l'increment de la massa monetària amb un descens dels preus? I la resposta pot ser afirmativa en determinades circumstàncies.

Un increment de la massa monetària pot provocar un descens en el tipus d'interès, facilitant un augment de les inversions. Aleshores, el conseqüent creixement de la producció i de la oferta pot impulsar els preus interiors a la baixa; mentre que la possible expansió de les exportacions pot afavorir els nòlits de retorn i, per tant, l'abaratiment de les importacions.



I si els rals de 8 de Castella valguessin 9 a Catalunya?

En aquest mateix memorial, el Consell de Cent recull algunes de les alternatives que diversos sectors de la societat catalana havien plantejat en els darrers temps. Una d'elles suggeria que –en lloc de devaluar les monedes catalanes de plata– es podia incrementar el valor nominal de les monedes castelles que entraven a Catalunya. En concret, s'argumentava que, si es decretava que les peces de 8 rals castelles valguessin 9 rals a Catalunya, les monedes de plata castelles afluirien a Catalunya i ja no en fugirien, perquè el seu valor nominal a l'interior del país seria un 12,5% superior al valor del seu pes.

Els autors d'aquesta proposta la feien extensives a les peces de 4 rals i les de 2 rals de Castella; les quals, a Catalunya, haurien de tenir – respectivament– un valor nominal de 4,5 i de 2,25 rals.

Per donar credibilitat a aquesta proposta, els seus defensors també usaven un argument de caràcter històric, recordant el que havia succeït a Catalunya amb els doblons d'or castellans. En realitat, la revalorització de l'or, l'augment del valor nominal de les monedes d'aquest metall o la devaluació de les monedes d'or són mesures equivalents. En qualsevol cas, allò que resulta més significatiu des de la perspectiva d'aquesta proposta és que s'havia produït una afluència de monedes d'or a Catalunya, que ja no sortien del país. I, d'aquesta manera, havien substituït a les monedes de plata que –ben al contrari— valien en funció del seu pes. En definitiva, aquesta proposta consistia en intentar atreure i retenir les monedes de plata amb l'increment del seu valor nominal. Una fórmula devaluadora que ja havien seguit la majoria dels espais econòmics d'Europa occidental.

El Consell de Cent compartia els objectius, però no estava d'acord amb el contingut concret de la proposta. En realitat, la considerava inútil i contraproductiu.

Inútil, perquè –des del seu punt de vista– les monedes de plata castellanes constituïen la base del sistema de pagaments internacionals i, per tant, continuarien sortint a l'exterior amb independència de quin fos el seu valor nominal a l'interior de Catalunya. I, en aquest sentit, el memorial afirma que *“las sacarán por más que valgan, por la necesidad y uso, que de ellas tiene todo el mundo”*.¹¹³ En realitat, és possible que la proposta que comentem ja hagués quedat sobrepassada pels fets. Doncs, el diferencial del 12,5% entre el valor nominal i el valor de la plata ja era inferior a la diferència entre el preu de la plata a Catalunya i França, pròxima al 16%.

I, d'altra banda, des de la perspectiva del Consell de Cent, era una proposta contraproductiu perquè l'economia catalana necessita monedes de plata castellanes per saldar els comptes de les importacions bladeres, *“pués por ellas (en referència a aquestes monedes) vienen las provisiones”*.¹¹⁴

¹¹³ Ibidem.

¹¹⁴ Ibidem.

En definitiva, el Consell de Cent reitera la seva confiança exclusiva en la devaluació de les monedes catalanes de plata, per assegurar la seva circulació a l'interior del país; mentre que la plata castellana ha de mantenir la seva funció com a mecanisme de pagament internacional i per a fabricar la moneda local devaluada “*como lo hazen todas las otras Provincias y Reynos*”.¹¹⁵

I si no s'adopta cap mesura monetària?

Segons el Consell de Cent, existeix una altra postura minoritària, partidària de no adoptar cap mesura de política monetària. El seu argument és que a Catalunya hi ha tota la moneda de plata que resulta necessària i que la suposada escassetat és un problema exclusivament barceloní. Un problema causat per les pròpies autoritats de la ciutat.

Aquí reapareix amb força la disputa entre moneda forta i moneda devaluada. Aquest sector minoritari contrari a qualsevol mesura devaluadora considera que l'escassetat de monedes de plata és responsabilitat del propi Consell de Cent. Segons aquest sector, la devaluació de l'or –exigida durant tant de temps per Barcelona– ha provocat que aquest metall afluís i s'estanqués a l'interior del país, expulsant-ne les monedes de plata. En concret, s'assegura que “*la necesidad de Barcelona la han causado los doblones del Rey Católico, que por averlos subido de valor, han abundado y hecho retirar la plata*”.¹¹⁶

En aquest cas, el Consell de Cent no replica aquesta acusació amb cap consideració de caràcter econòmic, sinó que es limita a citar –com un argument d'autoritat– el prestigi de les institucions que han donat suport a la política devaluacionista: “*Diputados, Cabildo, Cónsules de mar, Consejeros, Consejo de Ciento y todos los que tienen administraciones de monedas y rentas*”.¹¹⁷

Segons el mateix Consell de Cent, la devaluació de les monedes de plata és una necessitat improrrogable, perquè la ciutat s'ha vist obligada a tancar temporalment la Taula de Canvi i els bancs “*por no tener plata para*

¹¹⁵ Ibidem.

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ Ibidem.

dar a sus acrehedores".¹¹⁸ I, per tant, des del seu punt de vista, resulta evident que a Barcelona pateixen tant els rics com els pobres "*por no hallar monedas para trocar un doblón con que mercar la comida*".¹¹⁹ Fins a tal punt que la manca de monedes fraccionàries per fer front a petits pagaments obliga a pagar interessos d'entre 2 i 4 rals de plata pel canvi de cada dobló d'or. I, fins i tot, la Taula i els bancs han de pagar primes del 6% per poder disposar de monedes de plata.

Els doblons d'or són l'única moneda que circula a Catalunya i sense ells caldria tornar a tancar la Taula i els bancs. I cal tenir present que l'augment del seu valor nominal (decretat pel virrei) és l'únic que ha permès retenir-los a l'interior del país, evitant un colapse econòmic total. En altres paraules, la devaluació de les monedes d'or no ha provocat la fugida de les monedes de plata, perquè abans de la devaluació fugien tant les unes com les altres. I, al menys, ara, hem aconseguit retenir les monedes d'or.

Per tant, si es revoqués aquesta mesura tornant a igualar el valor nominal i el valor real de les monedes d'or, totes aquestes monedes fugirien a França com ho fan les monedes de plata. El problema no està pas en la relació entre l'or i la plata; sinó en la relació interna entre el valor nominal i el pes de cada una d'aquestes monedes.

I, a més, l'escassetat barcelonina de plata s'estendrà ben aviat arreu del país, perquè la plata que circula per Catalunya té el seu origen a Barcelona, en contrapartida als productes que els productors catalans venen a la capital.

Conclusions. Circulació monetària, tipus d'interès i fiscalitat

El memorial del Consell de Cent que estem analitzant acaba amb una nova demostració de la comprensió de la complexitat dels mecanismes econòmics que vinculen la circulació monetària, els tipus d'interès i la recaptació fiscal.

Segons aquest document, les monedes de plata castellanen entren a Catalunya a través de Barcelona i es redistribueixen arreu del país

¹¹⁸ Ibidem.

¹¹⁹ Ibidem.

mitjançant les transaccions de compra-venda que assegurin el flux de productes cap a la capital. Aquesta plata torna a Barcelona a causa dels impostos que els catalans paguen a la Monarquia i dels arrendament de la botlla de la Generalitat (equivalent a uns 50.000 ducats anuals).

Un flux monetari que, majoritàriament, es realitza en monedes de plata i que està en perill perquè els mercaders francesos compren aquestes monedes amb una prima del 6%.¹²⁰ I, d'aquesta manera, la poca plata que queda a Catalunya acabarà desapareixent, perquè Barcelona ja només pot pagar les seves compres arreu del país amb ducats d'or i amb ardits de billó.

¹²⁰ El mateix 6% que la Taula i els bancs es veuen obligats a pagar per poder disposar d'aquestes monedes.

4.8 - “Lo remey que proponan los senyors consellers de Barcelona, pera remediari la necessitat que tenen en Catalunya de moneda de Plata”¹²¹

Aquest document (corresponent aproximadament l'any 1615) és una mena de recull de les tesis monetàries exposades en els documents anteriors. En aquesta ocasió es tracta d'una versió escrita en català i dirigida a l'opinió pública catalana. Segons sembla, el Consell de Cent hi sintetitza els diversos memorials que havien estat enviats a Madrid, amb diverses propostes de devaluació o d'estabilitat monetària. Evidentment, les propostes del mateix Consell de Cent són presentades com les millors opcions per superar la crisi monetària.

En tot cas, cal remarcar l'interès de les institucions per guanyar la “guerra de papers”, posant de manifest els lligams entre els interessos econòmics del país i dels seus habitants amb el seu marc polític i legal. I, en aquest sentit, els conceptes d'identitat i contra-identitat hi juguen un paper rellevant, perquè la negativa de la Corona a permetre la devaluació condemna als catalans a patir unes dificultats econòmiques, que podrien superar-se fàcilment seguint les “institucions de la terra”.

“Quantificació” i ciència econòmica a la Catalunya de 1615

Les monedes de plata fugen de Catalunya perquè només valen en funció del seu pes. Tant és així que les monedes catalanes marxen més que les castelleses perquè tenen una llei encara més fina. Els responsables d'aquesta situació són “els mercaders i els homens de negoci” que especulen contra la “Taula y Bancs”, aprofitant-se de la decisió del virrei d'anular el valor nominal d'aquestes monedes i la negativa del rei a devaluar-les.

La Ciutat ha fet tots els esforços possibles per garantir-ne la circulació amb la compra de plata, mitjançant un censal de 100.000 lliures. Però les noves monedes posades en circulació van desaparèixer

¹²¹ Anònim (impulsat pel Consell de Cent), *Lo remey que proponan los senyors consellers de Barcelona, pera remediari la necessitat que tenen en Catalunya de moneda de Plata*, 1615 (aproximadament), B.U.B., B-38/5/1-10.

inmediatament cap a França i Itàlia, tal com tornaria a passar actualment si es repetís aquest tipus d'operació.

L'escassetat de monedes de plata té conseqüències molt negatives per a tots els catalans. I, per tant, la devaluació resulta imprescindible per “mantenir y conservar los poblats en Cathaluña que no arribe lo Principat a total ruyna y perdicíó”. En realitat, la situació és tan desesperada que si no fos per l'emissió massiva d'ardits “estariem tots cofusos ab mil avalots, perturbatios y scandols”. Tota una advertència de les possibles conseqüències polítiques y socials de la crisi econòmica.

L'única solució és que el monarca doni permís per fondre monedes castellaness i fabricar noves monedes catalanes devaluades. Per una banda, reduint la llei catalana per igualar-la a la de Castella i, per l'altra, extraient 80 rals de cada marc de plata. De tal manera que, per tot plegat, cada ral català peses 20 diners de plata, mantenint el seu valor nominal tradicional de 24 diners. Per evitar qualsevol dubte, el Consell de Cent especifica que no es tracta d'emetre monedes de plata barrejades amb coure; sinó de fondre monedes castellaness, conservant la seva llei, però amb un diferencial de 4 diners entre el seu valor nominal i el seu pes.

Una diferència que impediria la fuga d'aquestes monedes, perquè els especuladors hi perdrien 4 diners per ral. I ¿per què ha de ser, precisament, una diferència de 4 diners? Perquè, actualment, marxen els rals castellaness que pesen 22 diners i, fins i tot, els rals catalans que en pesen 21, perquè són de plata “acendrada” (és a dir, de millor llei que la castellana).

La necessitat d'aquesta mesura concreta també es posa de manifest en allò que passa amb els sous fabricats amb el nou molinet de la ciutat. A causa de les dificultats econòmiques del país, la última emissió de sous de plata (per un valor total de 300.000 ducats) es va haver de fer precipitadament. I, per culpa de les presses i de la poca experiència en l'ús del molinet, aquestes monedes van sortir amb un pes molt desigual d'entre 7 i 12 sous. Doncs bé, el resultat ha estat que els sous que pesaven 11 diners o més han desaparegut, perquè el seu pes era massa similar al seu valor nominal i els especuladors els han tractat igual que els rals castellaness. Per contra, els sous que pesaven 10 diners o menys no han fugit perquè les institucions catalanes els accepten pel seu nominal de 12 diners. I aquesta

diferència del 16,6% és la frontera entre la diferència entre el valor de la plata a França i Catalunya.

D'altra banda, cal plantejar-se una altra qüestió. El fet que el pes dels nous sous presenti una variació d'entre 12 i 7 diners de plata mereix alguna reflexió. ¿Fins a quin punt aquesta diferència de gairebé el 50% és fruit de la pressa o d'una deficiència tècnica? ¿És possible que sigui una mesura desesperada per conservar les monedes de plata es mantinguin a l'interior de Catalunya? O, com a mínim, ¿fins a quin punt podia sospitar-ne la Corona?

En qualsevol cas, si només es queden els sous amb un contingut inferior a 10 diners de plata, és evident que no es poden fabricar rals amb un pes de més de 20 diners i un nominal de 24. El mercat és el responsable d'establir una diferència d'una mica més del 16% entre el valor nominal i el pes. El mercat és un agent econòmic que actua seguint unes lleis naturals al marge de la voluntat concreta de les persones i de les institucions. I, precisament, el aquesta visió impersonal del mercat és un signe de la "modernitat" del pensament econòmic que s'està consolidant a la segona dècada del segle XVII a Catalunya. Ja no estem davant del moralisme medieval; no es proposa aplicar càstigs exemplars als banquers ni se'ls amenaça amb l'infern. Ben al contrari, s'identifiquen i es quantifiquen les forces d'un mercat impersonal que segueix unes lleis "naturals" i que –per tant– esdevé previsible. Estem davant d'una de les partides de naixement de la nova ciència econòmica.

Barcelona cita a favor seu els casos de Saragossa i València. A la capital aragonesa, les noves monedes s'encunyen conservant-ne el pes teòric de les monedes castellanes però reduint-ne la llei en un 16%. De tal manera que, en realitat, els rals amb un pes teòric de 24 diners, només contenen 20 diners de plata. I, a València, la diferència encara és més gran (22,3%), amb un pes teòric de 18 diners i un contingut real en plata de 14. D'altra banda, al marge de la seva significació econòmica, aquestes dues referències geogràfiques tenen una enorme significació política, perquè demostra que la Monarquia permet a aragonesos i valencians allò que nega als catalans.

Reprement el fil de les consideracions estrictament econòmiques, el Consell de Cent disposa d'un altre exemple monetari. En efecte, els testons portuguesos amb un valor real de 5 sous afluï en i es quedaven a Catalunya perquè aquí tenien un valor nominal de 6 sous. És a dir, perquè les institucions catalanes acceptaven per un valor de 6 sous unes monedes que només en valien 5. I, un cop més, es tracta d'una diferència del 16,6%. Tot un exemple del rigor de les actuacions del mercat.¹²² Un mecanisme que es va estroncar quan es anul·la el valor nominal dels testons, reduint-lo al valor del seu contingut real en or. Doncs, a partir d'aquesta decisió, els testons van seguir el mateix destí que els rals.

A partir de tot aquest raonament, el Consell de Cent pot afirmar que la devaluació de les monedes de plata (de manera que un ral de 20 diners en valgués 24 i un sou de 10 en valgués 12) permetria restablir l'equilibri en la paritat entre l'or i la plata. És a dir, entre els doblons d'or ja devaluats i els rals i els sous de plata encara per devaluar. Una altra manera d'explicar-ho és que el mercat internacional fixa una relació d'entre 29 i 30 rals de plata per cada dobló d'or; mentre que, per contra, a Catalunya, on l'or ha estat sobrevalorat –i, per tant, les monedes d'aquest metall s'han devaluat–,¹²³ un dobló val 35 rals de plata. En aquestes condicions que els doblons d'or afluïxin a Catalunya i els rals i els sous de plata en fugin. Doncs, qualsevol persona pot comprar doblons d'or a França per 29,5 rals de plata i canviar-los a la Taula de Canvi de Barcelona per 35 rals, amb un benefici d'un 5,5 rals per dobló (una diferència d'aproximadament el 17%).

Aquesta és la raó de que –tal com va assenyalar Pierre Vilar– Catalunya esdevingués un país de circulació or. Un cas excepcional originat per l'enfrontament polític entre la Monarquia i les institucions catalanes.

I, tot plegat, només es podria solucionar devaluant les monedes de plata catalanes fins adequar-les a les exigències del mercat. Doncs, si els rals es devaluessin de 24 a 20 diners de plata, un dobló d'or passaria dels 35 rals actuals a poc més dels 29 que fixa el mercat.

¹²² Hem de tenir present que un testó d'or portugués de 6 sous equivalia a 72 diners de plata. És a dir, que un testó d'or valia igual que 3 rals castellans de 24 diners de plata. I ambdues monedes només es quedaven a Catalunya si el seu pes real era un 16,6% inferior al seu nominal.

¹²³ Obviament, un increment en el preu de l'or equival a devaluar les monedes d'aquest metall, perquè implica que necessites més monedes per comprar la mateixa quantitat d'or.

En efecte, amb rals de 24 diners, un dobló d'or val 840 diners de plata. En canvi, amb rals devaluats de 20 diners, un dobló valdria 700 diners de plata. I 700 diners de plata dividits pels 24 diners nominals de cada ral devaluat equivalen a 29 rals i 4 diners. Precisament, allò que val un dobló d'or en el mercat internacional. Si la ciència moderna es caracteritza –entra d'altres factors– per un esforç de “quantificació”, no podem negar que els autors d'aquest memorial són veritables científics socials.

Al marge de les consideracions estrictament aritmètiques, la negativa de la Monarquia a acceptar les “lleis naturals” del mercat comporta una violació del “dret natural” i, per tant, un incompliment de les funcions del monarca. L'economia esdevé, progressivament, un element central en l'evolució política europea i en el llarg procés de construcció de les identitats modernes.

Castella i Sicília en la balança de pagaments catalana

El Consell de Cent presenta el seus projectes amb claredat. Si el monarca concedeix a Barcelona la facultat per devaluar els rals fins als 20 diners de plata, la ciutat es compromet a fondre totes les monedes castellanques que arribin a la Taula de Canvi i al Banc de Barcelona, per convertir-les en noves monedes catalanes. I, si això no fos suficient, es compraria tota la plata necessària per assegurar la circulació de les monedes d'aquest metall.

En qualsevol cas, l'entrada de monedes castellanques a Catalunya no representaria cap problema. Alguns sectors afirmen que per atreure aquesta plata caldria vendre l'or que ja hi ha al país, però estan totalment equivocats. Doncs, la plata seguirà entrant a través del mecanisme ja tradicional de la compensació de les exportacions catalanes a Sicília.

En efecte, els sicilians no paguen amb moneda pròpia, sinó amb lletres de canvi que envien a les fires de Plasència. Lletres que els agents catalans de Medina del Campo, Madrid i Sevilla fan servir per treure de Castella barres de plata i monedes de 8 i de 4 rals de bona plata castellana, que porten a Catalunya “per est camí que ya es ordinari”.¹²⁴

¹²⁴ *Lo remey que proposan los senyors consellers de Barcelona...*, (1615 aproximadament), B.U.B., B-38/5/1-10.

Els catalans no cobren les seves exportacions en moneda siciliana, perquè l'única moneda de circulació internacional és la de Castella. Els altres territoris s'intercanvien lletres de canvi, que finalment s'acaben compensant amb plata castellana.

Per tant, la possible devaluació catalana no comportarà cap perjudici per a Castella. El circuit Catalunya-Sicília-Castella ja és tradicional. I Castella no perdrà més plata que la que ja deixa marxar actualment. L'única diferència serà que la plata que entra a Catalunya es quedarà en aquest país, en lloc de fugir a França.

I, en aquest sentit, el Consell de Cent reitera que no demana cap favor a la Monarquia i només espera que l'economia catalana no quedi definitivament exclosa dels mecanismes internacionals de compensació.

Devaluació i inflació

A més, també cal desmentir que la devaluació impliqui necessàriament un encariment de les importacions. I, sens dubte, el raonament que ve a continuació resulta especialment interessant a causa del seu nivell de complexitat que comporta una visió de conjunt sobre l'economia catalana i els seus fluxos internacionals.

A canvi dels productes que venen a Catalunya (especialment blat), els mercaders estrangers no acostumen a emportar-se'n diners. En general, treuen lletres de canvi o productes catalans (fonamentalment tèxtils i metal·lúrgics). Així, doncs, les importacions catalanes no es paguen en diners. Les monedes que entren a Catalunya no surten fàcilment del país, perquè són acceptades pel seu valor nominal per la "Taula, Banchs, Carnisseries, Palloles, Receptors i Places".

En altres paraules, a diferència d'allò que succeiria a Castella o qualsevol altre país exportador de moneda, la devaluació del "tern" de plata barceloní no implicaria un encariment de les importacions. I, en qualsevol cas, si un mercader tingués un interès especial en cobrar en diner líquid les importacions realitzades pels catalans, sempre podria canviar les monedes catalanes per monedes castellanques, pagant la prima que estableixi el mercat en funció de l'abundància relativa d'aquesta moneda en el mercat català. Una prima que, generalment, seria inferior a la la diferència del valor

nominal del “tern” a l’interior de Catalunya i el valor del seu contingut real de plata en el mercat internacional.

En el cas que els mercaders insistissin en cobrar en diner líquid, el Consell de Cent reconeix que les importacions catalanes s’encaririen en un percentatge equivalent al de la prima de la plata castellana comprada a Catalunya. Però, tot i així, resultaria un problema molt menys important d’allò que afirmen els antidevaluacionistes.

Aquests asseguren que una devaluació del 16,6% del valor real respecte al valor nominal comportaria un increment automàtic del 16% en el preu de totes les importacions. Però, en molt bona mesura, això és fals. A Catalunya ja no hi circula cap moneda amb un pes equivalent al seu valor nominal. Per tant, el mercat ja ha establert una prima (que oscil·la entre el 8 i el 10%) per compensar el desequilibri existent respecte a les monedes castelleses que serveixen de referent internacional. De tal manera que, a la suposada devaluació i encariment de les importacions d’un 16%, cal descomptar-li la devaluació efectiva que ja afecta a les monedes que circulen per Catalunya i que el mercat ha establert entre el 8 i el 10%.

En definitiva, una devaluació teòrica del 16% només comportaria un increment del preu de les importacions d’entre el 6 i el 8%. I això tan sols en el pitjor dels casos: el del petit percentatge de les importacions que es paguen amb diner líquid. I, per tant, la devaluació no tindria gairebé cap repercussió sobre el nivell de preus.

D’altra banda, el fet que el mercat estableixi una prima al voltant del 9% (per compensar el canvi entre les monedes que circulen a Catalunya i els rals castellans) demostra la veracitat de les queixes del Consell de Cent al afirmar que ja no circula cap ral que pesi més de 21 diners.¹²⁵

A més, el Consell de Cent esgrimeix un nou argument –aquesta vegada de caràcter històric– per erosionar el fantasma inflacionari agitat pels antidevaluacionistes. ¿Com es pot afirmar que la devaluació fins a un pes de 20 diners dels rals de 24 provocarà un augment dels preus, si tothom

¹²⁵ Una prima del 9% per ral equival a 2,16 diners de plata i, per tant, expulsa del mercat tots els rals que presentin un pes real de plata pròxim a 21,84 diners, igual al nominal (24 diners) menys la prima (2,16 diners).

recorda que això no va passar ni tan sols quan aquest mateix rals van arribar a pesar entre 12 i 14 diners?

I, precisament, el fet que durant aquella crisi monetària no es produís cap fenomen inflacionari en el preu de les importacions de cereals, serveix per demostrar la validesa dels arguments que s'han presentat per explicar el funcionament dels mecanismes de compensació de la balança de pagaments catalana. Uns mecanismes basats en les lletres de canvi i les contra-exportacions de productes catalans a l'estranger.

Espai econòmic i espai polític. L'economia contra la Monarquia

Un dels principals arguments dels partidaris de l'estabilitat monetària és la suposada anticonstitucionalitat de qualsevol devaluació. I, en aquest àmbit, la resposta del Consell de Cent és força contundent. “La necessitat no està subjecte a ley, y és lícit *ex causa publicae utilitatis leges transgredi*, perquè lo benefici publich y conservació del Principat (...) prepondera y ha de ser preferit a tota ley”, especialment quan és “petició de la Ciutat de Barcelona (...) y los senyors Diputats qui representen tot lo Principat”.

Els consellers esperen un acte de justícia. I, amb aquest objectiu, han enviat ambaixades al virrei i memorials al mateix monarca “suplicant ab istància que s(‘)apiaden desta terra”. La devaluació és justa i necessària. Justa perquè “lícitament se pot y deu fer sense ningun escrúpul essent remey de tant utilitat y benefici pera a tota Catalunya”. I necessària pels “perills de grans escàndols y confusions”.

Una advertència, acompanyada de la següent reflexió: ¿com es pot negar la devaluació de la moneda de plata, quan la mateixa Corona ja ha permès manipular les monedes d'or i de coure, violant suposadament les mateixes constitucions que ara diuen voler respectar?. “(...) ergo, puix està la lley dispensada ab les dos monedes de Or y de Billó, les pot dispensar ab la de Plata haventhi mayor instància, mayor causa y més necessitat”. Una necessitat més que demostrada per “lo extrem a que hagueren de arribar la Taula de la Ciutat y demás banchs de estar alguns dies tancats per no tenir moneda de Plata per donar a sos crehedors”. Una necessitat compartida per “tota Cathalunya qui per medi dels Consellers del Consell de 100, Capítol y Clero de Barcelona, Cònsols del Mar y Diputats qui representen tot lo

Principat la han representada per tal ab embayxades a sa Excelència [el virrei] y scrit a sa Magestat”.

D'aquesta manera, doncs, al posar-ho en coneixement de l'opinió pública, les institucions catalanes traspassen tota la responsabilitat a la Monarquia i al mateix rei en persona. La Corona podria resoldre fàcilment la crisi econòmica que afecta a tots els catalans i, en canvi, converteix a tots els catalans en víctimes d'una política monetària insostenible, injusta i innecessària. Doncs, “faltant Reals y Sous de Plata que són menester pera a comprar los aliments ordinaris, és dificultosíssim lo cambi (...) que és llastimosa cosa veure lo que pateyxen richs y pobres, y tot lo poble”. Uns patiments que “duraran fins a tant que tingam Reals y Sous per cambiar”; és a dir, fins que el rei ens permeti devaluar.

La moneda i la guerra

I, per si tot plegat encara no fos suficient, el Consell de Cent llança una advertència addicional. La situació podria empitjorar ulteriorment, si els francesos fan realitat la devaluació de la seva moneda d'or, incrementant el seu valor nominal de 34 a 40 rals, tal com diuen els rumors. I, en aquest sentit, no podem oblidar que l'economia catalana sobreviu gràcies als doblons d'or. Uns doblons que en el mercat internacional valen entre 29 i 30 rals i que la Taula de Canvi accepta per un nominal de 35, per evitar que es fugin a França on són acceptats per un nominal de 34.

Un mecanisme per retenir els doblons que els francesos podrien pulveritzar amb una devaluació fins a 40 rals, condemnant als catalans a un caos monetari superior a l'actual. I, a més, no s'ha d'oblidar que França és un veí perillós.

Així, doncs, el memorial conclou amb un seguit de reflexions sobre la relació entre guerra i economia. I, en aquesta línia, s'afirma que Barcelona necessita una política monetària pròpia perquè és “lo cap del Regne y en ella conservarse la forsa de Cathalunya, tenint les artilleries, monicions y totes les altres armes necessàries per armar tota la terra en cas de necessitat”. Especialment, si tenim en compte que “sols de l'any 1589 es sa, en coses tocants al servey de sa Magestat, ha gastat la dita Ciutat més de un Milió y quatra centes Milia Lliures de moneda de Plata (...) y, axí, és

just que a dita Ciutat en alguna recompensa se li concedesca esta facultat [de gestionar la política monetària]”. Perquè “estant ella [Barcelona] rica, (h)o està tota Cathalunya, per ser la mare y la font de la Plata que d’ella redunda per tota Cathalunya, y, estant ella pobra, tots los poblats sen recenten per acudir a ella tot lo comersi y negossi de tot lo Regne, y sols ella, en cas de necessitat socorre les demés Universitats ab blats i dinés”.

4.9 - La superació de la crisi monetària

Les dificultats econòmiques catalanes anteriors a 1614 eren fruit del diferencial entre el valor de la plata entre Catalunya i França. El dinamisme econòmic del país havia resistit sense excessives dificultats fins a 1611. Tot i així, a la llarg plaç, resultava indispensable ajustar el preu de la plata entre ambdós espais econòmics. Calia revaloritzar el preu del metall. Però, això implicava mantenir –o fins i tot augmentar– el diferencial entre el nominal de cada moneda i el seu contingut de plata. Just el contrari del que desitjava la Monarquia. En efecte, aquesta volia una moneda forta i va suggerir la refosa de 1611 i que les monedes cercenades només poguessin ser acceptades pel seu efectiu. Suggeriment prou ben acollit per l'oligarquia barcelonina.

Al liquidar la diferència entre el valor nominal i el valor de la plata, la refosa i la resta de mesures van eliminar l'únic mecanisme que compensava el preu diferencial de la plata entre Catalunya i França. Quelcom que va provocar la desaparició massiva de tota la plata catalana. Mentre marxava, la plata atreia tota mena de productes francesos, provocant la crisi de diversos sectors productius catalans.

Durant més de tres anys, Catalunya va patir els efectes de la fugida de la seva massa monetària. Sense monedes d'or ni de plata, el consum i la inversió trobaven enormes dificultats. Entre 1611 i 1613, les dificultats econòmiques del país són molt destacables.

La pressió dels sectors favorables a la devaluació no deixa de créixer. El mateix Consell de Cent pren una actitud decidida en aquest sentit. L'aparell de la Monarquia, però, continua resistint-s'hi. Finalment, els primers dies de 1614, arriba l'autorització per devaluar les monedes d'or, augmentant el valor nominal de 60 a 70 sous. La plata continuarà fugint, però començarà a arribar or. L'alt valor nominal de les monedes d'aquest metall atreu l'or. És més rendible gastar-lo a Catalunya en funció del seu nominal, que a l'estranger en funció del seu pes efectiu.

Evidentment, no és la solució desitjada; però, lentament, es reconstitueix una massa monetària a l'interior del país. Sens dubte, es tracta de monedes incòmodes per a les transaccions petites i mitjanes; però, més

val això que res. A Catalunya, la relació entre l'or i la plata és tant favorable a l'or que aquest arribà en tanta quantitat que el mercat aviat en corregirà el valor a la baixa. El trentí d'or amb el seu nou valor nominal de 70 sous, aviat es podrà adquirir al mercat per 64.

A més, el fet de disposar d'una massa monetària alternativa fa menys indispensable la devaluació de la moneda de plata. Barcelona rebaixarà progressivament les seves demandes. En lloc de 80 rals per cada marc de plata, aviat (1615) es conformarà amb treure'n 78 i, finalment, 76 (1617)¹²⁶.

Una evolució gens trivial. La relació entre el preu de la plata a Catalunya i França està millorant. L'economia catalana ha superat el pitjor moment (1611-1613) i s'està recuperant progressivament. Els productes catalans tornen a reconquerir posicions. Tant és així que, quan arribi el privilegi de Madrid d'encunyar 76 rals per cada marc de plata (setembre de 1617), Barcelona renuncia a aplicar-lo¹²⁷. Ben al contrari, a principis de 1618, consolida la seva aposta per l'or,¹²⁸ quan (el 15 de gener) la Llotja envia un memorial a Madrid sol·licitant una devaluació addicional del trentí d'or.¹²⁹

En lloc de rals de plata, per fer front a transaccions intermitges, prefereix encunyar submúltiples del trentí i de la dobla d'or.

L'economia catalana disposa de prou massa monetària en or; i la plata que entra ja no fuig com abans. De tal manera que la primera encunyació de monedes de plata (agost de 1619) es farà segons la pauta tradicional d'extreure 72 rals per cada marc de plata.¹³⁰ I aquest tenor es mantindrà en les successives encunyacions de 1626¹³¹ i de 1630¹³².

Des de 1619, Catalunya torna a competir en el mercat internacional amb una moneda de plata tan forta com a principis del segle XVII; mentre

¹²⁶ Pierre Vilar, *Catalunya dins...*, vol. II, pp. 342-343.

¹²⁷ Carrera Pujal, *Història política y econòmica...*, vol. II, pp. 95-108.

¹²⁸ Pierre Vilar, *Catalunya dins...*, vol. II, p. 343.

¹²⁹ Antoni de Capmany, *Memorias històricas...*, vol. 3, pp. 1005-1010.

¹³⁰ Carrera Pujal, *Història política y econòmica...*, vol. II, p. 98.

¹³¹ *Ibidem.*, p. 106.

¹³² *Ibidem.*, p. 109.

que el trentí torna a cotitzar a 60 sous, igual que el 1599¹³³. Sens dubte, és el millor símptoma de la força econòmica del país. Segons Vilar:

“Durant els mateixos anys 1620-1640 el bon billó barceloní domina el mal billó provincial i la circulació de plata reprèn, en límits modestos.

(...) El redreçament monetari, després del 1617 és visiblement no una causa sinó una conseqüència de la solidesa econòmica del Principat. Si la sobrevaluació del trentí crea a Catalunya l'abundància de l'or, és que existien reserves; o –en la mesura que l'or vingué de l'estranger– és que existia alguna cosa per a proposar contra d'ell. Sabem que les exportacions de ferro, de draps, de cuirs treballats encara subsistien malgrat els senyals de crisi.”¹³⁴

Fins i tot en els moments més foscos de la crisi monetària, les exportacions catalanes continuaven generant un important flux de lletres de canvis napolitanes i sicilianes, girades a les fires castellaness i que aportaven a Catalunya la plata que fugia cap a França. En qualsevol cas, això prova - malgrat tot- el dinamisme de l'economia productiva del país.¹³⁵

¹³³ Pierre Vilar, *Catalunya dins...*, vol. II, p. 344.

¹³⁴ *Ibidem*, pp. 345-346.

¹³⁵ *Ibidem.*, p. 339.

5. El pensament econòmic en els debats de 1620

5.1 - Les disposicions del Consell de Cent de l'1 de juny de 1620

Les disposicions de l'1 de juny de 1620 van donar origen a una batalla de memorials entre proteccionistes (Càncer, Dalmau, Peralta) i lliurecanvistes (Soler). Curiosament, però, l'origen d'aquelles disposicions no tenia gaire relació amb aquest tipus de debat.

En efecte, la setzena que havia elaborat aquest projecte s'havia format dos mesos abans, quan l'abril d'aquell mateix any els consellers van exposar al Consell de Cent els danys causats pels acaparaments de blat, vi, oli, cuir, llana, ferro y altres mercaderies. És a dir, els consellers no estaven preocupats per un augment de les importacions de productes estrangers, sinó pel fet que existeixen acaparadors de productes catalans. Així, doncs, en principi, allò que preocupava al Consell no era l'entrada massiva de productes, sinó la possibilitat de que es produís una carestia; i, per tant, no es sol·licitaven mesures proteccionistes, sinó contra els acaparadors¹.

Un cop reunida, la setzena sembla haver perdut l'interès pel problema dels acaparadors i d'una possible carestia. De tal manera que, en la justificació de les mesures aprovades l'1 de juny, van posar l'accent en els problemes pressupostaris que patia la ciutat a causa de les despeses provocades per l'adquisició de cereals i de carn, per la política d'estabilitat monetària ("reductio de monedas"), per la construcció de la torre a la desembocadura del Llobregat i per les obres de millora del port. L'objectiu de la setzena era finançar el dèficit pressupostari de la ciutat i, per aquesta raó, va imposar una taxa sobre els productes que entraven i sortien de la ciutat per compte de ciutadans estrangers².

Per justificar aquesta decisió, la setzena recordava que els ciutadans barcelonins ja pagaven molts impostos, que els estrangers també es beneficiaven de les obres de millora que es realitzen al port i que –en molts països– els estrangers pagaven algun impost més que els naturals. Per tant,

¹ A.H.B., *Registre de deliberacions*, (1620), foli 93.

² *Ibidem.*, folis 93 i 94.

el Consell presentava la mesura no com un aranzel proteccionista, sinó com una mena de taxa per l'ús de les instal·lacions que oferia la ciutat³.

El Consell de Cent no ha adoptat una mesura proteccionista contra tots els productes estrangers. El nou impost no és un aranzel que afecta les importacions realitzades per catalans. En realitat, només imposa una taxa sobre els productes que entren i surten de la ciutat en mans dels estrangers. Insistim, sobre l'entrada i sobre la sortida. Per tant, l'objectiu no és encarir les importacions estrangeres; en tot cas, obtenir uns ingressos fiscals addicionals i dificultar les especulacions protagonitzades per comerciants estrangers.

Però, ¿amb què especulen aquests estrangers? Especulen –almenys per quatre vies diferents– sobre dos elements: els diferencials monetaris entre Catalunya i l'estranger i les diferències de costos productius dintre i fora de Barcelona.

1) Canvien ardits de baixa qualitat a canvi de bona moneda de plata o d'ardits amb un contingut més alt en plata.

2) Venen els seus productes a canvi de bones monedes de plata o d'ardits relativament bons; i, per tant, poden vendre les seves mercaderies molt barates perquè obtenen el benefici a través del canvi de moneda.

3) Acaparen productes catalans a canvi de grans quantitats de moneda de baixa qualitat, pagant –si cal– una prima; i, per tant, inunden el país d'ardits, que són més abundants a França que a Catalunya; i, per tant, allà són relativament més barats que aquí, de tal manera que els seus comerciants poden lliurar més ardits –o ardits amb menys plata– que un comerciant català a canvi d'un mateix producte.

4) Paguen amb moneda relativament dolenta a treballadors no barcelonins feines que els gremis barcelonins cobrarien més cares i en monedes més bones. Per tant, a Catalunya, la ruralització d'algunes produccions manufactureres –que s'estaven produint a molts llocs d'Europa– es barrejava amb la qüestió omnipresent del problema monetari.

³ Ibidem.

Síntomes de prosperitat

Les qüestions proteccionistes no semblen haver jugat un paper gaire decisiu ni en la constitució de la setzena el mes d'abril ni en la seva resolució el mes de juny. En canvi, durant aquell estiu esdevindrà l'eix de tots els debats.

Molt probablement, les disposicions de l'1 de juny de 1620 no havien estat adoptades amb una voluntat proteccionista per salvar les manufactures catalanes d'una suposada crisi causada per l'entrada massiva de la producció estrangera. Potser, la millor prova d'això és que –en el moment de la seva aprovació– el mateix Consell de Cent assegurava que el seu objectiu era que les mercaderies d'altres regnes vinguin amb més intensitat que mai o, pel cap baix, amb la mateixa abundància que fins ara.

¿Es tracta d'un simple recurs retòric per disimular una situació de crisi generalitzada de les manufactures catalanes a causa de la competència estrangera?

Probablement, no. Sens dubte, alguns productors debien patir els efectes d'aquesta competència; però, també hi ha molts indicis de que –almenys de moment– no devia ser excessivament preocupant.

Així, per exemple, l'agost de 1618, el Consolat del Mar assegurava que –en el darrer segle⁴– els negocis mercantils havien crescut, que Barcelona havia augmentat molt el seu número d'habitants i que les mercaderies arribaven en major abundància.

El 1617, el Consolat del Mar protestava pel fet que un vaixell català havia estat enfonsat per Carles Dòria en aigües de Sardenya amb una càrrega destinada a Palerm valorada en 80.000 lliures⁵. I, el mateix 1620, poc abans de la constitució de la setzena, dos vaixells que havien sortit de Barcelona cap a Sicília carregats –com sempre– de teixits, de ferro i d'altres mercaderies, també s'havien enfonsat en aigües sardes⁶. D'aquests vaixells en tenim força notícies perquè calia cobrar-ne indemnitzacions i assegurances; però, en tot cas, semblen demostrar la vitalitat de les exportacions manufactureres catalanes. I, si les manufactures catalanes

⁴ En concret la comparació s'estableix sobre el número necessari de corredors d'orella entre 1501 i 1618.

⁵ B.C. Arxiu del Consolat, *Liber consiliorum*, (1617).

⁶ *Ibidem*.

continuaven sent competitives a Sicília –malgrat els costos de transport–, de ben segur que encara ho eren més a Catalunya.

D'altra banda, poc després de les disposicions aprovades pel Consell de Cent, una representació dels teixidors de llana en va demanar la revocació; i, per tant, no devien estar massa preocupats per cap competència estrangera⁷.

De la mateixa manera, la Generalitat també va sol·licitar la revocació de la mesura, per ser contrària a les constitucions de la terra i per diversos perjudicis econòmics⁸. En el aspecte jurídic, perquè no podia negar la ciutadania a aquelles persones que portessin un any i un dia residint a la ciutat i pagant els mateixos impostos que els naturals. A nivell fiscal, perquè podia restringir les importacions i les exportacions en perjudici dels drets que cobrava la Diputació del General; encara que això era poc preocupant perquè –probablement– només es produiria una reorientació dels fluxos comercials en perjudici de Barcelona i en benefici d'altres localitats del litoral català⁹. Localitats, on els comerciants estrangers podran seguir comprant i venent productes sense el nou recàrrec barceloní del 10%.

En tot cas, però, en relació a la possible necessitat de protecció per a la producció catalana, la Generalitat usava un arguments molt interessants per oposar-se a la nova taxa sobre els productes que entraven i sortien de Barcelona en mans d'estrangers. Segons els diputats, la mesura era negativa perquè els vaixells estrangers visitaran en menys freqüència el port de la ciutat, provocant un encariment del preu d'algunes importacions i deixant d'adquirir les manufactures elaborades pels menestrals de tots els oficis i que s'exporten a l'estranger¹⁰.

Per tant, des del punt de vista de la Generalitat l'economia productiva catalana devia gaudir de bona salut, perquè no necessitava l'encariment de cap importació i perquè mantenia una excel·lent vitalitat exportadora. En paraules dels diputats, els menestrals de tots els oficis

⁷ A.H.B. *Registre de deliberacions*, (1620), foli 104.

⁸ *Ibidem.*, folis 104 i 105.

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ *Ibidem.*

treballen de dia i de nit per tenir la major quantitat de mercaderies possibles que els estrangers compren i paguen en efectiu.

¿És possible que la Generalitat tingués una visió més àmplia sobre el conjunt del país i que el Consell de Cent prioritzés el seu interès sobre Barcelona? ¿És possible que Barcelona estés perdent part de la seva tradicional capacitat productiva en benefici de la Catalunya rural? Potser sí; però tampoc hem d'oblidar que hem citat diversos exemples de prosperitat barcelonina.

La progressiva evolució cap el debat proteccionisme-lliurecanvisme

Al marge de diversos arguments econòmics, la Generalitat va acusar al Consell de Cent d'incomplir les constitucions de Catalunya al negar la ciutadania als forasters que portaven un any i un dia a la ciutat i pagaven els seus impostos¹¹. Un argument jurídic al qual es van aferrar els francesos que vivien a Barcelona¹², motivant la rèplica del Consell de Cent a través d'un memorial signat per l'advocat Jaume Càncer, centrat en la defensa dels privilegis i prerrogatives jurídiques de la ciutat.

Però, al marge de la qüestió estrictament legal, els comerciants francesos van llançar una ofensiva en defensa de la llibertat de comerç i dels drets dels consumidors¹³. Una ofensiva, en la qual –a més de la Generalitat– van comptar amb altres aliats, que ocupaven càrrecs molt rellevants en les pròpies estructures de poder de la ciutat. Doncs, un grup d'advocats força significats (Soler, Segura, Vinyola i Vinyes) i, especialment, el mateix advocat de la Llotja (Miquel Carreres) van signar un memorial a favor del dret de ciutadania i de la llibertat de comerç¹⁴.

D'aquesta manera, la llibertat de comerç va esdevenir el principal argument contra unes disposicions municipals que -en origen- semblaven tenir una finalitat més aviat fiscal que no pas proteccionista. En tot cas, el memorial i el to usat pels seus signants va acabar convertint en centre del debat, allò que tal vegada només havia estat un recurs argumental més.

¹¹ Ibidem.

¹² A.H.B., *Diversorum*, VI, (1620), foli 130.

¹³ Ibidem.

¹⁴ B.C., Arxiu del Consolat, *Liber Consiliorum*, (1620).

El cert és que el memorial -i, especialment, el seu to i la personalitat dels seus signants- va provocar un veritable daltabaix. Miquel Carreres fou destituït i es va ordenar al seu successor que fes tot el possible per inculpar-lo per via judicial. Mentre que la resta dels signants van quedar inhabilitats per ocupar plaça d'advocat a la Llotja¹⁵. A partir d'aquell moment, haurien de fer carrera al marge dels òrgans de la ciutat.

Segons aquests advocats, les dificultats d'alguns mercaders barcelonins no eren conseqüència de la competència estrangera, sinó de la "pròpia condició y naturalesa de dits mercaders", excessivament ganduls i malgastadors¹⁶.

A partir d'aquest moment, al entrar amb aquesta mena de llenguatge ple de desqualificacions hi haurà diversos memorials que no dubtaran en atacar durament als estrangers, donant als seus escrits una aparença proteccionista que sovint no tenien. Almenys si entenem aquestes suposades mesures proteccionistes com a símptoma d'una crisi productiva generalitzada a causa d'una pèrdua de competitivitat dels productes catalans. Al costat de cites sobre la "decadència" comercial catalana, hi trobem arguments diametralment contraposats.

Posem un exemple prou il·lustratiu d'aquestes "contradiccions". En el seu memorial "proteccionista" de 1620, Narcís de Peralta explica que a Palerm hi havia trenta cases de mercaders catalans amb més de tres-cents cinquanta compatriotes i que, el 1620, d'aquestes cases només en queden set¹⁷. Una afirmació que ha estat recollida posteriorment per molts historiadors com a prova inqüestionable de la crisi econòmica catalana. Però, potser no n'hi ha per tant. Doncs, en el mateix memorial, Peralta afirma que el Consell de Cent gasta molts ducats d'or comprant aliments per una ciutat tan gran com Barcelona i en les millors del seu port. Un port, on -en pocs dies- s'hi han carregat moltes naus amb teixits per un valor de més de 200.000 ducats¹⁸.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Narcís de Peralta, *Memorial en favor de la ordinació feta per la Ciutat de Barcelona y savi Consell de Cent, el primer de juny de aquest any M.D.C.XX.*

¹⁸ Ibidem.

Sens dubte, la imatge d'una economia catalana decadent i necessitada de mesures proteccionistes no sembla està massa en consonància amb aquestes referències a Barcelona com una gran ciutat amb un port actiu, que -en pocs dies- exporta teixits (el sector aparentment més perjudicat per la crisi) per valor de més de 200.000 ducats d'or.

5.2 - El memorial de Jaume Dalmau (1620) ¹⁹

Aquest memorial fou publicat per donar suport a les mesures proteccionistes adoptades pel Consell de Cent, l'1 de juny de 1620, consistent en augmentar els aranzels dels productes introduïts al país pels estrangers.

En la línia de que l'existència d'un espai econòmic català servia per reforçar la consciència política col·lectiva, cal destacar que -repetidament- l'autor identifica els interessos econòmics de Barcelona amb els interessos generals de Catalunya. Així, en relació a la disposició adoptada pel municipi, Dalmau afirma que “és convenient per dita República y per consegüent a tot lo Principat de Catalunya” i que és en benefici de la “reputació de la República y nació Cathalana”, perquè “se faran moltes cases de la República de Barcelona y de altres llocs de Principat, ricas y poderosas en patrimoni”.

A més d'aquesta vinculació entre espai econòmic i identitat política col·lectiva, Dalmau també en destaca la seva vessant social. En efecte, segons l'autor, el benestar econòmic del país no beneficia tant sols als grups privilegiats, sinó que garanteix mecanismes d'integració social al permetre que les persones més capacitades de les classes populars puguin incorporar-se a les elits del país: “y como lo art mercantívol és lo que més de prompta alsa dels pols de la terra els qui tenen habilitat per a tractar-lo, y la habilitat no la acostuma a donar Deu infusa, sinó que se ha de adquirir practicant (...) y, per aquesta via, tots los jovens, que eren fills de artistes y de menestrals, venien a arribar a ser mercaders y després ciutadans honrats y cavallers, per ser de maior estima la habilitat de un home que los dinés. De aquí ve, és de major consideració, lo benefici que redunda a la República tenir lloch de poderse practicar lo jovent, que no és lo augment dels patrimonis”. És a dir, que el resultat més important de l'activitat econòmica és la cohesió social del país, més que el simple creixement dels patrimonis. Una argumentació força interessant i que, probablement, cerca

¹⁹ Jaume Dalmau, *Memorial en favor de la deslliveració, que la ciutat de Barcelona ha feta al primer de Iuny 1620. Sobre lo mayor dret que han de pagar les mercaderies que seran de forasters*, (1620), BUB, C-240/1/9-7.

obtenir el majors consens social possible envers el memorial i les disposicions adoptades pel Consell de Cent.

Catalunya i la Mediterrània

A continuació, Dalmau descriu els mecanismes fonamentals de la prosperitat econòmica de Catalunya durant les tres darreres dècades del segle XVI i les dues primeres del XVII. L'element que ha sustentat aquesta prosperitat ha estat l'exportació de teixits i ferro catalans al mercat sicilià. Així, almenys des de que les naus ragusees solquen el Mediterrani (aproximadament des de 1580) els mercaders catalans han pogut sistematitzar l'enviament de dos comandes anuals cap a Sicília: “una en lo mes de Maig y l'altre en lo mes de Setembre; enviant-les a Palerm, carregades de molt ferro y draperia”. Una activitat comercial que ha premés el creixement del conjunt de l'economia, doncs gràcies a “aquest negoci de Palerm, se són augmentades moltes cases, com se ha dit y resta il·lustrada y rica la República de Barcelona”. En concret, “de cinquanta anys a esta part [és a dir, des de 1570, aproximadament)) (...) passen de sinquanta o seixanta cases, que se són fetes pròsperes en lo negoci; y dellas s'és il·lustrada la República, fentse de homens de negoci, Ciutadans honrats y cavallers y gent noble”. Tant és així, que Barcelona deu la seva prosperitat actual a aquesta activitat comercial, doncs “la República de Barcelona q(ue) és vinguda per ocasió del negoci, lo que no fora sinó per ell”.

Les exportacions catalanes a Palerm jugaven un paper decisiu perquè permetien finançar importacions d'altres llocs de la Mediterrània que importaven cereals sicilians. En aquest sentit, el mercat sicilià permetia equilibrar la balança exterior catalana, perquè Sicília acumulava superàvits força importants amb les exportacions cerealícoles a altres regions mediterrànies. Superàvits sicilians que servien per pagar les seves importacions de manufactures catalanes.

A més, aquest comerç multilateral presentava una avantatge addicional, al permetre saldar molts comptes bilaterals amb moviments molt petits de moneda. Els catalans saldaven els passius dels seus comptes amb Gènova o Lió a través de les seves comptes d'actiu amb Palerm.

Sens dubte, aquestes referències avalen la reorientació mediterrània protagonitzada per l'economia catalana durant la segona meitat del segle XVI, coincidint amb els primers símptomes de la crisi castellana, el creixent protagonisme financer de Gènova i la recuperació de Venècia en la ruta de les espècies asiàtiques cap a Europa, gràcies als seus acords amb l'Imperi Turc.

Així, doncs, Sicília era una peça decisiva en la construcció i manteniment d'una xarxa comercial i financera catalana que s'estenia per tot el Mediterrani occidental. Segons Dalmau, els mercaders “de la Ciutat de Barcelona (...) envien ses comissions en Palerm, Messina, Nàpols, Gènova, Lyó, València, Çaragoça y altres parts ahont los convé”. Una xarxa que també és veu perfectament reflectida en la documentació de Jaume Damians. I que –tal com hem vist en capítols anteriors, a través de la documentació de les Corts– té el seu origen en el tercer quart del segle XVI. un període, en el qual desapareixen les referències econòmiques a Castella. Referències que –més de mig segle més tard– continuen absents en el memorial de Jaume Dalmau. En concret, en aquest memorial, Castella només apareix en una sola ocasió. I, a més, no ho fa en relació a la importació o exportació de cap mercaderia; sinó com a origen de importacions de moneda bona efectuades per mercaders estrangers a canvi de moneda dolenta procedent de França i Itàlia.

La política monetària. La història i l'economia

En relació a les qüestions monetàries, Dalmau critica –sense esmentar-la explícitament– la política de la Corona. La negativa de la Monarquia a acceptar la devaluació de la moneda de plata catalana només ha servit per afavorir als especuladors estrangers. Doncs, la devaluació de la moneda d'or catalana va deixar sobrevalorada la de plata, reorientant els fluxos especulatius en ardis contra la moneda de plata i provocant la seva desaparició del Principat. En altres paraules, la Corona s'havia negat a devaluar la moneda de plata catalana amb l'argument que els propis catalans s'haurien afegit als estrangers, especulant amb una nova moneda dolenta contra la bona moneda castellana. El resultat, però, és que l'especulació no s'havia aturat. en qualsevol cas, la única diferència és que

només havia beneficiat als mercaders estrangers, mentre que Catalunya s'havia convertit en un lloc de pas, on els catalans actuaven com a simples espectadors “com la experiència nos ha amostrat en Catahaluña, abans y después de la reductio de las monedas”²⁰.

Les concepcions monetàries de Dalmau no neixen tant sols de l'observació dels esdeveniments contemporanis; sinó que també compten amb importants referències històriques, doncs, per reforçar els seus arguments, cita un llibre publicat l'any 1437 sobre la crisi provocada per l'entrada massiva de florentins durant el regnat de Pere III. Sens dubte, la referència del memorial de Jaume Dalmau de 1620 a un llibre titulat *Diversos tractats, de diversos auctors, en matèria de monedas y art de billoneria* publicat el 1437, sobre la situació monetària a mitjans del segle XIV, constitueix un exemple excel·lent de consciència històrica. Consciència de que existeixen problemes econòmics que es repeteixen al llarg dels segles i que poden ser objecte d'analogies i comparacions. Consciència de que la història és un instrument indispensable en l'anàlisi econòmica, doncs “la experiència és mare de totes les coses”²¹. I consciència de que Catalunya constitueix un espai polític i econòmic conscient de la seva evolució i de les seves especificitats.

D'altra banda, seria interessant saber fins a quin punt l'autor i els lectors estableixen un paral·lelisme entre les disputes monetàries de mitjans del segle XV i de principis del segle XVII. Disputes que –en ambdós casos– enfrontaven a productors i exportadors devaluacionistes contra financers i importadors partidaris de l'estabilitat monetària. Estabilitat monetària antidevaluacionista que protegia els ingressos fiscals de la Corona, tant en el segle XIV, com en les dècades prèvies a la guerra civil del segle XV, com a principis del segle XVII. Sens dubte, resulta suggerent reflexionar sobre el fet que en mig els antecedents dels esclats revolucionaris de 1462 i 1640 existeix una greu disputa econòmica que enfronta l'economia productiva del país amb la Monarquia.

En aquest sentit, resulta especialment interessant assenyalar que Dalmau recorda el decret d'expulsió dels genovesos del 29 de maig de

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

1591. Trenta anys després, l'autor avala aquella decisió adoptada per Barcelona, tot recordant mesures similars empreses per monarques de “bona memòria” com Jaume I, Jaume III i Alfons III. Sobirans que van protegir l'economia catalana amb disposicions –cada cop més extensives– contra els comerciants estrangers. El 1265, expulsant a “Lombarts, Florentins, Senesos y Luquesos”; el 1325, contra tots “els Toscars y tots altres Italians”; i, el 1328, preveient la possibilitat d'empresonar i confiscar els comerciants estrangers i els seus bens.

Mesures que, sens dubte, posen en evidència –encara que sigui de forma implícita– la decisió de Felip II de revocar l'expulsió dels genovesos decretada per Barcelona el 1591. Si Jaume I, Jaume III i Alfons III eren bons monarques perquè havien adoptat mesures legals contra els comerciants estrangers per protegir els catalans, no cal explicitar gaire la valoració que deuen merèixer Felip II i Felip III, al actuar exactament a la inversa.

Crisi o prosperitat.? Síntomes i cronologies

Dalmau és prou prudent per no esmentar la revocació ordenada per Felip II de l'expulsió de 1591; però, en canvi, explicita amb duresa les conseqüències que –segons ell– ha comportat aquesta actitud: “(...) de trenta cinc anys o coranta a esta part, entre Genovesos, Francesos y altres nacions estranyas, que han vinguda a negociar a Cathaluña, han guanyat en ella passats de tres cents mil escuts, los quals sen han aportat effectius de Cathaluña”. Una situació que s'ha anat agreujant amb el pas del temps, amb conseqüències nefastes per a molts artesans: “Y axí de poc temps en esta part avem vist que se són arrohinsats y perduts tants”²². Especialment peraires, sabaters, blanquers i assaonadors.

En tot cas, el text també ens dóna pistes sobre els efectes diferencials de la crisi en diversos llocs. En efecte, mentre a Catalunya s'han “perdut” i “arruïnat” molta gent, a València i Saragossa s'ha arruïnat tothom: “(a)vuy en la Ciutat de València totes les botigues de teles són de francesos (...) Y lo mateix dany de València tenen en la Ciutat de Çaragoça”. Efectes

²² Ibidem.

diferencials que, probablement, podrien estar vinculats a la velocitat i a la intensitat de la transmissió de la crisi monetària castellana, tal com ja va suggerir Pierre Vilar. En efecte, segons aquest historiador, Aragó i el País València es van encomanar abans i amb més intensitat que Catalunya la inflació castellana i la consegüent pèrdua de competitivitat de la producció autòctona.

En efecte, Catalunya sembla haver estat capaç de mantenir durant més de temps la seva competitivitat en els mercats italians, tal com el mateix Dalmau explicita al afirmar que fins no fa gaire temps “y havia en Palerm vint y sinc o trenta cases de Cathalans, la major part dells jovens que venien en lo món, fills de bons pares, axí de mercaders com també de artistes y menestrals”.

Tant és així, que –en diversos punts del seu memorial– sembla que aquesta competitivitat encara no ha passat pas definitivament a la història. En efecte, cal tenir ben present que Dalmau parla de la xarxa comercial catalana en present. Assegura que “(a)vuy” els mercaders barcelonins “envien” les seves comissions a les altres ciutats de l’arc septentrional del Mediterrani occidental. I, en un altre punt, afirma que l’abundància relativa de diner permetria als catalans fer més negocis que en altres moments.

Així, doncs, cal qüestionar-se novament la naturalesa, la intensitat i la cronologia de la crisi o crisis que semblen afectar l’economia catalana. Per una banda, s’afirma que els estrangers s’enduen el diner; per l’altra, diu que hi ha abundància de moneda. En algun moment, s’assegura que molts gremis s’han arruïnat; en altres punts, parla de les comissions que continuen presents arreu de la Mediterrània occidental.

L’economia catalana no pateix una pèrdua general de competitivitat respecte a l’exterior. La disposició del Consell de Cent de l’1 de juny de 1620 no prohibeix l’entrada de productes estrangers, ni tant sols fixa un nou aranzel per a tots els productes estrangers. Totes les mercaderies que arribin consignades a naturals de la ciutat o que aquests les hagin enviat a buscar no hauran de pagar el nou aranzel. Sens dubte, es tracta d’una excepció molt significativa. Encara més, els barcelonins recuperen el dret de “propi

ús²³, que els permet entrar qualsevol producte sempre que sigui pel seu ús personal. No hi ha un temor generalitzat a la competitivitat de la producció estrangera. El mateix Dalmau insisteix en que no és convenient adoptar mesures massa dures contra els comerciants estrangers, perquè les altres ciutats mediterrànies podrien prendre decisions recíproques contra els nostres mercaders i els seus comissionats a l'estranger.

I és evident que, si ha comissionats catalans a l'exterior per vendre-hi productes catalans, és perquè aquests continuen sent competitius. I, si els productes catalans mantenen la seva competitivitat a l'exterior –assumint els costos addicionals de transport– és ben segur que encara la mantenen més a l'interior de la pròpia Catalunya.

Xenofòbia i control social

Les dificultats econòmiques del país alimenten la xenofòbia. Segons Dalmau, cal prohibir totes les activitats econòmiques que els estrangers puguin desenvolupar a Catalunya, perquè totes elles són lesives pel país.

Molts estrangers venen al Principat, però –en lloc de portar diners– venen amb lletres de canvi i s'enduen els diners que hi circulen. Altres s'instal·len al país per treballar-hi, però –quan marxen– s'enduen els diners que han obtingut.

Sens dubte, com tots els seus contemporanis, l'anàlisi de Dalmau presenta molts punts febles al confondre sistemàticament diners i riquesa.

A més, els estrangers esdevenen el cap de turc de qualsevol mal. Doncs, segons el text, no dubten en acaparar productes, perquè saben que després marxaran i no esdevindran víctimes de la fúria popular. I, de la mateixa manera, poden defraudar sense problemes perquè –si els descobreixen– poden marxar al seu país i evitar els efectes de la mala fama. En canvi, les persones del país saben que no podran evitar que la mala reputació els acompanyi tota la vida. I, per tant, al poder defugir el control moral i social del seus veïns, els estrangers acostumen a defraudar molt més que els naturals.

²³ A.H.B. *Registre de deliberacions*, (1620), foli 94.

És possible que aquests arguments d'economia moral expliquin molts episodis de xenofòbia de l'època, en els quals, tot sovint, devien pagar justos per pecadors.

D'altra banda, per recolzar la mesura proteccionista adoptada pel Consell de cent, Dalmau fa un llistat de ciutats i estats, on existeixen mesures d'aquesta mena. En un primer llistat hi inclou Marsella, Gènova, Màntua, Venècia, Nàpols, Mallorca, València, Menorca i Anglaterra; i, una mica més endavant, hi afegeix Danzig, Rouen, La Rochelle, Lió, Sardenya, Solsona, Xina i Tarragona.

5.3 - El memorial de Narcís de Peralta ²⁴

Narcís de Peralta inicia el seu memorial reivindicant l'autonomia de Barcelona respecte a la Monarquia, assegurant que la ciutat pot imposar les taxes que consideri oportunes sense haver de demanar llicència al rei.

Prioritat de la qüestió pressupostària i la lluita contra els acaparadors

Immediatament a continuació, passa a justificar les disposicions de l'1 de juny amb un seguit d'arguments de caràcter econòmic. Significativament, la primera de les seves consideracions és de caràcter fiscal. En efecte, Peralta afirma que a Barcelona no li falten motius per imposar una taxa a l'entrada i a la sortida de mercaderies en mans d'estrangers, perquè la ciutat ha de fer front a moltes despeses: reparar el moll, sanejar moltes terres que podien esdevenir pantanoses posant en perill la salut pública, reconstruir la torre del Llobregat y assegurar el subministres alimentaris dels barcelonins.

És a dir, la idea d'establir una nova taxa no neix per protegir l'economia catalana contra la competència estrangera (recordem que la taxa també gravava la sortida dels productes del país i que les mercaderies estrangeres comprades per catalans en restaven exemptes); sinó que el projecte de fiar un nou impost havia sorgit de la necessitat de finançar el pressupost de la ciutat, desequilibrat per un seguit de despeses en infraestructures.

En aquest sentit, convé recordar que l'ordre d'arguments establerts per Peralta (prioritzant l'argument fiscal) coincideix amb la justificació elaborada per la setzena que havia redactat les disposicions de l'1 de juny.

El segon argument de caràcter econòmic aportat per Peralta tampoc no fa esment a cap crisi productiva de l'economia catalana ni de la seva capacitat exportadora, doncs assegura que l'escassetat de teixits i el seu elevat preu a Catalunya no es deu a la poca productivitat del país, sinó a les compres que hi fan els mercaders estrangers que exporten les manufactures

²⁴ Narcís de Peralta, *Memorial en favor de la ordinació feta per la Ciutat de Barcelona y savi Consell de Cent, el primer de juny de aquest any M.D.C.XX*, (1620).

que es produeixen a Catalunya. Per tant, no és que els estrangers inundin el Principat amb manufactures estrangeres; sinó que compren i exporten les catalanes. El problema no és que “falti als naturals indústria ni diligència”²⁵; sinó que els comerciants estrangers es feien els amos de la intermediació amb l’exterior (dels nolis i dels transports).

Així, doncs, Peralta fa referència al fet que els estrangers actuen com acaparadors; la mateixa acusació que –l’anterior mes d’abril– havia portat a la constitució de la setzena que havia elaborat les disposicions de l’1 de juny.

Els símptomes de la crisi

Malgrat que la taxa havia de servir per equilibrar el pressupost municipal i desincentivar les especulacions dels acaparadors, és indubtable que també existien alguns elements que feien pensar en una crisi o transformació de certs sectors productius i de determinats àmbits territorials.

Per una banda, Peralta acusa als estrangers de ser exclusivistes en la transmissió de coneixements; quelcom que ens fa pensar en el desenvolupament de noves tècniques i de nou productes, on Catalunya potser estava perdent el tren de l’actualització. I on, per tant, devia tenir moltes dificultats per competir.

Possiblement en relació amb aquest punt, Peralta també constata que tendien a endur-se més primeres matèries i menys manufactures que abans. És probable que això afectés alguns sectors més que d’altres. Segons l’autor, això afectava molt especialment a la llana, el cuir, el ferro i la seda. Mentre que –pel que fa a les manufactures– els teixits francesos d’alta qualitat feien patir el segment més alt d’aquesta gamma de productes elaborats a Catalunya (estamenyes de Reus, rayas d’Alcover i cadizos cardados de Perpinyà). Encara que també hem de recordar que els teixidors de llana barcelonins havien estat els primers en sol·licitar la derogació de la taxa, al considerar-la perjudicial per les seves exportacions²⁶. I que, poc

²⁵ Ibidem.

²⁶ A.H.B. *Registre de deliberacions*, foli 104.

abans, el mateix Peralta reconeixia que –en pocs dies– els mercaders barcelonins havien exportat teixits per valor de 200.000 ducats d’or²⁷.

Contradiccions argumentals que, d’altra banda, resulten força habituals. Així –poc després d’haver assegurat que Barcelona és una gran ciutat i que els subministres que necessita pels naturals i estrangers que la poblen donen vida al seu port– afirma que l’activitat comercial era tan escassa que en prou feines era suficient per “sustentar els seus naturals”²⁸.

A continuació, hi ha el paràgraf de la decadència comercial catalana a Palerm, complementada a una petició d’expulsió de tots els estrangers de Catalunya, perquè en el transcurs dels darrers 35 anys se n’endut del país més de mig milió d’escuts. En un càlcul similar, Dalmau havia suggerit una xifra sensiblement inferior de 300.000 escuts. Una quantitat que –en qualsevol cas– tampoc sembla gaire excepcional si recordem que en pocs dies s’havien exportat mercaderies catalanes per valor de 200.000 ducats.

Les acusacions contra els mercaders estrangers acaben adquirint una forma força elaborada. Entren mala moneda per acaparar grans quantitats de matèries primes catalanes; aquestes són transformades en productes nous que venen a terminis (i amb interessos) drenant la bona moneda del país, i d’aquesta manera completen un cycle de negoci on l’especulació monetària genera prou beneficis per vendre molts productes amb un marge escàs de guany.

A més, aquest cycle provoca importants distorsions en la vida econòmica catalana. En efecte, l’entrada de moneda de baixa qualitat provoca una inflació monetària i de preus; l’acaparament de primeres matèries causa un augment dels costos productius; la venda de nous productes desplaça del mercat alguns productes tradicionals catalans; i, finalment, la venda a terminis permet que molts petits compradors puguin accedir a aquest nou mercat.

²⁷ Narcís de Peralta, *Memorial en favor de la ordinació feta per la Ciutat de Barcelona y savi Consell de Cent, el primer de juny de aquest any M.D.C.XX.*

²⁸ *Ibidem.*

Quina crisi?

Sens dubte, es tracta d'una argumentació força elaborada; però –en qualsevol cas– presenta diversos punts febles. L'entrada de moneda estrangera i la demanda de matèries primes i la seva transformació i venda a Catalunya no era pas negativa per tots els sectors econòmics del país. Entre els possibles beneficiaris hi podem trobar els productors de llana, couro, ferro... que podien vendre la seva producció a millor preu. Per la seva part, molts artesans, menestrals o treballadors rurals podien obtenir millors remuneracions pel seu treball com a filadors, teixidors, tintorers, assaonadors, de productes que eren acabats amb noves tècniques dins del propi país. D'aquí en podríem excloure els responsables dels acabats i els comercialitzadors dels productes més tradicionals; però, en canvi, en podríem incloure els responsables de les primeres fases de transformació (com els teixidors de llana barcelonins²⁹, els assaonadors rurals aragonesos³⁰ o els treballadors de les fargues pirinenques catalanes³¹).

Cal recordar que ni Dalmau ni Peralta no demanen en cap moment un aranzel sobre els productes estrangers, sinó que volen donar suport a la mesura del Consell de Cent de gravar l'activitat comercial (tant d'entrada com de sortida) dels estrangers a Barcelona. Una taxa que no havia nascut de la constatació de cap crisi productiva ni de cap pèrdua de la competitivitat catalana; sinó de les dificultats pressupostàries de la Ciutat. Per tant, la “xenofòbia” d'aquests dos memorials pot tenir part del seu origen en un intent d'obtenir el suport de l'opinió pública catalana sobre l'autonomia financera i política de Barcelona.

És fonamental no oblidar que les disposicions del Consell de Cent permetien que els barcelonins importessin totes les manufactures estrangeres que volguessin i que res impedia als comerciants estrangers importar i exportar sense cap taxa des de qualsevol altre port de Catalunya. Si tenim ben presents aquest dos elements, és evident que allò que realment estava en joc, no era tant un debat entre proteccionistes i lliurecanvistes com el poder polític i l'autonomia financera de Barcelona.

²⁹ A.H.B. *Registre de deliberacions*, foli 104.

³⁰ Narcís de Peralta, *Memorial en favor de la ordinació feta per la Ciutat de Barcelona y savi Consell de Cent, el primer de juny de aquest any M.D.C.XX*.

³¹ *Ibidem*.

Una reflexió que pot contribuir a esclarir perquè el Peralta “proteccionista” de 1620 és lliurecanvista el 1630. Una contradicció que potser és més aparent que real, si tenim present que el 1620 –més que un “proteccionista”– era un defensor de l’autonomia política de Barcelona.

Tot i així, si –per defensar els privilegis de la ciutat– era rendible criticar els estrangers –i el suport que podien rebre d’altres institucions–, significar que devien existir alguns sectors de l’opinió pública sensible a aquesta crítica.

Sectors que podien incloure els responsables dels acabats i de la comercialització d’alguns productes tèxtils tradicionals. O els compradors de matèries primes a l’engròs. Dues activitats que, a més, a Catalunya, sovint havien estat aparellades en les mans de grans comerciants, que compraven la matèria prima, la distribuïen entre filadors i teixidors i que, finalment, comercialitzaven el producte acabat. Un grup que tradicionalment havia gaudit d’un pes econòmic i polític extraordinari a la ciutat. I que, probablement, estaven satisfets amb qualsevol disposició que gravés les activitats dels seus competidors estrangers.

Opinió que –tal com hem indicat anteriorment– no tenia perquè ser compartida en absolut per molts productors de llana, filadors i teixidors que es podien veure afavorits per l’aparició de nous empresaris disposats a pagar preus i salaris més alts per la matèria prima i el treball. I que, a més, augmentaven l’oferta de manufactures entre els consumidors, amb nous acabats, preus més competitius i noves formes de comercialització (com la venda a terminis).

En altres paraules, no estem davant una crisi general de la producció econòmica catalana i de la seva capacitat exportadora; en tot cas, és la crisi de l’oligarquia tradicional llanera. Oligarquia que Francesc Soler identificarà amb un màxim d’entre 20 i 30 famílies³².

Els símptomes de la crisi sempre fan referència a aquest sector. Són ells el que perdem presència a Palerm. Mentre que –per contra– els menestrals de tots els oficis treballen i exporten més que mai i cobren en

³² Francesc Soler, *Memorial en dret en favor dels mercaders forasters sobre l’ordinació feta per la Ciutat de Barcelona al primer de juny de 1620 y en resposta del Memorial fet per un magnífich Advocat de la Ciutat*.

efectiu (encara que sigui a través de comerciants i vaixells estrangers)³³. I estan en contra de gravar les activitats comercials dels estrangers³⁴.

Sobre els efectes diferencials de la crisi i quins eren els sectors realment afectats hi ha una altra dada força significativa. Tots els memorialistes suposadament “proteccionistes” de 1620 són personatges vinculats a la oligarquia llanera. A diferència d’allò que succeirà el 1630, no hi ha cap representant d’altres sectors (vellut, seda...) que –tan sols una dècada més tard– sí que tindran postures proteccionistes inqüestionables.

³³ A.H.B., *Registre de deliberacions*, folis 104 i 105.

³⁴ A.H.B. *Registre de deliberacions*, foli 104.

5.4 - El memorial de Francesc Soler³⁵

Soler afirma que és conscient que la defensa dels drets dels ciutadans estrangers que resideixen a Barcelona li reportaria molts enemics; tot i així, quan van sol·licitar-li que defensés els seus interessos va acceptar per “amor a Deu y a la pàtria”, perquè les lleis han de ser generals i cercar la utilitat pública³⁶.

L'autor adopta una actitud molt crítica envers l'oligarquia barcelonina que domina l'administració municipal. Una administració correcta no consisteix en augmentar els ingressos si no en controlar les despeses. Segons Francesc Soler, les disposicions aprovades l'1 de juny de 1620 només pretenen enriquir a 20 o 30 mercaders³⁷, dificultant les activitats dels comerciants estrangers que –en realitat– són indispensables pel bé públic, doncs ells porten allò que la ciutat necessita (tal com havia succeït l'hivern anterior amb els cereals).

En aquest sentit, Soler insisteix molt en el perill que comporta la concentració de les activitats econòmiques en poques mans. Especialment, si aquestes mans sempre són les mateixes. Tal com havia passat recentment amb la fruita que es produeix en les propietats que els ciutadans més rics de Barcelona posseeixen al voltant de la ciutat i que comercialitzaven a través d'un grup molt reduït de revedors.

Per defensar la presència dels estrangers, Soler recorda que moltes famílies catalanes són d'origen alemany, florentí, francès, genovès, luquès i pisà. I que, actualment, hi ha milers de persones nascudes a França de tal manera no hi ha cap lloc de Catalunya on n'hi hagi.

A més, es pregunta que succeirà amb els catalans que viuen a l'exterior, si Barcelona expulsa els estrangers. Un problema gens trivial, doncs –en contra del que assegura Narcís de Peralta–, actualment, a Palerm i a Messina, hi ha tants catalans com els que poden haver-hi hagut en qualsevol moment del passat i “a la Llotja moltes companyies de naturals

³⁵ Francesc Soler, *Memorial en dret en favor dels mercaders forasters sobre l'ordinació feta per la Ciutat de Barcelona al primer de juny de 1620...*

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

que fan negoci”³⁸. I, més endavant, afegeix que també hi ha molts catalans a Gènova i França³⁹. Entre els quals podríem recordar la família Damians

El problema monetari

Davant l’acusació de que els estrangers s’enduen els diners de Catalunya, Soler adopta una posició força original. En un context mental on la riquesa s’identifica amb la moneda, l’autor afirma que no cal preocupar-se pel fet que els estrangers s’hagin endut 500.000 escuts o una quantitat superior; doncs, si hi ha negoci hi haurà diners amb independència del que s’emportin.

Tot i així, Soler sap que per convèncer l’opinió pública no pot renunciar a defensar la necessitat de que Catalunya disposi d’una gran massa monetària i, en aquest sentit, torna a fer una ziga-zaga argumental força original. En efecte, assegura que els responsables de les exportacions monetàries no són els estrangers que venen a vendre les seves mercaderies, sinó els importadors catalans que participen en “les negociacions de Marsella”. De forma implícita, es refereix als grans fortunes barcelonines que s’enriqueixen amb la importació de productes de luxe asiàtics, a través del port francès que gaudeix d’una posició privilegiada en el comerç amb l’Imperi Otomà. En definitiva, aquests mercaders catalans “no fan venir diners, sinó mercaderies” consumint “tots els diners de la Província”.

Al llarg del memorial, apareix de forma implícita un element que pot ajudar-nos a entendre parcialment la natura d’una de les grans polèmiques del període. Molts autors insisteixen repetidament en el problema de la fuga de la moneda bona i de l’entrada massiva de moneda dolenta. Una qüestió que tot sovint apareix associada al problema de la balança comercial. En moltes ocasions, s’afirmava que la sortida de moneda bona es produïa per la compra massiva de productes estrangers; de tal manera, que la fuga monetària a l’exterior i la crisi productiva a l’interior eren les dues cares d’una sola moneda.

En aquest camp, Soler torna a aportar-nos una nova perspectiva. Els estrangers no s’enduen la bona moneda a canvi de mercaderies. Les peces

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem.

de quatre i de vuit castellanes no són monedes de canvi; sinó una mercaderia qualsevol que els catalans compren a Castella i revenen a Catalunya o a Marsella. Mentre que els estrangers no s'emporten ni trentins, ni sous ni ardits catalans.

Encara que Francesc Soler mai ho especifica, nosaltres podem arribar a deduir que l'exportació de moneda preuada només era un problema per l'oligarquia financera i importadora de Barcelona que preferia disposar de moneda forta per pagar les seves importacions; mentre que els altres sectors socials potser preferien vendre aquestes monedes com una mercaderia qualsevol, obtenint-ne monedes fraccionàries molt més útils per les seves transaccions diàries. En altres paraules, les crítiques contra els comerciants estrangers amagaven l'interès de l'oligarquia barcelonina per pagar en moneda forta les seves importacions de bens de luxe; mentre que la resta del país es limitava a vendre moneda de plata castellana a canvi d'altres signes monetaris. De tal manera, que els únics que buidaven el país de moneda eren els mateixos sectors privilegiats que sempre denunciaven els estrangers de ser-ne els responsables.

Per contra, els mercaders genovesos –que tant sovint eren acusats de tots els mals de l'economia catalana– reben tots els elogis de Francesc Soler. Ells mantenen activa tota l'economia productiva del país, adquirint tota mena de productes catalans (teixits, safrà, ferro, ametlles, pinyons, vi i oli) a canvi de diner líquid.

En poques línies, Soler inverteix radicalment la visió de la realitat econòmica de Catalunya. Els genovesos no inunden el país amb manufactures estrangeres i s'enduen els diners dels catalans, provocant la ruïna de Catalunya; sinó exactament al contrari. Ells permeten que els productors catalans puguin exportar manufactures, ferro i productes agraris, a canvi d'una massa monetària que manté el dinamisme econòmic del país i compensa les sortides netes de capital provocades per un grup reduït de grans comerciants que adquireixen bens de luxe al port de Marsella.

La vitalitat econòmica catalana

Sens dubte, es tracta d'una interpretació innovadora i optimista de la realitat econòmica catalana. Gràcies als genovesos, les exportacions

catalanes arriben a “Sicília y Alemania” i el diner d’aquests països arriba als pagesos i menestrals catalans.

En aquest punt, és posa relleu allò que probablement era una de les claus del debat. Soler reconeix que els genovesos transporten productes catalans a Sicília. I que, per tant, han desplaçat als tradicionals intermediaris barcelonins que consideraven aquell regne com un mercat reservat. Les exportacions catalanes continuen arribant a Sicília, però ho fan a través d’unes altres mans. Això, sens dubte, perjudica la posició monopolista que els grans financers de Barcelona sempre havien volgut tenir; però no tenia perquè ser gens perjudicial pels productors catalans. Fins i tot al contrari, doncs aquests productors i els corredors d’orella es beneficiaven d’una major competència entre els mercaders.

Recordem algunes dades. La Generalitat considerava que els menestrals treballaven més que mai⁴⁰; els teixidors s’oposaven a qualsevol restricció de l’activitat dels comerciants estrangers⁴¹; el Consolat del Mar reclamava una ampliació del número de corredors d’orella i afirmava que la ciutat mai havia tingut tants habitants en l’últim segle⁴². I, finalment, el propi Soler assegurava que hi havia més companyies comanditàries i més tendes de roba que mai; i que els tractants catalans de teixits continuen tenint una posició millor que els estrangers, tal com –segons ell– podrien confirmar els corredors d’orella⁴³.

Soler insisteix en el fet que si els mercaders catalans perden quotes de mercat a Sicília és perquè no volen treballar tant com molts comerciants estrangers que es conformen amb marges inferiors de benefici. I perquè la ciutat de Barcelona té un afany recaptador que afavoreix que el tràfic comercial es desviï cap el port franc de Liorna.

⁴⁰ A.H.B., *Registre de deliberacions*, foli 105.

⁴¹ A.H.B., *Registre de deliberacions*, folis 104.

⁴² B.C. Arxiu del Consolat, *Liber consiliorum*,

⁴³ Francesc Soler, *Memorial en dret en favor dels mercaders forasters sobre l’ordinació feta per la Ciutat de Barcelona al primer de juny de 1620...*

5.5 - L'epíleg dels debats de 1620

Com va acabar el debat desenvolupat durant aquell llarg estiu de 1620? Un debat que –recordem-ho un cop més– havia nascut la primavera anterior amb la voluntat de resoldre un problema del pressupost municipal amb l'adopció d'una taxa comercial y que havia derivat cap a un debat entre proteccionistes i lliurecanvistes.

Doncs bé, el 5 de setembre la mateixa setzena –que havia estudiat l'adopció de la mesura que havia estat aprovada l'1 de juny– va suggerir l'enduriment de la mesura, obtenint el suport dels consellers de la ciutat.

Les mercaderies estrangeres que entressin a la ciutat a través d'algun corredor d'orella haurien de pagar la nova taxa del 10% en lloc del tradicional dret de naturals. És a dir, que els corredors d'orella –que eren un dels grups que més s'havien oposat a la disposició de 11 de juny– eren “castigats”, al tractar-los com “estrangers” en lloc que com a catalans. Per contra, els catalans que tinguessin casa a Barcelona i no fossin corredors d'orella poguessin adquirir mercaderies de comerciants estrangeres que estiguessin de pas, pagant tant sols el dret de naturals.

En resum, s'intentava penalitzar les relacions estables entre catalans i comerciants estrangers. Per aquesta raó, les companyies mixtes també haurien de pagar la nova taxa del 10%⁴⁴.

Malgrat tot, les advertències dels “lliurecanvistes” aviat es feren realitat. Mataró aprofitava les disposicions barcelonines per atreure el tràfic comercial cap el seu port⁴⁵. Alguns membres de la Cort feren conèixer el seu descontentament envers una mesura que perjudicava molt súbdits del rei i dels seus aliats. Mentre que València i Aragó semblaven disposats a prendre les corresponents represàlies comercials⁴⁶.

A més, el debat havia adquirit una dimensió judicial que pocs mesos després resultaria força decisiva. En efecte, el 21 de març de 1621, els consellers van informar al Consell que la Reial Audiència havia decidit

⁴⁴ A.H.B. *Registre de deliberacions*, folis 122 i 123.

⁴⁵ A.H.B. *Registre de lletres closes*, foli 12 (any 1620).

⁴⁶ A.H.B. *Cartes comunes originals*, foli 3 (any 1620).

suspendre i anular les disposicions de l'1 de juny i del 5 de setembre de l'any anterior, al considerar que no tenien caràcter general i universal.

El Consell posa la qüestió en mans d'uns setzena i de quatre advocats. Un mes més tard, la situació es va modificar radicalment. La setzena va estudiar la evolució de la recaptació per la porta de mar entre els mesos de juny i desembre de 1620, arribant a la conclusió que el nou dret havia resultat contraproductiu per la ciutat. A més, reforçaven les seves consideracions amb un argument de caràcter històric: el fracàs d'una mesura similar aplicada entre el 29 de novembre de 1590 i el 8 de juliol de 1591. I, finalment, reconeixien que, durant els darrers mesos, molts ciutadans barcelonins havien expressat la seva oposició a les mesures "proteccionistes". Especialment, persones vinculades al sector tèxtil, que - en contra de la opinió tradicional- semblen les menys preocupades per la suposada competència exterior⁴⁷.

El 25 d'abril, els consellers van transmetre al Consell aquestes consideracions, suggerint una modificació de la taxa. D'aquesta manera, s'aprova la seva reducció (del 10% al 5%) i la seva aplicació a tots els productes catalans i estrangers que entressin i sortissin de la ciutat en mans de comerciants estrangers.

Un cop més, sembla posar-se de manifest que el Consell de Cent estava molt més preocupat per recaptar diners, que no pas per adoptar mesures proteccionistes per protegir els productes catalans. Doncs, novament, es fa evident que es cobrarà el mateix per les importacions de productes estrangers, com per les exportacions de mercaderies catalanes.

En tot cas, podem assenyalar que la nova taxa del 5% no semblava ser gaire conseqüent amb l'argument històric que hem exposat anteriorment. Doncs, la setzena havia fet constar que la taxa vigent entre el 29 de novembre de 1590 i el 8 de juliol de 1591 només era del 3% i que, malgrat tot, havia estat derogada al considerar-la que havia provocat la recessió de les activitats comercials; mentre que, el 25 d'abril de 1621, s'aprobava una taxa del 5%. Superior, per tant, a la de 1590⁴⁸.

⁴⁷ A.H.B., *Registre de deliberacions*, foli 60.

⁴⁸ A.H.B., *Registre de deliberacions*, foli 61.

Realment, la mesura adoptada aquell 25 d'abril sembla fruit d'un compromís obtingut a corre-cuita entre els interessos recaptatoris del municipi i la llibertat comercial sol·licitada per amplis sectors de la ciutat. Tant és així, que –tant sols tres dies després– els consellers van haver de reconèixer que la mesura que havien acabat d'aprovar resultava inaplicable, perquè violava la condició de barcelonins d'aquells estrangers que portaven més d'un any residint a la ciutat. I, per tant, constataren que només podrien cobrar la taxa del 5% sobre les importacions i exportacions realitzades per comerciants estrangers que només estiguessin de pas per Barcelona.

Evidentment, l'objectiu fiscal de la mesura perdia bona part del seu sentit, al reduir-se tant el número dels potencials contribuents. Tot i així, malgrat que la incidència de la mesura s'havia reduït radicalment, les protestes no es van aturar. I, significativament, un cop més, els que més van expressar la seva oposició van tornar a ser els sectors vinculats al sector tèxtil. Pelaires i teixidors de mantes van insistir en la revocació total de la taxa del 5%.

I, finalment, gairebé un any després de l'inici d'aquest llarg debat, el 23 de maig de 1621, el Consell de Cent va revocar la seva darrera disposició, deixant la situació tal com estava abans de l'1 de juny de 1620, en igualtat de condicions per estrangers i per catalans.

En conclusió, el fet que els sectors vinculats a la producció tèxtil fossin els més contraris a les disposicions “proteccionistes” del Consell de Cent sembla demostrar que aquest sector de l'economia catalana no estava especialment preocupat per la competència exterior i que el valor de les seves exportacions devia ser força superior al valor de les importacions adquirides pels catalans. D'altra banda, tant el procés de generació de la disposició de l'1 de juny de 1620 com la revocació definitiva de totes les mesures sembla deixar clar que el Consell de Cent sempre havia tingut un objectiu amb un caràcter més fiscal –que potser caldria emmarcar en la interminable disputa fiscal amb la Corona– que no pas “proteccionista”. Un caràcter “proteccionista” que sembla força circumscrit als memorials de Dalmau i Peralta de l'estiu de 1620 que semblen haver-lo usat com un recurs retòric per aconseguir el suport d'una opinió pública sensibilitzada –això sí– per les pràctiques acaparadores atribuïdes exclusivament –potser

de forma abusiva– a alguns mercaders estrangers. Pràctiques acaparadores que –d'altra banda– devien ser fruit que els preus catalans devien resultar competitius a l'exterior i que, per tant, –conjuntament amb l'actitud dels sectors productius catalans vinculats al tèxtil– semblen qüestionar l'existència d'una crisi econòmica significativa a la Catalunya de 1620. Doncs, l'economia del país encara sembla conservar una notable competitivitat.

Algunes dades sobre la primera meitat de la dècada dels '20

En el seu memorial de 1620, Francesc Soler assegurava que els comerciants genovesos contribuï en molt significativament a mantenir el dinamisme de l'economia catalana, introduint grans quantitats de moneda a Catalunya i adquirint-hi manufactures tèxtils, ferro i productes agraris⁴⁹. Els genovesos havien creat un circuit que havia permès integrar l'economia catalana amb la de Sicília i la d'Alemanya⁵⁰.

Soler reconeixia que els genovesos transportaven productes catalans a Sicília. I, probablement, això perjudicava als grans financers de Barcelona; però podia beneficiar a molts pagesos i menestrals i a molts corredors d'orella i mercaders que controlaven l'activitat de molts productors individuals. Un bon exemple de les múltiples i intenses relacions entre Barcelona i Gènova –analitzades per Francesc Soler– és la protesta dels consellers barcelonins pel fet que el duc de Guisa havia capturat tres falutxes genoveses que transportaven 48.000 rals de plata en peces de vuit propietat de mercaders de Barcelona⁵¹.

També les dades sobre les mesures adoptades contra possibles contagis de pesta ens ofereixen informació sobre l'ampli ventall de les relacions comercials de Barcelona a la primera meitat de la dècada dels '20, incloent-hi França, Sicília, Anglaterra i Alger.

Però, probablement, un dels fets més interessants del període es va produir l'any 1623. Després de diverses sol·licituds del Consell de Cent i grups econòmics catalans, el bisbe de Barcelona i virrei de Catalunya va

⁴⁹ Francesc Soler, *Memorial en dret en favor dels mercaders forasters sobre l'ordinació feta per la Ciutat de Barcelona al primer de juny de 1620...*

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ A.H.B., *Registre de lletres closes*, foli 114.

reformat els decrets sobre canvis de 1606. I les dues noves disposicions adoptades afirmaven explícitament que el tipus d'interès varia en funció de l'abundància relativa de moneda. És a dir, que l'interès depèn (encara que no s'expressa en aquests termes) del joc de l'oferta i de la demanda del mercat⁵².

⁵² “Crides y edictes fets... sobre la erecció de Fires y Cambis en la vila de Perpiña”, B.C., *Follets Bonsoms*, número 4.861.